

Algemeen Ambtsbericht Federale Republiek Joegoslavië (exclusief Kosovo)

Redacteur(en):
Directie Personenverkeer, Migratie en Vreemdelingenzaken
Afdeling Asiel-en Migratiezaken

Den Haag
070 3485462066

oktober 2002

	Inhoudsopgave	Pagina
1	Inleiding	8
2	Landeninformatie	9
2.1	Basisgegevens	9
2.1.1	Land en volk	9
2.1.2	Geschiedenis	10
2.1.3	Staatsinrichting	14
2.1.3.1	Inrichting van de Federale Republiek Joegoslavië	14
2.1.3.2	Inrichting van de deelrepubliek Servië	16
2.1.3.3	Inrichting van de deelrepubliek Montenegro	18
2.2	Politieke ontwikkelingen	19
2.2.1	Politieke ontwikkelingen op Federaal niveau	19
2.2.2	Politieke ontwikkelingen in Servië	21
2.2.3	Politieke ontwikkelingen in Montenegro	23
2.3	Veiligheidssituatie	24
2.3.1	Politie	26
2.3.1.1	Servische politie	26
2.3.1.2	Montenegrijnse Politie	29
2.3.2	Veiligheidsdiensten	29
2.3.3	Strijdkrachten	31
2.4	Sociaal-economische situatie	32
2.5	Samenvatting	34
3	Mensenrechten	36
3.1	Juridische context	36
3.1.1	Verdragen en Protocollen	36
3.1.2	Nationale Wetgeving	37
3.2	Toezicht	39
3.3	Naleving en Schendingen	41
3.3.1	Vrijheid van Meningsuiting	41
3.3.1.1	Servië	41
3.3.1.2	Montenegro	43
3.3.2	Vrijheid van Vereniging en Vergadering (inclusief politieke groeperingen)	45
3.3.3	Vrijheid van Godsdienst en Overtuiging	47
3.3.4	Bewegingsvrijheid	48
3.3.5	Rechtsgang	50
3.3.5.1	Rechtsgang in Servië	50
3.3.5.2	Rechtsgang in Montenegro	52
3.3.6	Arrestaties en detenties	52
3.3.6.1	Servië	52
3.3.6.2	Montenegro	55

3.3.7	Mishandeling en Foltering	55
3.3.7.1	Servië	55
3.3.7.2	Montenegro	56
3.3.8	Verdwijningen	56
3.3.9	Buitengerechtelijke executies en moorden	57
3.3.10	Doodstraf	58
3.4	Positie van etnische en andere minderheden	59
3.4.1	Slavische Moslims	60
3.4.1.1	Politieke situatie	61
3.4.1.2	Mensenrechtensituatie	62
3.4.2	Etnisch Hongaren	63
3.4.2.1	Politieke situatie	64
3.4.2.2	Mensenrechtensituatie	64
3.4.3	Etnisch Albanezen in Servië (exclusief Kosovo)	65
3.4.3.1	Politieke situatie	66
3.4.3.2	Mensenrechtensituatie	66
3.4.4	Etnisch Albanezen in Montenegro	68
3.4.4.1	Politieke situatie	68
3.4.4.2	Mensenrechtensituatie	69
3.4.5	Roma	69
3.4.5.1	Politieke situatie	70
3.4.5.2	Mensenrechtensituatie	71
3.5	Positie van andere specifieke groepen	72
3.5.1	Socialistische Partij Servië (SPS) aanhangers	72
3.5.2	Dienstweigeraars en deserteurs	72
3.5.3	Homoseksuelen	75
3.5.4	Vrouwen	76
3.6	Samenvatting	77
4	Migratie	80
4.1	Migratiestromen en -oorzaken	80
4.2	Opvang van binnenlands ontheemden	81
4.3	Opvang van vluchtelingen	83
4.4	Minderjarigen	87
4.5	Activiteiten van internationale organisaties	88
4.6	Beleid andere Europese landen	89
4.6.1	Duitsland	90
4.6.2	Zwitserland	90
4.6.3	Zweden	91
4.6.4	Verenigd Koninkrijk	91
4.6.5	Frankrijk	92
4.6.6	België	92
4.7	Samenvatting	93

5	Samenvatting	95
	Bijlage(n)	98
I	Lijst van politieke partijen, bewegingen en allianties	98
II	Asielaanvragen door staatsburgers uit de FRJ (incl.Kosovo) per maand in 2001 en 2002 (tot en met juni)	101
III	Lijst van gebruikte afkortingen	102
	Literatuurlijst	105

Federale Republiek Joegoslavië

1 Inleiding

In dit algemene ambtsbericht wordt de huidige situatie in de Federale Republiek Joegoslavië (FRJ) (exclusief Kosovo) beschreven voorzover deze van belang is voor de beoordeling van asielverzoeken van personen die afkomstig zijn uit de FRJ en voor besluitvorming over de terugkeer van afgewezen asielzoekers uit de FRJ. Dit ambtsbericht is een actualisering van eerdere algemene ambtsberichten over de situatie in de FRJ (laatstelijk 9 juli 2001). Het algemene ambtsbericht beslaat de periode van augustus 2001 tot en met oktober 2002.

Dit ambtsbericht is deels gebaseerd op informatie uit openbare bronnen. Bij de opstelling is gebruik gemaakt van informatie van verschillende organisaties van de Verenigde Naties, verschillende niet-gouvernementele organisaties, vakliteratuur en berichtgeving in de media. Een overzicht van de geraadpleegde openbare bronnen is opgenomen in de literatuurlijst. Bovendien liggen bevindingen ter plaatse en vertrouwelijke rapportages van de Nederlandse vertegenwoordiging in Belgrado en de OVSE aan dit algemeen ambtsbericht ten grondslag.

In het algemeen ambtsbericht wordt veelvuldig verwezen naar geraadpleegde openbare bronnen. Daar waar dergelijke bronnen zijn vermeld, is de tekst in veel gevallen eveneens gebaseerd op informatie die op vertrouwelijke basis is ingewonnen.

In hoofdstuk twee wordt ingegaan op de recente ontwikkelingen op politiek, veiligheids- en sociaal-economisch gebied. Deze beschrijving wordt voorafgegaan door een overzicht van de geschiedenis van de FRJ. Ook is een korte passage over geografie en bevolking van de FRJ opgenomen.

In hoofdstuk drie wordt de mensenrechtensituatie in de FRJ geschetst. Na een beschrijving van wettelijke garanties en internationale verdragen waarbij de FRJ partij is, komen mogelijkheden van toezicht aan de orde. In hoofdstuk 3 volgt de eigenlijke beschrijving van de mensenrechtensituatie. Bovendien wordt in dit hoofdstuk de positie van specifieke groepen belicht.

In hoofdstuk vier komen de opvang van binnenlands ontheemden en vluchtelingen, de minderjarigen, het beleid van een aantal andere Europese landen inzake asielzoekers uit de FRJ en activiteiten van internationale organisaties aan de orde.

Een algehele samenvatting volgt in hoofdstuk vijf.

2 Landeninformatie

2.1 Basisgegevens

In deze paragraaf wordt enige basisinformatie verschaft omtrent de bevolking en geschiedenis van de huidige FRJ. Tenzij anders aangegeven is deze informatie ontleend aan de *Economist Intelligence Unit* (EIU).¹

2.1.1 Land en volk

De FRJ is één van de vijf opvolgersstaten van de voormalige Socialistische Federatieve Republiek Joegoslavië (SFRJ) en bestaat uit de deelrepublieken Servië en Montenegro. De FRJ heeft een oppervlakte van 102.173 vierkante kilometer (circa 2,5 keer Nederland) en telde medio 1999 circa 10,6 miljoen inwoners (waarvan 1,6 miljoen woonachtig is in de hoofdstad Belgrado).^{2 3} Volgens de meest recente census die in april 2002 is gehouden, is het inwonertal van Servië voor het eerst in de geschiedenis afgenomen en wel met 1 procent.

Van de bevolkingen van de vijf opvolgersstaten van de voormalige SFRJ kent die van de FRJ de grootste etnische verscheidenheid. Naast Serviërs (63%) en Montenegrijnen (5%) bestond in 1991 volgens een officiële census de bevolking van wat nu de FRJ is uit etnisch Albanezen (16%), personen die zichzelf bestempelen als ‘Joegoslaven’ (3,4%), etnisch Hongaren (3,3%), Slavische Moslims (3,2%), Roma (1,4%), etnisch Kroaten (1,1%), etnisch Roemenen, Vlachen, etnisch Bulgaren, etnisch Tsjechen, etnisch Slowaken en Ruthenen (etnisch verwant aan Oekraïners).⁴

De deelrepubliek Servië, die zowel in oppervlakte als in inwoneraantal vele malen groter is dan Montenegro, kan worden onderverdeeld in drie delen: Centraal-Servië, de Vojvodina en Kosovo. Centraal-Servië is in oppervlakte en in inwonertal (circa 7,8 miljoen inwoners) aanzienlijk groter dan zowel de Vojvodina als Kosovo. In dit gebied zijn de hoofdstad Belgrado en enkele andere belangrijke

---

¹ Economist Intelligence Unit, Country Profile Yugoslavia (Serbia-Montenegro) 2001, september 2001.

² Begin april 2002 is een nieuwe census in Servië gehouden. Hiervan zijn op het moment van schrijven nog niet alle gegevens bekend. Overigens is Kosovo niet bij deze census betrokken.

³ Het inwonertal van Belgrado is t.o.v. 1991 met 1,7 procent toegenomen.

⁴ De in 1991 in de SFRJ gehouden census vormt geen geheel betrouwbare afspiegeling van de werkelijke verhouding tussen de verschillende Joegoslavische bevolkingsgroepen in dat jaar. Met name etnisch Albanezen in Kosovo en Zuid-Servië hebben de census destijds geboycot, waardoor het betreffende percentage op een schatting berust. Daarnaast hebben veel Roma vermoedelijk een andere dan de Roma-etniciteit opgegeven tijdens de census.

steden zoals Nis, Kragujevac en Krusevac gelegen. Een belangrijke minderheid in Centraal-Servië vormen de Slavische Moslims, die met name woonachtig zijn in het Servische deel van een gebied dat bekend staat als de Sandjak. De noordelijke provincie Vojvodina (circa 2 miljoen inwoners, hoofdstad: Novi Sad) kent de grootste etnische heterogeniteit van Servië. De Vojvodina grenst aan Kroatië, Hongarije en Roemenië. Vrijwel alle etnisch Hongaren, etnisch Kroaten en etnisch Roemenen van de FRJ zijn dan ook woonachtig in deze provincie. De zuidelijke provincie Kosovo (ruim 2 miljoen voornamelijk etnisch Albanese inwoners, hoofdstad: Pristina) valt thans onder VN-bestuur en daardoor buiten het bestek van dit ambtsbericht.⁵

In de deelrepubliek Montenegro (circa 627.000 inwoners; hoofdstad Podgorica) wonen naast Montenegrijnen (62% van de bevolking) ook Serviërs, etnisch Albanesen en Slavische Moslims. De Slavische Moslims van Montenegro wonen met name in het Montenegrijnse deel van de Sandjak.

De officiële taal in de FRJ is het Servo-Kroatisch. In Kosovo wordt doorgaans Albanees gesproken en in de Vojvodina is het Hongaars de belangrijkste minderheidstaal.

Per januari 2002 is de Euro in Montenegro en Kosovo het officiële betaalmiddel. Servië kent de Joegoslavische Dinar als betaalmiddel (60 JD ≈ 1 Euro).

Voor meer basisinformatie over de belangrijkste etnische minderheden in Servië en Montenegro zij verwezen naar hoofdstuk 3.4.

2.1.2 Geschiedenis

De Serviërs waren één van de Slavische volkeren die zich in de 6e en 7e eeuw in de Balkan vestigden. Rond 900 hadden zij een eigen identiteit ontwikkeld en gedurende de daaropvolgende 400 jaar wedijverden zij met de Bulgaren om heerschappij in de regio. Zij namen het orthodoxe christendom aan en vestigden hun eigen patriarchaat gelegen in Pec (Kosovo).

De Servische macht in de regio kende haar hoogtepunt in de eerste helft van de 14e eeuw. Na het bewind van koning Dusan (gekroond in 1346) verzwakte het Servische koninkrijk en zwichtte het voor de expansie van het Ottomaanse rijk in de tweede helft van die eeuw. De Ottomaanse troepen versloegen de Serviërs bij de Slag om het Merelveld op 28 juni 1389. Deze gebeurtenis zou later

---

⁵ Voor de situatie in Kosovo zie het meest recente Algemene Ambtsbericht Kosovo, d.d. juni 2002.

gemythologiseerd worden in de Servische heldendichten die een cruciale rol zouden spelen in het ontwaken van het Servische nationale zelfbesef aan het einde van de 18e eeuw en de strijd om onafhankelijkheid aan het begin van de 19e eeuw.

Na een serie opstanden verkregen de Serviërs autonomie van het Ottomaanse bewind in 1830. Volledige onafhankelijkheid werd in 1878 bereikt tijdens het Congres van Berlijn; Servië werd een koninkrijk onder Milan Obrenovic in 1882. Tijdens de Balkanoorlogen van 1912 en 1913 werd het territorium van Servië vergroot doordat het Ottomaanse rijk uiteenviel.

De moord op aartshertog Frans Ferdinand van Oostenrijk door een Bosnische Serviër op 28 juni 1914 in Sarajevo leidde mede tot de Oostenrijks-Hongaarse invasie van Servië. Hiermee werd een keten van gebeurtenissen in gang gezet die uiteindelijk zou leiden tot de Eerste Wereldoorlog. Na de Eerste Wereldoorlog (en het instorten van het Oostenrijks-Hongaarse rijk en het Ottomaanse rijk) ontstond op 24 november 1918 een Koninkrijk van Serviërs, Kroaten en Slovenen. In 1928 werd de naam van dit land veranderd in Koninkrijk Joegoslavië. Dit land kende een vrijwel permanente politieke instabiliteit, die gevoed werd door de economische depressie van de dertiger jaren en de onvrede onder de Kroaten over hun politieke onderworpenheid aan Belgrado.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd Joegoslavië bezet door Duitsland. Eén van de belangrijkste verzetsbewegingen, de Partizanen, werd gevormd door leden van de Communistische Partij onder leiding van Josip Broz Tito. In 1945 stichtte Tito de Socialistische Federatieve Republiek Joegoslavië (SFRJ). De SFRJ bestond uit zes republieken: Servië, Montenegro, Kroatië, Bosnië-Herzegovina, Macedonië en Slovenië. Onder de SFRJ-grondwet van 1963 werden de Vojvodina en Kosovo door Tito verheven tot autonome provincies van Servië. Bij de grondwetswijziging van 1974 verbeterde de status van de Vojvodina en Kosovo nogmaals: hoewel grondwettelijk nog steeds deel uitmakend van Servië, kregen zij een status die vrijwel gelijk was aan die van de zes deelrepublieken, met uitzondering van het recht op afscheiding.

De SFRJ werd formeel bestuurd door een Federale Uitvoerende Raad, bestaande uit vertegenwoordigers van de acht constituerende republieken en provincies. Terwijl deze acht delen een grote autonomie genoten in binnenlandse aangelegenheden bleven defensie, buitenlandse zaken en buitenlandse economische betrekkingen tot de verantwoordelijkheid van de Federatie behoren. De Federale Uitvoerende Raad koos uit zijn midden de President.⁶ De parlementen van de afzonderlijke deelrepublieken kozen hun eigen president.

⁶

De functie van President van de Federale Uitvoerende Raad was een andere dan die van President van de SFRJ. Deze laatste functie werd vervuld door de President van de Joegoslavische Communistische Partij (tot 1980 Josip Broz Tito).

Tito overleed in 1980. Halverwege de jaren tachtig begon de onvrede onder de verschillende deelrepublieken over de verhoudingen binnen de SFRJ te groeien. Een groep voor de Servische Academie der Wetenschappen werkzame intellectuelen publiceerde een document genaamd 'het Memorandum', waarin onder andere werd gesteld dat Servië verzwakt was door het verlenen van autonomie aan de Vojvodina en aan Kosovo.

De publicatie van het Memorandum vormde een achtergrond voor de opkomst van Slobodan Milosevic, die in 1986 de leider van de Servische Bond van Communisten werd. Milosevic wist zich populair te maken bij de bevolking door te stellen dat Servië zich te toegeeflijk opstelde ten opzichte van Kosovo, en dat de Serviërs in Kosovo beschermd dienden te worden. In mei 1989 werd Milosevic gekozen tot president van de deelrepubliek Servië. In het daaropvolgende decennium zou hij - meer dan welke politieke partij ook - de politiek in Servië en in de huidige FRJ bepalen, tot 1997 als president van Servië (aanvankelijk in de SFRJ-tijd) en van augustus 1997 tot oktober 2000 als president van de FRJ.

Onder Milosevic werd in 1990 een nieuwe Servische grondwet aangenomen die van Servië een republiek maakte in plaats van een socialistische republiek en die de autonomie van de provincies Kosovo en de Vojvodina feitelijk ophief.⁷ Hiermee verkreeg het centrale gezag in Servië de controle over drie van de acht stemmen in de Federale Uitvoerende Raad.

De Servische wens om de Federatie te versterken (en daarbinnen een dominante rol te blijven spelen) bleek onverenigbaar met de wens van de deelrepublieken Kroatië en Slovenië om Joegoslavië om te vormen tot een samenwerkingsverband van soevereine staten. In juni 1991 verklaarden Kroatië en Slovenië zich onafhankelijk, gevolgd door Macedonië in januari 1992 en Bosnië-Herzegovina in maart 1992. In Bosnië-Herzegovina brak in 1992 een oorlog uit, die drieënhalf jaar zou duren. De Federale Republiek Joegoslavië, bestaande uit de deelrepublieken Servië en Montenegro, werd op 27 april 1992 uitgeroepen. In mei 1992 kondigden de Verenigde Naties een olie- en handelsembargo af over de FRJ, als sanctie voor de betrokkenheid van de FRJ in de oorlog in Bosnië-Herzegovina.

De etnisch Albanese bevolking van Kosovo reageerde in eerste instantie op de feitelijke opheffing van de autonomie van die provincie door een vreedzaam beleid van separatisme te voeren: zij namen een eigen, officieuze grondwet aan, hielden hun eigen parlaments- en presidentsverkiezingen en ontwikkelden hun eigen onderwijs- en gezondheidszorgstelsel. Aldus ontstond in Kosovo een etnisch Albanese 'parallele' maatschappij.

⁷

In februari 2002 nam het Servische parlement met een nipte meerderheid de zgn. Omnibus Wet aan. Deze wet herstelde gedeeltelijk de autonomie van de Vojvodina. (zie paragraaf 3.4)

In de tweede helft van de jaren negentig groeide echter de onvrede onder de etnisch Albanese bevolking van Kosovo, en ontstonden groeperingen als het Kosovo Bevrijdingsleger (*Ushtria Çlirimtare e Kosovës; UÇK*) die de onafhankelijkheid van Kosovo langs gewelddadige weg wilden bereiken. Het excessief gewelddadige optreden van de Servische politie en het Joegoslavische leger tegen (vermeende) etnisch Albanese strijders, waarbij aan etnisch Albanese zijde burgerslachtoffers vielen, vormde in maart 1999 voor de NAVO aanleiding over te gaan tot het uitvoeren van luchtaanvallen op strategische doelen in de gehele FRJ (waaronder Kosovo). Tijdens deze NAVO-luchtacties hebben de Joegoslavische en Servische troepen op grote schaal gewelddadigheden begaan jegens de etnisch Albanese bevolking in Kosovo. Milosevic en enkele andere gezagsdragers in de FRJ zijn in verband daarmee in mei 1999 door het in Den Haag gevestigde Joegoslavië-tribunaal aangeklaagd. Echter ook het UÇK heeft zich tijdens de Kosovo crisis schuldig gemaakt aan ernstige mensenrechtenschendingen jegens de Servisch Kosovaarse bevolking. Zo vonden ontvoeringen en executies van Servische Kosovaren plaats.⁸

De Kosovo-crisis kwam in juni 1999 ten einde met de aanvaarding van Veiligheidsraadresolutie 1244, die de VN voor een interimperiode het bestuur over Kosovo geeft en tevens voorziet in de plaatsing van een internationale veiligheidspresentie in Kosovo.

De positie van Milosevic leek ook na de Kosovo-crisis onverminderd sterk, ofschoon hij door veel Serviërs verantwoordelijk werd gehouden voor het op gewelddadige wijze uiteenvallen van de SFRJ, de slechte economische situatie in de FRJ alsmede de grote materiële en immateriële schade die de FRJ tijdens de NAVO-luchtcampagne had opgelopen en het ‘verlies’ van Kosovo. In juli 2000 schreef Milosevic dan ook nieuwe Federale parlaments- en presidentsverkiezingen uit, overigens niet voordat het Federale parlement de grondwet zodanig had geamendeerd dat de zittende FRJ-president twee volgende ambtstermijnen zou kunnen vervullen. De Servische oppositiepartijen, grotendeels verenigd in één gemeenschappelijke partij (de Democratische Oppositie van Servië; afgekort DOS), wonnen echter de verkiezingen.

Het regime Milosevic heeft getracht de verkiezingsuitslagen te manipuleren en aan te sturen op een tweede ronde. Dit leidde begin oktober 2000 tot een ware volksoptstand, waarbij het parlement van de FRJ door aanhangers van de oppositie werd bestormd. Ten gevolge hiervan heeft Milosevic uiteindelijk zijn verkiezingsnederlaag geaccepteerd en kon de presidentskandidaat van de oppositie, Vojislav Kostunica, op 7 oktober 2000 worden beëdigd als president.

⁸

Voor een uitgebreid overzicht van de door beide partijen begane oorlogsmisdaden in Kosovo, tijdens de Kosovo crisis, zie: *Under Orders. War Crimes in Kosovo*, Human Rights Watch, oktober 2001.

Milosevic werd op 28 juni 2001 aan het Joegoslavië Tribunaal te Den Haag uitgeleverd. Het Joegoslavië Tribunaal in de persoon van aanklager Carla del Ponte heeft Milosevic de volgende beschuldigingen ten laste gelegd: oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid in Kroatië en Kosovo en genocide en oorlogsmisdaden in de Bosnische oorlog. De aanklachten zijn gebaseerd op de commando-verantwoordelijkheid van Milosevic als president van Servië en Joegoslavië. Het proces tegen Milosevic is op 12 februari 2002 begonnen.⁹

2.1.3 Staatsinrichting

Zowel de Federale Republiek Joegoslavië als de beide deelrepublieken Servië en Montenegro hebben een eigen grondwet, parlement, president, regering en rechterlijke macht.¹⁰ Zowel de grondwet van de FRJ als die van Servië en Montenegro onderschrijven het principe van de scheiding der machten. In deze paragraaf wordt de inrichting van de Federale Republiek Joegoslavië (FRJ) en haar deelrepublieken nader toegelicht.¹¹

2.1.3.1 Inrichting van de Federale Republiek Joegoslavië

Tegelijkertijd met het uitroepen van de Federale Republiek Joegoslavië op 27 april 1992 is de huidige grondwet van de FRJ aangenomen. Deze grondwet bepaalt dat de wetgevende macht in de FRJ gevormd wordt door de Assemblée ('Skupstina'). De Assemblée bestaat uit een rechtstreeks gekozen Tweede Kamer ('Kamer van Burgers'), die 138 zetels telt, en een Eerste Kamer ('Kamer van Republieken') die 40 zetels telt: 20 voor vertegenwoordigers uit Servië en 20 voor

---

⁹ Milosevic erkent het Tribunaal overigens niet. Hij voert ook zijn eigen verdediging en wordt daarbij bijgestaan door de zgn. 'Vrienden van het Hof' die een eerlijke procesgang moeten waarborgen. De Nederlandse advocaat Wladimiroff werd in oktober 2002 uit zijn functie ontheven door de rechters van het Tribunaal naar aanleiding van subjectieve uitlatingen inzake het Milosevic proces.

¹⁰ De huidige presidenten van de FRJ, Servië en Montenegro zijn respectievelijk Vojislav Kostunica (sinds oktober 2000), Milan Milutinovic (sinds december 1997) en Milo Djukanovic (sinds oktober 1997). De huidige premiers zijn: Dragisa Pesic (FRJ), Zoran Djindjic (Servië) en Filip Vujanovic (Montenegro).

¹¹ Met de ondertekening van het document: 'Proceeding Points for the Restructuring of Relations between Serbia and Montenegro' op 14 maart 2002 werd de basis gelegd voor een nieuwe constitutionele relatie tussen Servië en Montenegro: een statununie genaamd Servië en Montenegro. Aangezien de grondwet voor deze nieuwe entiteit nog niet is aangenomen door de parlementen van de republieken volgt in onderstaande de huidige situatie, gevolgd door een korte beschrijving van de nieuwe situatie. Overigens wordt de nieuwe constitutionele relatie met verschillende termen aangeduid, er wordt gesproken over een statununie, een 'losse' federatie, en een confederatie. In dit ambtsbericht zal de term statununie gehanteerd worden.

vertegenwoordigers uit Montenegro. Ook de vertegenwoordigers van de Eerste Kamer worden (sinds een grondwetswijziging in juli 2000) rechtstreeks gekozen.

De president van de FRJ wordt rechtstreeks gekozen. De huidige president is Vojislav Kostunica (beëdigd op 7 oktober 2000). De formele bevoegdheden van de president van de FRJ zijn, zoals vastgelegd in de grondwet, vrij beperkt. De ongebreidelde macht van de voormalige president Milosevic was dan ook op andere wijze verkregen.

De regering van de FRJ bestaat uit de Raad van Ministers ('Vlada'), onder voorzitterschap van de premier. Onder de grondwet van 1992 benoemde de premier de overige ministers; sinds de grondwetswijziging van 6 juli 2000 worden de ministers gekozen door het federale parlement. De Federale regering is exclusief bevoegd op het terrein van buitenlandse zaken en defensie, maar is voor de uitoefening van regeringsmacht in Servië respectievelijk Montenegro van minder betekenis dan de Servische respectievelijk Montenegrijnse regering. De huidige, in november 2000 gevormde federale regering is een coalitie van de Democratische Oppositie van Servië (DOS) en de Socialistische Volkspartij (SNP) uit Montenegro.¹²

Het gerechtelijk apparaat in de FRJ bestaat op federaal niveau uit één federaal gerechtshof (bestaande uit 11 rechters), een federaal constitutioneel gerechtshof (bestaande uit 7 rechters) alsmede militaire rechtbanken (in Belgrado, Podgorica en Nis). Rechters aan het federale gerechtshof en de federale constitutionele gerechtshoven worden voor een periode van negen jaar door de Federale Assemblee benoemd. Rechters aan militaire rechtbanken worden door de president van de FRJ benoemd, op voordracht van de federale minister van defensie.¹³

Op 14 maart 2002 werd middels de ondertekening van het document 'Proceeding Points for Restructuring of Relations between Serbia and Montenegro' de basis gelegd voor een nieuwe constitutionele relatie tussen Servië en Montenegro: een statenunie met de naam Servië en Montenegro.¹⁴ De statenunie zal met name bevoegdheden krijgen op het gebied van buitenlands beleid en defensie. Beide republieken blijven hun eigen economische beleid voeren. Voorts wordt voorzien in een 'opt-out'-clausule ingaande drie jaar na inwerkingtreding van de statenunie

---

¹² Binnen deze regering is eind juni 2001 een breuk ontstaan, nadat de SNP uit de regering stapte naar aanleiding van de uitlevering van ex-president Milosevic aan het Joegoslavië-tribunaal. Begin juli is de SNP wederom toegetreden tot de regering, en vormde de SNP weer een coalitie met de DOS. zie verder 2.3.1.

¹³ Het Helsinki comité merkt op dat het bestaan van militaire rechtbanken in strijd is met zowel de federale als de Montenegrijnse grondwet (Bron: International Helsinki Federation for Human Rights, [Human rights in the OSCE Region report 2002](#), juni 2002).

¹⁴ Dit document wordt ook wel aangeduid als het 'Belgrado-akkoord'.

waarbij de republieken de mogelijkheid wordt geboden uit de statenunie te treden. De statenunie zal een direct gekozen parlement, een president, een raad van ministers en een gerechtshof kennen.

Het Belgrado-akkoord schrijft voor dat een Constitutionele Commissie een Constitutioneel Handvest op zal stellen. Dit Handvest moet worden behandeld in de afzonderlijke parlementen en in het (bestaande) federale parlement. Het Belgrado-akkoord geeft tevens aan dat de grondwetten van de beide republieken voor het einde van 2002 in lijn gebracht moeten zijn met het Constitutionele Handvest. Tenslotte volgen er nieuwe federale verkiezingen. Deze zullen naar verwachting plaatsvinden voor het einde van 2002.

2.1.3.2 Inrichting van de deelrepubliek Servië

De Servische grondwet is opgesteld in 1989 en door een referendum aangenomen in 1990. Ofschoon Servië toen nog een onderdeel van de SFRJ vormde, is de Servische grondwet opgesteld als de grondwet van een onafhankelijke, soevereine staat. De enige verwijzing naar de toenmalige SFRJ staat in artikel 135, dat de toepassing in Servië van ‘federale bepalingen die de gelijkheid van de Republiek Servië aantasten’ uitsluit. Dit had destijds tot doel de invloed van Servië binnen de SFRJ te vergroten, en vormt thans de verklaring voor de slechte afbakening van bevoegdheden tussen de Servische en de huidige federale grondwet. De positie van de Servische grondwet is niet ondergeschikt aan de grondwet van de FRJ. In geval van conflict kan dan ook door Servië worden aangevoerd dat voor het Servische grondgebied de Servische grondwet prevaleert.¹⁵

De wetgevende macht in Servië wordt gevormd door een 250 zetels tellende, rechtstreeks gekozen Assemblee (‘Skupstina’). De Democratische Oppositie van Servië (DOS) beschikt op basis van parlementsverkiezingen in december 2000 over een absolute meerderheid in dit parlement. De Servische regering (beëdigd in januari 2001) bestaat dan ook uitsluitend uit leden van DOS, ofschoon dient te worden opgemerkt dat de DOS op haar beurt een verbond van een achttiental Servische politieke partijen is.¹⁶

¹⁵

Hoewel de noodzaak voor een nieuwe Servische grondwet algemeen erkend wordt, zijn de vorderingen op dit gebied gering. Het Belgrado-akkoord (zie paragraaf 2.2.1.) heeft meer duidelijkheid geschapen over de nieuwe constitutionele relatie tussen Servië en Montenegro en draagt wellicht bij aan een versnelling van dit proces. Het document schrijft nl. voor dat beide republieken voor het einde van 2002 hun grondwetten moeten hebben aangepast aan het Constitutionele Handvest.

¹⁶

Zie bijlage II.

De Servische president wordt rechtstreeks gekozen. De huidige president, Milan Milutinovic van de SPS, is in mei 1999 door het in Den Haag gevestigde Joegoslavië-tribunaal aangeklaagd in verband met de door Servische troepen begane gewelddadigheden in Kosovo. Op 29 september 2002 hebben presidentsverkiezingen plaatsgevonden. Aangezien geen van de kandidaten een absolute meerderheid behaalde vond op 13 oktober de tweede ronde plaats. Door het te lage opkomstpercentage werd deze ronde ongeldig verklaard. Een nieuwe ronde is voorzien voor 8 december 2002. De termijn van Milutinovic loopt af op 5 januari 2003 (zie 2.2.2).

Bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen in Servië, in september 2000, heeft de DOS overwinningen behaald in bijna 100 van de 160 Servische gemeenten. Gemeenteraadsverkiezingen vinden eens per vier jaar plaats. Op 4 november 2001 zijn in 18 gemeenten in Servië *extra* gemeenteraadsverkiezingen gehouden. Deze verkiezingen volgden na het opschorten van deze gemeenteraden middels een regeringsdecreet, wegens disfunctioneren. De partij van president Kostunica (DSS) nam als zelfstandige partij aan de verkiezingen deel, dus afzonderlijk van de DOS coalitie waar zij op republikeins en federaal niveau nog onderdeel van uitmaakt. DOS, DSS en SPS behaalden alledrie gemiddeld 20-22% van de stemmen. SPO, SRS en NS behaalden gemiddeld 6% van de stemmen. Het opkomstpercentage was circa 50%. Ook hebben op 28 juli 2002 *buitengewone* gemeenteraadsverkiezingen plaatsgevonden in de zuid-Servische gemeenten Bujanovac, Medvedja en Presevo. De verkiezingen dienden ter correctie van de resultaten van de gemeenteraadsverkiezingen in december 2000.¹⁷

De rechterlijke macht in Servië is opgebouwd uit verschillende gemeentelijke rechtbanken, een aantal districtsrechtbanken en één hooggerechtshof alsmede één constitutioneel gerechtshof. Deze rechtbanken hebben 'algemene jurisdictie', hetgeen inhoudt dat zij bevoegd zijn in strafzaken, civiele zaken en administratieve zaken. Daarnaast kent Servië economische rechtbanken en een Hoger Economisch Gerechtshof (voor economische en handelsaangelegenheden).

In november 2001 is een vijftal wetten aangenomen ter hervorming van de rechterlijke macht in Servië.¹⁸ De belangrijkste veranderingen betreffen de manier waarop rechters gekozen en ontslagen worden en de financiële autonomie van de rechtbanken. De nieuw op te richten Hoge Gerechtelijke Raad zal een belangrijke rol spelen in de benoeming van rechters. Hiermee wordt in belangrijke mate

---

¹⁷ De etnisch Albanezen waren tijdens deze verkiezingen zwaar ondervetegenwoordigd, wat tot een onevenwichtige zetelverdeling tussen Serven en etnisch Albanezen in de gemeenteraden heeft geleid.

¹⁸ Het betreft de volgende wetten: Law on Judges, Law on High Judicial Council, Law on Organisation of Courts, Law on Public Prosecutor's Office en de Law on Seat and Territorial Jurisdiction of Courts and Public Prosecutors Office.

tegemoet gekomen aan een duidelijker scheiding der machten in Servië. Echter implementatie van de wetten heeft nog niet plaatsgevonden omdat nog geen overeenstemming is bereikt over amendementen.¹⁹ (zie verder 3.3.5.1)

2.1.3.3 Inrichting van de deelrepubliek Montenegro

De Montenegrijnse grondwet dateert uit 1992. In deze grondwet is vastgelegd dat Montenegro een deel vormt van de FRJ.

De wetgevende macht in Montenegro bestaat uit een rechtstreeks gekozen Assemblee ('Skupstina') van 77 zetels. Bij parlementsverkiezingen van april 2001 wist de coalitie van president Milo Djukanovic de meeste stemmen te behalen, maar niet genoeg voor een meerderheid in het parlement. Deze partijen (DPS en SDP) hebben een minderheidsregering gevormd²⁰, die gesteund werd door de pro-onafhankelijkheidspartij LSCG. Na de ondertekening van het Belgrado-akkoord door president Djukanovic trok de LSCG haar steun aan de regering van premier Vujanovic in, wat heeft geleid tot het uitschrijven van vervroegde parlementsverkiezingen voor 20 oktober 2002²¹ (zie 2.2.3).

De Montenegrijnse president wordt rechtstreeks gekozen. Bij de verkiezingen van oktober 1997 werd de toenmalige president, Milosevic-vertrouweling Bulatovic, verrassend verslagen door zijn rivaal Djukanovic. Op 15 januari 1998 werd Djukanovic geïnstalleerd als nieuwe president.

De gemeenteraden in Montenegro worden, evenals in Servië, eens in de vier jaar rechtstreeks gekozen. De laatste gemeenteraadsverkiezingen vonden plaats op 15 mei 2002. Het gemiddelde opkomstpercentage was 70 procent. Het duurde tot juli 2002 voordat alle gemeenteraden geïnstalleerd waren. Dit hield verband met de koppeling van de uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen aan de coalitie-onderhandelingen op het niveau van de republiek.²² Doordat de LSCG niet meer deelnam aan de 'Montenegro Will Win' coalitie, besloot zij zich op lokaal niveau te

---

¹⁹ De wetten zijn bovendien opgesteld zonder de rechterlijke macht te raadplegen, waarover grote ontevredenheid bij deze groep bestaat.

²⁰ De etnisch Albanese partijen DS en DUALS nemen eveneens deel aan deze regering, met één (gezamenlijk benoemde) minister.

²¹ De Liberalen zagen de ondertekening van het akkoord als verraad aan de (nipte) meerderheid van de Montenegrijnen die in april 2001 voor onafhankelijkheid gestemd hadden.

²² Nadat de Liberalen de steun aan de minderheidsregering hadden ingetrokken volgden er weken van onderhandelingen om de coalitie ('Montenegro Will Win') te herstellen. De onderhandelingen bleven zonder resultaat. Uiteindelijk besloot de LSCG op lokaal niveau een verbinding aan te gaan met de 'Together for Yugoslavia' coalitie en zo Djukanovic en de DPS te ondermijnen.

verbinden aan de 'Together for Yugoslavia' coalitie, waardoor deze coalitie nu in 14 van de 21 gemeenten de meerderheid vormt.

De rechterlijke macht in Montenegro is opgebouwd uit verschillende gemeentelijke rechtbanken, een aantal districtsrechtbanken en één hooggerechtshof alsmede één constitutioneel gerechtshof. Rechters aan Montenegrijnse rechtbanken worden benoemd (in principe voor het leven) of van hun functie ontheven door het Montenegrijnse parlement. Rechters van het Montenegrijnse constitutionele gerechtshof worden voor bepaalde tijd benoemd.

2.2 Politieke ontwikkelingen

2.2.1 Politieke ontwikkelingen op Federaal niveau

Constitutionele relatie Servië en Montenegro

Sinds eind 1999 zijn diverse voorstellen voor een herschikking van de relaties tussen Servië en Montenegro door resp. de federale en Montenegrijnse vertegenwoordigers ter tafel gebracht. De voorstellen liepen uiteen van een herinrichting van de bestaande federatie tot een losse confederatie van twee onafhankelijke, internationaal erkende staten. Echter beide partijen bleken niet in staat overeenstemming te bereiken over een nieuwe relatie. Eind 2001 is de Europese Unie zich in de persoon Javier Solana, de vertegenwoordiger voor het buitenlands beleid, in de discussie gaan mengen. De EU was uit oogpunt van stabiliteit in de regio voorstander van een blijvende constitutionele relatie tussen beide republieken. Zij stelde een EU Stabilisatie-en Associatieovereenkomst met de FRJ en toekomstig EU lidmaatschap van de FRJ in het vooruitzicht. De EU bemiddeling resulteerde in de ondertekening op 14 maart 2002 van het document: 'Proceeding Points for Restructuring of Relations between Serbia and Montenegro' (of wel: Belgrado-akkoord). Dit document voorziet in een nieuwe constitutionele relatie tussen Servië en Montenegro: een statunie genaamd Servië en Montenegro.²³ Het Belgrado-akkoord bevestigt een proces dat al langer gaande is: decentralisatie van bevoegdheden van federaal niveau naar het niveau van de republieken.

Na ratificering van de overeenkomst in de parlementen van beide republieken, gevolgd door ratificatie in het federale parlement op 31 mei 2002 is een Constitutionele Commissie begonnen met het opstellen van een Constitutioneel Handvest. Deze Constitutionele Commissie telt 27 leden. De onderhandelingen

²³

De overeenkomst werd ondertekend door FRJ President Kostunica, FRJ vice premier Labus, de Montenegrijnse President Djukanovic, de Montenegrijnse premier Vujanovic, de Servische premier Djindjic en de hoge Vertegenwoordiger van de EU, Solana. Zie voor deze overeenkomst ook 2.1.3.1

binnen de Commissie belandden in augustus in een impasse, waarna de Servische premier Djindjic en de Montenegrijnse president Djukanovic in het werk van de Commissie intervenueerden en een gezamenlijk voorstel opstelden. Een taai geschilpunt betreft de manier waarop de leden van het federale parlement gekozen zouden moeten worden. Servië is voorstander van directe verkiezingen, terwijl Montenegro de vertegenwoordigers van de respectievelijke republikeinse parlementen de verantwoordelijkheid wil geven de vertegenwoordigers in het federale parlement te kiezen. Eind oktober 2002 was er nog steeds geen overstemming over het Handvest bereikt.

Internationale betrekkingen

De hervorming van de constitutionele relatie tussen Servië en Montenegro vormde een belangrijk element in de onderhandelingen tussen de FRJ en de internationale gemeenschap over toetreding tot euro-atlantische structuren. Zo stelde de EU dat onderhandelingen voor een eventueel lidmaatschap slechts met de FRJ (of haar opvolger) gevoerd zouden worden en niet met afzonderlijke republieken. Dit was een pressiemiddel om het pro-onafhankelijkheidsblok in Montenegro in te dammen. Op 23 juli 2001 zijn dan ook onderhandelingen gestart voor een Stabilisatie- en Associatieovereenkomst (SAO). Ook is de FRJ in onderhandeling over het lidmaatschap van de Raad van Europa.

In september 2001 werd de laatste van de VN sancties tegen de FRJ opgegeven, het betrof het VN wapenembargo dat sinds 31 maart 1998 van kracht was. Voorts is de FRJ met de NAVO in gesprek over een *Partnership for Peace (PfP)* overeenkomst. Dit instrument voorziet in praktische veiligheidssamenwerking tussen de NAVO en individuele landen. Aan de PfP overeenkomst verbindt de NAVO een aantal voorwaarden, waaronder samenwerking door de FRJ met het Joegoslavië Tribunaal te Den Haag alsmede democratische controle van de strijdkrachten.²⁴

Samenwerking Joegoslavië Tribunaal

De samenwerking met het Joegoslavië Tribunaal is al sinds de verkiezingen in oktober 2000 een heet hangijzer in de federale politiek. De uitlevering van Milosevic aan het Joegoslavië Tribunaal op 28 juni 2001 vormde voor de Montenegrijnse SNP aanleiding om uit de federale regering te stappen.²⁵ FRJ president Kostunica stelde zich lange tijd op het standpunt dat samenwerking met het Tribunaal (cq. uitlevering van door het Tribunaal aangeklaagde personen) slechts kon plaatsvinden op basis van nationale wetgeving. Uiteindelijk zwichtte Kostunica onder internationale druk en nam het Federale Parlement na ruim 1,5

---

²⁴ Activiteiten die in het kader van het PfP programma worden ondernomen zijn o.a. defensieplanning -en begroting, militaire oefeningen en civiele noodoperaties.
(Bron: <http://www.nato.int>)

²⁵ Zie noot 11.

jaar getouwtrek tussen Kostunica en de Servische premier Djindjic op 11 april 2002 een wet aangaande de samenwerking met het Joegoslavië Tribunaal aan.²⁶ Overigens zijn zowel de uitlevering van Milosevic alsmede de wet inzake samenwerking met het Tribunaal tot stand gekomen onder grote financiële druk van de internationale gemeenschap. Beide besluiten zijn direct verbonden aan internationale donorconferenties waarbij nieuwe toezeggingen voor financiële hulp werden gekoppeld aan onder meer vooruitgang op het gebied van samenwerking met het Tribunaal.

Regionale betrekkingen

De regionale relaties van de FRJ zijn verbeterd. De FRJ heeft inmiddels diplomatieke betrekkingen aangeknoopt met alle buurlanden. Met Macedonië en Albanië wordt gewerkt aan betere controle van de grenzen om o.a. smokkel van wapens tegen te gaan. Ten aanzien van Bosnië heeft de Federale regering publiekelijk aangegeven vanaf 1 maart 2002 de financiële ondersteuning van het Bosnische-Servische leger (VRS) te beëindigen.²⁷ Op 15 juli 2002 vond de eerste na-oorlogse topontmoeting plaats tussen de presidenten van Kroatië, Bosnië en de FRJ. Zij werden het eens om de samenwerking op de weg naar Europese integratie te versterken.²⁸

2.2.2 Politieke ontwikkelingen in Servië

De in januari 2001 gevormde, door Djindjic geleide regering is in de loop van haar regeringsperiode steeds minder effectief gaan functioneren.²⁹ De oorzaak hiervoor

---

²⁶ De complete titel van de wet luidt: 'Law on cooperation with the International Criminal Tribunal for the Criminal Prosecution of Individuals Responsible for Severe Violations of International Humanitarian Law committed in the Former Yugoslavia since 1991'. Belangrijkste kenmerk van de wet is het onderscheid dat gemaakt wordt tussen aangeklaagden door het Tribunaal voor de wet gepubliceerd was (12 april 2001) en aangeklaagden na publicatie van de wet. De eerste categorie kan worden uitgeleverd (het gaat om ongeveer 20 personen). De tweede categorie is onderworpen aan nationale jurisdictie. Deze verdeling zal wellicht in de toekomst tot problemen leiden, aangezien sommigen beweren dat het primaat van het Tribunaal in alle gevallen zou moeten gelden. Naast de uitlevering van verdachten voorziet de wet in het opheffen van de immuniteit van aangeklaagde politici. Tenslotte stelt de wet het Tribunaal in staat relevante staatsarchieven in de FRJ te raadplegen.

²⁷ Dit besluit werd genomen na herhaaldelijk aandringen van de internationale gemeenschap deze banden te verbreken. Deze publieke verklaring van de federale regering vormde overigens de eerste openlijke verklaring dat dergelijke financiële steun, zelfs na de machtswisseling in oktober 2000 daadwerkelijk door de FRJ gegeven was.

²⁸ Deze topontmoeting was tevens de eerste bijeenkomst na de afscheidingsoorlogen (1991-1995) die niet door vertegenwoordigers van de internationale gemeenschap georganiseerd was.

²⁹ De Djindjic regering heeft een absolute meerderheid in het Servische parlement en bestaat uitsluitend uit vertegenwoordigers van de Democratische Oppositie van Servië (DOS). De

is voor een groot gedeelte gelegen in de rivaliteit tussen de twee belangrijkste partijen en hun leiders in de DOS coalitie: de Democratische Partij (DS), geleid door de Servische premier Zoran Djindjic en de Democratische Partij Servië (DSS), geleid door FRJ President Vojislav Kostunica. Bovendien is er nog geen sprake van een breed gedragen oppositie in de Servische politiek die tegenwicht kan bieden aan de huidige regering en derhalve kan bijdragen aan gezonde democratische verhoudingen.

Hoewel de DOS coalitie voor het verslaan van Milosevic effectief bleek, is er vervolgens nauwelijks sprake geweest van daadwerkelijke samenwerking tussen de grootste partijen in deze coalitie. Kostunica eiste al enkele maanden na de formatie van de regering een herstructurering van de regering waarbij hij enkele nieuwe ministersposten voor zijn partij wilde. Tevens verweet hij de regering Djindjic inefficiënt en niet transparant te werken. Op 17 augustus 2001 besloot Kostunica samen met zijn partij uit de regering te treden toen er onvoldoende gehoor werd gegeven aan zijn eisen. Dit werd gevolgd door het terugtrekken van haar parlamentszetels in het voorjaar van 2002 en de vorming van een schaduwregering.³⁰ Deze constante strubbelingen, die in toenemende mate de vorm aannemen van een openlijke machtsstrijd staat effectieve besluitvorming dan ook vaak in de weg.

De ontevredenheid over de regering Djindjic maakt Kostunica voorstander van vervroegde parlamentsverkiezingen. Zo zou hij zijn populariteit onder de bevolking (die evenwel aan het afnemen is) kunnen verzilveren. Bovendien heeft Kostunica haast, aangezien de Joegoslavische president in de nieuwe unie minder bevoegdheden krijgt. Djindjic daarentegen wil het mandaat van de DOS volmaken tot 2004. Vervroegde parlamentsverkiezingen zouden vertragend werken op de noodzakelijke hervormingen. Servische presidentsverkiezingen hebben wel plaatsgevonden op 29 september 2002. Kostunica behaalde circa 30% van de stemmen, Labus, die door de DOS gesteund werd 27% en de ultra-nationalistische kandidaat Šešelj behaalde 23 % van de stemmen. Het opkomstpercentage was 55,5%. Aangezien geen van de in totaal 11 presidentskandidaten een absolute meerderheid wist te behalen volgde op 13 oktober een tweede ronde. Ook deze tweede ronde leverde geen geldig resultaat op vanwege het te lage

---

DOS is een coalitie van 18 partijen en neemt tevens deel aan de federale regering (als grootste partij).

³⁰

In mei besloot het DOS voorzitterschap de parlamentszetels van de 50 parlamentsleden die het minst aanwezig waren in te trekken. 23 hiervan behoorden tot de DSS. De DSS heeft zich uit protest hier tegen helemaal uit het parlement teruggetrokken. Overigens oordeelde het Federale Constitutionele Hof dat het intrekken van de parlamentszetels ongrondwettig was. De DSS kondigde aan wederom tot het parlement toe te treden, waarop een Commissie van het Servische parlement de leden van de DSS heeft geroyeerd.

opkomstpercentage, dat slechts 45% bedroeg.³¹ Voor 8 december 2002 zijn derhalve wederom verkiezingen uitgeschreven.

Over het algemeen kan gezegd worden dat de Servische regering macro-economische hervormingen voortvarend ter hand heeft genomen. De munt is stabiel, de overheidsfinanciën zijn fors gesaneerd, het belastingstelsel is geheel vernieuwd, de arbeidswetgeving is versoepeld en het handelsbeleid is geliberaliseerd. Politieke hervormingen vinden in langzamer tempo plaats, niet in de laatste plaats door de constante machtsstrijd tussen Kostunica en Djindjic. Hoewel kleine verbeteringen worden gerealiseerd, zoals het viertal wetten ter hervorming van de rechterlijke macht en het plan voor politiehervorming van eind 2001, is van grondige hervorming van justitie en politie tot op heden geen sprake.

2.2.3 Politieke ontwikkelingen in Montenegro

De deelrepubliek Montenegro is, sinds het aantreden van haar huidige president, Djukanovic, binnen de FRJ een steeds onafhankelijker koers gaan varen. De Montenegrijnse regering profileert zich in de praktijk als de regering van een soevereine staat. De parlementsverkiezingen van 22 april 2001 stonden dan ook in het teken van de onafhankelijkheidskwesitie. De beweging die voorstander was van onafhankelijkheid bleek echter minder groot dan aanvankelijk verondersteld werd. Met een krappe meerderheid van 54% won de coalitie van DPS en SDS de verkiezingen. Deze coalitie vormde een minderheidsregering, die in het parlement gesteund werd door de liberale oppositiepartij LSCG: een fervent voorstander van onafhankelijkheid.³²

Voorwaarde voor de steun van de LSCG was de belofte tot het uitschrijven van een referendum dat de onafhankelijkheid van Montenegro aan de orde stelde binnen acht maanden na het aantreden van de regering. Hoewel de ontwikkelingen in de eerste maanden na de verkiezingen inderdaad gericht waren op het spoedig uitschrijven van een referendum, traden er al spoedig complicaties op. De discussie over de 'technische' aspecten van het uitschrijven van een referendum, zoals de aanpassing van de referendumwet, leidden tot aanzienlijke vertraging. Parallel aan deze discussie vonden gesprekken plaats tussen Belgrado en Podgorica over de toekomstige relatie tussen de beide republieken. Beider posities bleken echter onverenigbaar. Na een vastgelopen overleg in oktober 2001 verklaarde FRJ President Kostunica dan ook: 'We were unable to bring our stances closer, which means only one possible route remains - and that is for the public of Montenegro to voice its view'.³³ Op dit punt ging de EU zich in de discussie mengen. Een

---

³¹ De kieswet schrijft 50 procent als minimum percentage voor.

³² LSCG: Liberale Alliantie Montenegro. Leider: Miodrag Zivkovic.

³³ Bron: Reuters, 26 oktober 2001.

onafhankelijk Montenegro zou volgens de EU een bedreiging voor de stabiliteit op de Balkan vormen. Na bemiddeling door de EU ondertekenden de vertegenwoordigers van beide republieken op 14 maart 2002 het zogenaamde Belgrado-akkoord. Dit akkoord legt de basis voor een nieuwe constitutionele relatie tussen beide republieken en stelt de referendumkwestie voor de komende drie jaar uit.

De ondertekening van het Belgrado-akkoord leidde tot een regeringscrisis. De liberalen vonden dat Djukanovic het onafhankelijkheidsstreven de nek om had gedraaid en trokken hun steun aan de regering in. Op 23 mei 2002 leidde een door de LSCG ingediende motie van wantrouwen tot het ontslag van premier Vujanovic en zijn regering.

Tijdens deze impasse op regeringsniveau vonden op 15 mei 2002 lokale verkiezingen plaats. De uitslag, waarbij de grootste stemmenverschuiving zich binnen de coalities voordeed, gaf aan dat het ondertekenen van het Belgrado-akkoord president Djukanovic geen schade heeft berokkend. Een herschikking van de regering Vujanovic leek dan ook waarschijnlijk. Echter de onverwachte alliantie die de LSCG op lokaal niveau aanging met de oppositiepartij SNP zorgde voor een parlementaire meerderheid van de oppositie. Deze situatie leidde tot het uitschrijven van vervroegde parlementsverkiezingen voor 20 oktober 2002.

De 'Democratische Lijst voor een Europees Montenegro- Milo Djukanovic' (DPS, SDP en een tweetal splinterpartijen) behaalde 39 zetels. De coalitie 'Samen voor Verandering' (voorheen het pro-Joegoslavische blok SNP, SNS, NS) heeft 30 zetels behaald. De Liberalen namen zelfstandig deel aan de verkiezingen en hebben vier zetels behaald en de drie kleine Albanese partijen die opereerden onder de noemer 'Democratische Coalitie Albanen Samen' hebben twee zetels in het parlement verkregen.

De Democratische Lijst van Djukanovic heeft met 39 van de 75 zetels een absolute meerderheid behaald en kan hiermee als winnaar van de verkiezingen aangemerkt worden, terwijl de Liberalen als verliezers kunnen worden aangemerkt. Ook de NS die deel uitmaakte van de 'Samen voor Verandering' coalitie heeft verlies geleden en is de helft van zijn zetels kwijtgeraakt.

2.3 Veiligheidssituatie

Afgezien van enkele geïsoleerde incidenten in Zuid Servië, geeft de veiligheidssituatie in de FRJ geen reden tot zorgen. Hoewel de integratie van etnisch Albanen in politieke, bestuurlijke, en sociale structuren vrij langzaam

verloopt, zorgen de initiatieven die evenwel op dit punt ondernomen worden voor een afnemende kans op oplopend extremisme in de regio.

Wel hebben zich van medio 1999 tot eind mei 2001 gewelddadige incidenten voorgedaan in het aan Kosovo grenzende deel van Zuid-Servië (de zogenaamde 'Presevo-vallei'), waar veel etnisch Albanese woonachtig zijn. Het betrof incidenten tussen enerzijds leden van de etnisch Albanese rebellenbeweging 'Bevrijdingsleger van Presevo, Medvedja en Bujanovac' (afgekort UÇPMB) en anderzijds de Servische politie. Bij deze incidenten zijn aan beide zijden doden en gewonden gevallen. Het UÇPMB, dat streefde naar aansluiting van de Presevo-vallei bij Kosovo, was voornamelijk actief binnen een 5 kilometer brede, gedemilitariseerde zone aan de Servische zijde van de grens met Kosovo.

In maart 2001 zijn de Joegoslavische/Servische autoriteiten onder druk van de internationale gemeenschap besprekingen aangegaan met vertegenwoordigers van het UÇPMB, teneinde een vreedzame oplossing te vinden voor het conflict. Uitgangspunt voor de Joegoslavische/Servische autoriteiten vormde hierbij een plan van de Servische vice-premier Covic. Dit plan voorziet onder andere in een aantal maatregelen dat het vertrouwen in de overheid van de etnisch Albanese bevolking van Servië in de staat moet doen toenemen, zoals de vorming van multi-etnische politieteams.

Op 21 mei 2001 heeft het UÇPMB besloten tot volledige demobilisatie. Na toestemming van de NAVO hebben de Joegoslavische en Servische veiligheidstroepen op 24 mei 2001 het laatste deel van de gedemilitariseerde zone betreden. Voormalig UÇPMB leden werd (mondeling) amnestie verleend. Deze toezegging werd omgezet in een amnestiewet die op 4 juni 2002 werd aangenomen door het Joegoslavische parlement.³⁴

De implementatie van het Covic plan is op een aantal punten succesvol, zoals de oprichting van de multi-etnische politie (MEP). Deze MEP wordt door de inwoners van deze regio dan ook als positief ervaren. Ook is er vooruitgang geboekt op het gebied van de lokale media. Op 18 januari 2002 werd een overeenkomst getekend die garant staat voor de transformatie van de media van mono-etnisch en politiek gecontroleerd naar een publieke dienst voor en door alle etniciteiten in de regio.³⁵ De vooruitgang op het gebied van integratie van etnisch Albanese in politieke, economische en sociale structuren vindt langzamer plaats. Dit is dan ook reden tot veel onvrede onder de lokale etnisch Albanese.

---

³⁴ Deze amnestiewet verleent amnestie aan etnisch Albanese rebellen die in Zuid-Servië gevochten hebben tussen 1 januari 1999 en 31 mei 2001.

³⁵ 'Agreement on Basic Principles of the Municipal Media in Bujanovac, Presevo and Medvedja', d.d. 18 januari 2002.

Op 28 juli 2002 hebben buitengewone gemeenteraadsverkiezingen in de zuid-Servische gemeenten Bujanovac, Medvedja en Presevo plaatsgevonden. Deze verkiezingen vormden een correctie van de resultaten van de gemeenteraadsverkiezingen in december 2000, waarin door manipulatie van de verkiezingsresultaten de Albanezen zwaar ondervertegenwoordigd waren. De zetelverdeling in de respectievelijke gemeenteraden is nu een realistischer afspiegeling van de etnische verhoudingen in de gemeenten.³⁶

Eind 2001 nam de spanning in de regio wederom toe, toen in september 2001 een groep met de naam UÇKL (Liberation Army of East Kosovo) zich bekendmaakte en sporadische vuurgevechten plaatsvonden tussen deze groep en de Servische politie.³⁷ Het doel van de beweging (die zo'n 300 leden telde) was de aansluiting van de voornamelijk door etnisch Albanezen bewoonde gemeenten Presevo, Bujanovac en Medvedja bij Kosovo. Sindsdien zijn echter geen grootscheepse militaire activiteiten ondernomen door deze of enige andere groepering. Wel vinden er in de regio nog af en toe al of niet gewelddadige incidenten plaats, o.a. tussen etnisch Albanezen en de Servische politie.³⁸

2.3.1 Politie

2.3.1.1 Servische politie

De politie in Servië ressorteert onder het Servische Ministerie van Binnenlandse Zaken (MUP). Naast de gewone politie (*Milicija*) kent de MUP ook speciale politie-eenheden zoals de JSO (Eenheid voor Speciale Operaties)³⁹ en speciale anti-terroristische eenheden (SAJ; *Specijalne Anti teroristicke Jedinice*).

Onder Milosevic is de Servische politie (met name de speciale eenheden) geleidelijk omgevormd tot een belangrijk instrument alsmede steunpilaar van diens regime. De gewelddadigheden tegen de etnisch Albanese bevolking van Kosovo tijdens het Kosovo-conflict zijn voor een belangrijk deel begaan door MUP-

---

³⁶ Overigens heeft er in de gemeente Bujanovac een tweede verkiezing plaatsgevonden, wegens onregelmatigheden tijdens de verkiezingen. Uiteindelijk hebben in de gemeenten Bujanovac en Presevo de Albaneze partijen een meerderheid behaald, terwijl in Medvedja een Servische meerderheid is.

³⁷ De UÇKL (Ushtria Clirimtare e Kosoves Lindore) zou bestaan uit oud-strijders van het ontmantelde UÇPMB en uit oud strijders van het na het Ohrid Akkoord ontmantelde Macedonische Bevrijdingsleger (MUÇK).

³⁸ De Servische politie is een andere eenheid dan de eerder genoemde multi-etnische politie.

³⁹ De JSO wordt ook wel aangeduid als de 'Rode Baretten', of 'Frenki's Boys' naar de bevelhebber Franko Simatovic die de JSO aanvoerde in Kroatië, Bosnië en Kosovo.

eenheden.⁴⁰ Ook trad de politie in het laatste jaar van Milosevic' regime soms hardhandig op tegen oppositionele demonstranten en pakte het personen die door het regime als bedreigend werden ervaren regelmatig op voor een 'informatief gesprek' op het politiebureau.

Begin oktober 2000 weigerde de Servische politie echter in te grijpen toen aanhangers van de oppositie een ware volksofstand ontketenden nadat het regime-Milosevic had getracht de uitslagen van de verkiezingen van 24 september 2000 te manipuleren. De politie (inclusief speciale eenheden) is thans in grote mate loyaal aan de huidige Servische regering, hetgeen op 1 april 2001 werd bevestigd toen Milosevic door diezelfde politie werd gearresteerd.

Echter door het jarenlange functioneren onder het regime Milosevic is de Servische politie een sterk gepolitiseerd instituut geworden, met een centralistische structuur. Zo is in Servië de Minister van Binnenlandse Zaken niet alleen politiek verantwoordelijk voor het gehele politieapparaat, maar functioneert hij tevens als het hoofd van de politie, waardoor hij direct betrokken is bij de uitvoerende werkzaamheden van het politieapparaat. Deze centralistische structuur is ervoor verantwoordelijk dat op het lagere niveau in de politieorganisatie niemand zich verantwoordelijk voelt voor zijn of haar daden. Een dergelijke verantwoordelijkheidsverdeling werkt misbruik van de politiemacht in de hand. Scheiding van de politieke verantwoordelijkheid voor de politie en de uitvoerende verantwoordelijkheid is van groot belang voor het voorkomen van dit misbruik.⁴¹

Daarnaast waren de Servische politie en de staatsveiligheidsdienst tot voor kort in hetzelfde Ministerie ondergebracht. Dit was een van de oorzaken voor de vermenging van doelstellingen en misbruik van de politie voor andere doeleinden. Met de aanvaarding door het Servische parlement van de Wet inzake de Staatsveiligheidsdienst op 18 juli 2002 is hieraan een einde gekomen. Een duidelijker scheiding van de diverse onderdelen, t.w. politie, staatsveiligheidsdiensten en het leger is een voorwaarde voor een democratisch functionerend politieapparaat, dat midden in de samenleving staat.

Hervorming van het politiesysteem is o.a. gezien bovenstaande noodzakelijk. In december 2001 presenteerde het Ministerie van Binnenlandse Zaken haar programma voor politiehervorming waarin 6 prioriteitsgebieden werden onderscheiden: opleiding, interne controle, georganiseerde misdaad, forensisch

---

⁴⁰ De voormalige Servische Minister van Binnenlandse Zaken, Stojiljkovic, is dan ook (samen met president Milosevic van de FRJ, president Milutinovic van Servië, vice-premier Sainovic van de FRJ en de toenmalige Chef van de Generale Staf van de Joegoslavische strijdkrachten, Ojdanic) op 22 mei 1999 door het Joegoslavië-tribunaal aangeklaagd op grond van misdaden tegen de mensheid en schendingen van het oorlogsrecht gedurende het Kosovo-conflict.

⁴¹ Study on Policing in the Federal Republic of Yugoslavia, OVSE, Belgrado, oktober 2001.

onderzoek, grenspolitie en wijkpolitie.⁴² Naast de democratische controle is inzicht en opleiding nodig over de rol die de politie in een democratische rechtsstaat zou dienen te vervullen. Want hoewel het aantal gevallen van mishandeling door de politie in de verslagperiode is afgenomen, doen zich nog steeds incidentele gevallen voor van wangedrag van politiemensen.⁴³

Reeds in 2001 is begonnen met het opstellen van een herziene wet aangaande de politie. Deze wet is echter nog steeds niet aangenomen. Een van de oorzaken is de weerstand binnen het politieapparaat tegen hervorming. Hoewel de kopstukken binnen het Ministerie van Binnenlandse Zaken (en dus binnen de Servische politie) sinds het regime Kostunica uit hun functie zijn ontheven,⁴⁴ zijn in de Servische politie (hoewel in mindere mate dan de veiligheidsdiensten) nog steeds veel oude Milosevic getrouwen aanwezig.⁴⁵

Multi-etnische Politie

In zuid-Servië is de OVSE in samenwerking met het Servische Ministerie van Binnenlandse Zaken begonnen met de vorming van multi-etnische politieteams (Multi-Etnische politie, MEP). De MEP beoogt de etnische balans in de politie in de gemeenten Presevo, Bujanovac en Medvedja te herstellen. De training wordt verzorgd door Servische en internationale instructeurs. Na de training voeren de deelnemers reguliere politietaken en gezamenlijke patrouilles uit. De eerste twee fasen van het programma startten op 21 mei 2001 en werden op 14 juli 2001 afgesloten. Op 27 juni 2002 studeerde de vierde groep af.

---

⁴² In juni 2002 is in samenwerking met de OVSE een donorconferentie ten behoeve van politiehervorming georganiseerd die een aanzienlijke donorbijdrage heeft opgeleverd: 4.450.000 euro.

⁴³ De Speciale Vertegenwoordiger van de VN Mensenrechtencommissie, José Cutilheiro, merkt hierover in zijn rapport d.d. 20 maart 2002 het volgende op: 'I am particularly concerned that high ranking officials of the Ministry of the Interior have remained silent in these cases [of misconduct, red.] and do not appear to have initiated any internal or external investigations'. Situation of Human Rights and Fundamental Freedoms in Any Part of the World_ESC, 20 maart 2002, E/CN.4/2002/41/Add.1).

⁴⁴ Sinds het aantreden van de regering Kostunica zijn er 2500 politiefunctionarissen uit de Servische politie verwijderd.

⁴⁵ Een voorbeeld van het verzet tegen hervorming van het politieapparaat, inclusief de speciale eenheden, is de protestactie van de speciale eenheid, JSO, begin november 2001. De JSO had de Banovic broers gearresteerd zonder te weten dat ze vervolgens aan het Joegoslavië Tribunaal uitgeleverd zouden worden. Toen dit duidelijk werd blokkeerden ze enige dagen de belangrijkste doorgangsweg in Belgrado. Deze broers waren voormalige leden van de JSO en in die hoedanigheid betrokken bij de oorlog in Bosnië tussen 1992-1995. De Servische premier Djindjic heeft toen besloten de verantwoordelijkheid voor de eenheid te verplaatsen van de staatsveiligheidsdienst naar de openbare veiligheidsdienst van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. De in Belgrado aanwezige NGO Helsinki Committee for Human Rights concludeerde dat het feit dat deze speciale eenheid niet direct ontmanteld werd een bewijs vormde van de weerstand van de 'oude' elementen in de politiemacht tegen hervorming (2001 Report, Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, 2002).

2.3.1.2 Montenegrijnse Politie

De Montenegrijnse politie ressorteert evenals in Servië onder het Montenegrijnse Ministerie van Binnenlandse Zaken. De structuur is soortgelijk aan die van de Servische politie. Ook in Montenegro bestaat geringe democratische controle over de politie. In de verslagperiode is hier slechts geringe verbetering in aangebracht. Hoewel de politie door de onafhankelijke koers van Montenegro t.o.v. de FRJ/Servië een betere reputatie heeft dan de Servische politie, wordt ook zij doorgaans gezien als corrupt en buiten de samenleving staand.⁴⁶

De Montenegrijnse politie is onder president Djukanovic uitgegroeid tot een groot (circa 10.000 personen) en goed uitgerust apparaat. Vermoedelijk had deze politiemacht in noodgevallen weerstand moeten bieden aan het in Montenegro gelegerde Tweede Leger van de Joegoslavische strijdkrachten, dat loyaal was aan FRJ-president Milosevic. Volgens waarnemers is de Montenegrijnse politiemacht dan ook groter dan strikt genomen noodzakelijk om zuivere politietaken te vervullen.

Een sterk gereduceerd detachement van het Tweede Leger van de Joegoslavische strijdkrachten is nog in Montenegro gelegerd. Dit leger werkt momenteel samen met de Montenegrijnse politie op het gebied van bestrijding van smokkel. In samenwerking met internationale organisaties en lokale NGO's worden individuele politiebeambten getraind in zaken als klantvriendelijkheid en mensenrechten.

In de verslagperiode zijn incidentele gevallen van wangedrag van de Montenegrijnse politie bekend. De Speciale Vertegenwoordiger merkt in zijn rapport op : '[I] continue to note with concern the absence of public or parliamentary supervision of the police. In the past seven months, nine cases of various forms of police abuse have been alleged...'.⁴⁷

2.3.2 Veiligheidsdiensten

De Joegoslavische staatsveiligheidsdienst (SDB; *Sluzba Drzavne Bezbednosti*) is formeel georganiseerd op zowel het niveau van de federatie als op het niveau van de deelrepublieken Servië en Montenegro. De taken en bevoegdheden zijn vastgelegd in de Wet aangaande de Veiligheidsdiensten van de FRJ, die begin juli 2002 in werking getreden is en bestaat uit 'het beschermen van de constitutionele

⁴⁶

Study on Policing in the Federal Republic of Yugoslavia, OVSE, Belgrado, oktober 2001.

⁴⁷

VN document E/CN.4/2002/41/Add.1.

orde, veiligheid, soevereiniteit en territoriale integriteit van de FRJ alsmede de mensenrechten en vrijheden [...]en andere staatsbelangen van de FRJ.⁴⁸

In operationele zin bestaat er sinds het uiteenvallen van de SFRJ geen overkoepelende federale staatsveiligheidsdienst meer. Onder het regime-Milosevic is de Servische staatsveiligheidsdienst, evenals de Servische politie, geleidelijk omgevormd tot een belangrijk instrument alsmede steunpilaar van dat regime. De huidige Servische staatsveiligheidsdienst ressorteerde tot augustus 2002 als een departement onder het Servische Ministerie van Binnenlandse Zaken (MUP). Op 18 juli 2002 heeft het Servische parlement de Wet aangaande de Staatsveiligheidsdienst aangenomen. Deze wet plaatst de voormalige Staatsveiligheidsdienst direct onder de controle van de regering en het parlement. Hiermee is de tot dan toe nauwelijks democratisch controleerbare veiligheidsdienst aan democratische controle onderworpen.

Speciale troepen van de veiligheidsdienst, bestaande uit 450 à 600 goed getrainde elitesoldaten, hebben in 1999 deelgenomen aan de gewelddadigheden tegen de etnisch Albanese bevolking van Kosovo. Thans wordt in brede kring geloofd dat de SDB tevens verantwoordelijk was voor ten minste enkele van de moorden en moordaanslagen op personen uit het Joegoslavische zakenleven, het criminele circuit en de politiek die zich in de laatste anderhalf jaar van het regime-Milosevic hebben voorgedaan.

Aangezien de Servische staatsveiligheidsdienst ressorteerde onder het Servische Ministerie van Binnenlandse Zaken, kon met de ‘zuivering’ van deze dienst eerst een aanvang worden gemaakt na het aantreden van de nieuwe Servische regering in januari 2001. Eind februari 2001 is Rade Markovic gearresteerd, die sinds eind 1998 het hoofd van de staatsveiligheidsdienst was. Hij werd verdacht van betrokkenheid bij een vermeende aanslag op SPO-leider Draskovic in oktober 1999.⁴⁹ De nieuwe regering heeft Goran Petrovic toen benoemd tot diens opvolger.⁵⁰

Hoewel de top van de staatsveiligheidsdienst is gereorganiseerd, blijft hervorming van dit apparaat noodzakelijk. De nieuwe wet die 18 juli 2002 door het Servische parlement is aangenomen, is hierin een belangrijke stap.

---

⁴⁸ Law on Security Services of the Federal Republic of Yugoslavia, Official Gazette of the FRY, no. 37/2002, 3 juli 2002. Deze wet moet niet verward worden met de Servische wet inzake de staatsveiligheidsdienst die op 18 juli 2002 door het Servische parlement is aangenomen. aangenomen. (zie 2.3.1.1)

⁴⁹ B92 Daily News Bulletin for Sunday 25 February 2001.

⁵⁰ B92 Daily News Bulletin for Thursday 25 January 2001.

2.3.3 Strijdkrachten

De totale mankracht van de Joegoslavische strijdkrachten (VJ; Vojska Jugoslavije) bedraagt circa 80.000 man (47.000 bij de landmacht, 8000 bij de luchtmacht, 6500 bij de marine en voor het overige burgerpersoneel). Onder hen bevinden zich ongeveer 35.000 dienstplichtigen. Naast de actieve strijdkrachten hebben de Joegoslavische strijdkrachten de beschikking over ongeveer 350.000 reservisten.

De landmacht bestaat zes korpsen: Belgrado Corps, Novi Sad Corps, Uzice Corps, Podgorica Corps, Nis Corps, Pristina Corps (Hoofdkwartier in Leskovac). De luchtmacht bestaat uit een Air Force Corps en een Air Defence Corps met hoofdkwartier in Zemun. De relatief kleine marine heeft bases in de Montenegrijnse plaatsen Kumbor, Tivat en Bar.

Tijdens het regime-Milosevic konden de Joegoslavische strijdkrachten geruime tijd beschouwd worden als niet onvoorwaardelijk loyaal aan de president van de FRJ.⁵¹ Hierin kwam eind 1998 verandering, toen de chef-staf van de strijdkrachten (Perisic) evenals de bevelhebber van de luchtmacht (Velickovic) door Milosevic uit hun ambt werden ontheven.

De Joegoslavische strijdkrachten zijn vervolgens, naast de onder het Servische Ministerie van Binnenlandse Zaken (MUP) ressorterende politie- en veiligheidstroepen, betrokken geweest bij de gewelddadige acties tegen de etnisch Albanese bevolking in Kosovo tijdens het Kosovo-conflict. Hierbij zijn zowel beroepsmilitairen als dienstplichtigen ingezet. Dragoljub Ojdanic, de toenmalige chef-staf van de Joegoslavische strijdkrachten, is op 22 mei 1999 door het Joegoslavië-tribunaal aangeklaagd op grond van misdaden tegen de menselijkheid en schendingen van het oorlogsrecht gedurende het Kosovo-conflict.

Het hoogste defensie-overlegorgaan van de FRJ (de zgn. Opperste Defensieraad), dat uit de presidenten van de FRJ, Servië en Montenegro bestaat en in de laatste jaren van het regime-Milosevic niet bijeen was gekomen, is na het aantreden van de nieuwe federale en Servische regeringen nieuw leven ingeblazen. De functie van chef-staf van de Joegoslavische strijdkrachten werd tot 24 juni 2002 bekleed door generaal Pavkovic. Pavkovic was door Milosevic benoemd.⁵² Nadat

---

⁵¹ Dit is een van de redenen voor de opbouw van het Servische politieapparaat en het misbruik van deze dienst voor militaire doeleinden.

⁵² Pavkovic was in 1999 commandant van het Derde Leger, dat in Kosovo was gelegerd en dat daar betrokken was bij oorlogsmisdaden. Hij speelde een belangrijke rol bij de val van Milosevic en het aantreden van Kostunica. Toen de machtsstrijd tussen Kostunica en Djindjic op gang kwam koos Pavkovic de kant van de laatste, volgens waarnemers vooral omdat hij Djindjic beter in staat achtte hem te beschermen tegen een eventuele eis om uitlevering aan het Joegoslavië Tribunaal.

gedurende lange tijd vanuit verschillende hoeken zijn ontslag werd geëist, heeft Kostunica hem uiteindelijk per decreet uit zijn functie ontheven. Pavkovic heeft zijn ontslag aangevochten; hierop is een commissie aangesteld om onder meer de legitimiteit van het ontslag te onderzoeken.⁵³ Zijn opvolger is Generaal Branko Krga, afkomstig uit de militaire inlichtingendienst.

Het ontslag van Pavkovic was een belangrijke aanzet tot hervorming van de strijdkrachten. Het was tevens een belangrijke eis van de internationale gemeenschap voor o.a. de besprekingen in het kader van een Partnership for Peace overeenkomst (zie 2.2.1) Van belang hierbij is eveneens de nieuwe wetgeving aangaande de strijdkrachten die binnenkort aan het parlement zal worden voorgelegd. De nieuwe wet plaatst het leger onder strikte controle van de federale regering en het parlement; eveneens wordt een speciaal toezichthoudend orgaan opgericht.⁵⁴

2.4 Sociaal-economische situatie

Jaren van economisch wanbeleid en gewapende conflicten, in combinatie met door de internationale gemeenschap opgelegde sancties hebben diepe sporen nagelaten in de Joegoslavische samenleving. De nieuwe regering heeft zich dan ook toegelegd op een alomvattend hervormingsproces dat verbetering moet brengen in de slechte sociaal-economische situatie waarin het land zich bevindt. Het hervormingsbeleid is geformuleerd door de Servische vice-premier Djindjic en Labus, de federale vice premier en bevat de volgende speerpunten:

- liberalisatie van de handelsstromen;
- privatisering;
- fiscale hervormingen;
- hervorming monetair beleid;
- hervorming bankwezen;
- integratie van de Joegoslavische economie in de wereldeconomie.

In de verslagperiode is op een aantal van bovenstaande terreinen vooruitgang geboekt. Met name het herstel van de macro-economische stabiliteit is een

---

⁵³ Kostunica had reeds eerder geprobeerd generaal Pavkovic te ontslaan. In de Opperste Defensieraad die hierover dient te besluiten, kreeg hij hiervoor echter geen meerderheid.

⁵⁴ De noodzaak tot democratische controle van de VJ werd eens te meer aangetoond door de Perisic affaire. Begin maart werd de Servische vice-premier Momcilo Perisic gearresteerd door de militaire inlichtingendienst van het leger (KOS). Hij zou een Amerikaanse diplomaat, die eveneens werd aangehouden, geheime documenten hebben overhandigd. Djindjic verweet de KOS Perisic reeds maandenlang te hebben bespioneerd zonder de burgerlijke autoriteiten daarvan op de hoogte te stellen. Perisic is n.a.v. deze affaire afgetreden. Djindjic eiste tevens het aftreden van de chef van de inlichtingendienst, Aca Tomic. Tot op heden is dit echter niet gebeurd.

belangrijke verworvenheid van de nieuwe regering. Middels een strikt monetair beleid is de jaarlijkse inflatie in Servië teruggedrongen van een percentage meer dan 100 procent tot circa 20 procent in april 2002, hetgeen het vertrouwen in de Dinar heeft hersteld. In de verslagperiode is tevens een aantal belangrijke juridische, institutionele en bestuurlijke maatregelen van kracht geworden die bijdragen aan verbetering van het economische klimaat, zoals de privatiseringswet en de nieuwe Wet op het Bankwezen.

Deze hervormingen hebben de basis gelegd voor verbetering van de economische groei op de middellange termijn. Op de korte termijn is de economische groei echter nog beperkt door de erfenis van het verleden die o.a. bestaat uit een verouderde infrastructuur en een zeer slecht niveau van institutionele ontwikkeling. In 2001 was de groei van het BNP circa 5,5%. Hoewel dit voor het eerste transitiejaar behoorlijk is, kwam deze groei bijna geheel voort uit het herstel van de landbouwsector. De industriële productie daarentegen stagneerde. Belangrijkste oorzaak hiervoor is het gebrek aan kredieten. Een ander groot probleem waar de FRJ mee kampt is de wijdverbreide corruptie binnen de samenleving, die de hervormingen ondermijnt.⁵⁵ Een van de maatregelen die de Servische regering in dit kader heeft genomen is de introductie van de 'extra profit tax'. Dit is een eenmalige belasting die - met terugwerkende kracht - wordt geheven op inkomsten van personen en instellingen die tijdens het Milosevic-regime buitensporige inkomsten hebben genoten.

De FRJ is nog sterk afhankelijk van de kredieten die haar door de internationale financiële instellingen en multilaterale donoren worden verschaft. Tot 2005 heeft de FRJ de steun van zowel de IMF en de Wereldbank voor de transitie en wederopbouw verzekerd.

De transitiefase waarin de FRJ zich bevindt heeft op de korte termijn veel nadelige sociaal-economische gevolgen. Zo hebben de tarief- en prijsverhogingen hogere kosten voor levensonderhoud tot gevolg en leidt de reorganisatie en sluiting van veel oude staatsbedrijven tot het verlies van banen.⁵⁶ De werkloosheid in de FRJ is hoog. Gemeten volgens internationale normen bedraagt deze thans 28 procent.⁵⁷ Ongeveer 12 procent van de inwoners van Servië en Montenegro leeft in absolute armoede. Dit percentage is een verdubbeling ten opzichte van 1990. Nog eens 20 procent van de Joegoslavische bevolking leeft in omstandigheden die grenzen aan

---

⁵⁵ [Strategy for the Federal Republic of Yugoslavia](#), EBRD, 11 juni 2002.

⁵⁶ In januari 2002 werd een viertal insolvente banken gesloten. (Beobanka, Jugobanka, Beogradska Banka en Investbanka). Deze banken behoorden voorheen tot de sterkste van Joegoslavië. 8500 voormalig werknemers zijn hierdoor werkloos geworden.

⁵⁷ Opgemerkt moet worden dat circa 17% van de bevolking werkzaam is in de grijze sector, wat het werkloosheidscijfer lager zal doen uitvallen (Bron: [Challenges of Implementing the Reform Agenda: one year after democratic breakthrough](#), UNDP, januari 2002).

armoede. Onder werklozen, bejaarden, gehandicapten, families met veel kinderen en/of slechts één ouder, alsmede vluchtelingen en ontheemden komt armoede het meeste voor.⁵⁸

Om de relatief lage levensstandaard aan te pakken zijn de Servische autoriteiten samen met de Wereldbank bezig met het opstellen van een Poverty Reduction Strategy Paper dat in juni 2003 klaar moet zijn.

De sociaal-economische situatie in Montenegro verschilt niet wezenlijk van die in Servië.

2.5 Samenvatting

De Federale Republiek Joegoslavië (FRJ) bestaat uit de deelrepublieken Servië en Montenegro. Servië is in inwonertal en oppervlakte aanzienlijk groter dan Montenegro. Zowel de FRJ als de afzonderlijke deelrepublieken Servië en Montenegro hebben een eigen grondwet, parlement, president en regering. In maart 2002 ondertekenden vertegenwoordigers van de FRJ en de afzonderlijke republieken het zgn. Belgrado-akkoord, dat de basis legt voor een nieuwe constitutionele relatie tussen Servië en Montenegro. De nieuwe statenunie zal een direct gekozen parlement, een president, een raad van ministers en een gerechtshof kennen. Het akkoord bevestigt een ontwikkeling die al langer gaande is: decentralisatie van bevoegdheden van federaal niveau naar het niveau van de republieken.

Na tien jaar de dienst te hebben uitgemaakt in Servië, waarvan de laatste jaren als president van de FRJ, heeft Slobodan Milosevic in oktober 2000 plaats moeten maken voor de oppositie. Zowel de federale regering (grotendeels) als de gehele Servische regering bestaan momenteel uit voormalige opposanten van het regime-Milosevic. Beide regeringen hebben zich gecommitteerd aan ambitieuze hervormingsprogramma's, en zijn thans doende deze uit te voeren. De voortdurende machtsstrijd tussen de Servische premier Djindjic en de Joegoslavische president Kostunica vormt een steeds grotere belemmering voor een effectief functioneren van de Federale en de Servische regering.

Milosevic is 28 juni 2001 door de Servische regering uitgeleverd aan het Joegoslavië-tribunaal, dat hem in mei 1999 heeft aangeklaagd. Het proces tegen Milosevic is op 12 februari 2002 begonnen.

---

⁵⁸

Strategy for the Federal Republic of Yugoslavia, EBRD, 11 juni 2002.

De deelrepubliek Montenegro is, sinds het aantreden (in januari 1998) van haar huidige president, Djukanovic, binnen de FRJ een steeds onafhankelijker koers gaan varen. De na de parlementsverkiezingen van 22 april 2001 gevormde minderheidsregering had toegezegd binnen acht maanden na de verkiezingen een referendum te organiseren over de onafhankelijkheid van Montenegro. Met de ondertekening van het Belgrado-akkoord in maart 2002, werd deze belofte niet waargemaakt. Dit veroorzaakte een regeringscrisis, die geleid heeft tot het uitschrijven van vervroegde parlementsverkiezingen.

De veiligheidssituatie in de FRJ geeft geen reden tot zorgen. In het aan Kosovo grenzende deel van Zuid-Servië (de zogenaamde 'Presevo-vallei'), waar veel etnisch Albanen woonachtig zijn, is van medio 1999 tot eind mei 2001 regelmatig sprake geweest van gewelddadige incidenten tussen enerzijds leden van de etnisch Albanese rebellenbeweging UÇPMB en anderzijds de Servische politie. Afgezien van enkele geïsoleerde incidenten geeft de veiligheidssituatie in Zuid Servië niet langer reden tot zorg. Met de voortschrijdende integratie van etnisch Albanen in politieke, bestuurlijke, en sociale structuren neemt de kans op opblazend extremisme in de regio af.

Hervorming van de Servische politie, de federale veiligheidsdiensten en de strijdkrachten is noodzakelijk en heeft lang op zich laten wachten. Democratische controle over deze onderdelen is een voorwaarde voor toetreding tot internationale organisaties als de Raad van Europa en het Partnership for Peace programma van de NAVO. Medio 2002 is hiertoe uiteindelijk een aantal wetten aangenomen. Ook het ontslag van de chef-staf van de Joegoslavische strijdkrachten - Milosevic vertrouweling Pavkovic - in juni 2002 vormt een aanzet tot hervorming van de strijdkrachten.

De sociaal-economische situatie in de FRJ is slecht als gevolg van jaren van economisch wanbeleid en gewapende conflicten, in combinatie met door de internationale gemeenschap opgelegde sancties. De werkloosheid in de FRJ is groot. Ongeveer 12 procent van de inwoners van Servië en Montenegro leeft in absolute armoede. De nieuwe Joegoslavische en Servische regeringen hebben de financiële stabiliteit op korte termijn weten te herstellen. Overige hervormingen betreffen de geleidelijke omvorming tot een markteconomie.

3 Mensenrechten

3.1 Juridische context

3.1.1 Verdragen en Protocollen

De door de voormalige SFRJ geratificeerde internationale mensenrechtenverdragen zijn bindend voor de FRJ. Het betreft onder meer de volgende verdragen:

- het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (het zogenaamde BuPo-verdrag),⁵⁹
- het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten;
- het Internationale Verdrag inzake de Uitbanning van Alle Vormen van Rassendiscriminatie;⁶⁰
- het Verdrag inzake de Uitbanning van Alle Vormen van Discriminatie van Vrouwen;
- het Verdrag inzake de Politieke Rechten van Vrouwen;
- het Verdrag inzake de Rechten van het Kind;
- het Verdrag inzake de Voorkoming en Bestrafing van Genocide;
- het Verdrag tegen Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing;⁶¹
- het Verdrag inzake de Status van Staatlozen;
- het Verdrag inzake de Status van Vluchtelingen (inclusief het Protocol inzake de Status van Vluchtelingen).

Voorts heeft de FRJ op 19 december 2000 het Statuut van het Internationale Strafhof ondertekend en is het Europese Kaderverdrag ter Bescherming van de Rechten van Minderheden dat in mei 2001 door de FRJ werd ondertekend, in september 2001 in werking getreden.

De FRJ is vooralsnog geen lid van de Raad van Europa (zie 3.2), en geen partij bij het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en Fundamentele Vrijheden (EVRM).

---

⁵⁹ Op 22 juni 2001 ondertekende de FRJ het eerste en tweede optionele protocol van het BuPo Verdrag. Het eerste protocol geeft onderdanen van de FRJ de mogelijkheid een klacht in te dienen bij de VN Mensenrechtencommissie, in geval van schending van een van de rechten uit het BuPo Verdrag. Het tweede protocol verbiedt de uitvoering van de doodstraf.

⁶⁰ De FRJ erkent daarbij de competentie van het Comité inzake Uitbanning van Alle Vormen van Rassendiscriminatie individuele klachten in behandeling te nemen.

⁶¹ De FRJ erkent daarbij de competentie van het Comité tegen Foltering om individuele klachten in aanmerking te nemen.

De regering van de FRJ erkent het (door de Verenigde Naties ingestelde) Joegoslavië-tribunaal, maar stelde zich op het standpunt dat uitlevering aan het tribunaal van verdachten met de Joegoslavische nationaliteit eerst mogelijk was na een aanpassing van de nationale wetgeving terzake. Dit standpunt maakte daadwerkelijke uitlevering van Joegoslavische verdachten (waaronder Milosevic) aan het tribunaal lange tijd niet mogelijk. Uiteindelijk heeft de Servische regering daarop het besluit genomen om Milosevic uit te leveren aan het Joegoslavië-tribunaal, hetgeen op 28 juni 2001 is geschied.

Op 11 april 2002 aanvaardde het Joegoslavische parlement een wet aangaande de samenwerking met het Joegoslavië Tribunaal, die uitlevering van verdachten aan het Joegoslavië Tribunaal mogelijk maakt.⁶²

3.1.2 Nationale Wetgeving

Zowel in de grondwet van de FRJ als in de grondwetten van de deelrepublieken Servië en Montenegro is een afzonderlijk hoofdstuk gewijd aan mensenrechten en fundamentele vrijheden.⁶³ De in deze hoofdstukken opgenomen bepalingen zijn over het algemeen in overeenstemming met de internationale normen terzake (inclusief de bepalingen inzake opschorting van bepaalde mensenrechten gedurende de staat van oorlog).⁶⁴

De grondwet van de FRJ voorziet niet alleen in de burger- en politieke rechten maar ook in economische, sociale en culturele rechten zoals het recht op arbeid, het recht op sociale zekerheid en gezondheidszorg en het recht op onderwijs. Artikel 10 van de FRJ-grondwet bepaalt dat de FRJ de in het internationale recht erkende rechten en vrijheden zal erkennen en garanderen.⁶⁵

Het feit dat de Servische grondwet niet is opgesteld als zijnde ondergeschikt aan de grondwet van de FRJ zorgt ervoor dat ook in het geval van conflicterende bepalingen over mensenrechten niet duidelijk is welke grondwet prevaleert. (zie 2.1.3.2). Zo voorziet naast de federale grondwet ook de Servische grondwet in de opschorting van mensenrechten gedurende de staat van oorlog. Dit is opmerkelijk, aangezien het afkondigen van de staat van oorlog, de staat van onmiddellijke oorlogsdreiging of de noodtoestand volgens de grondwet van de FRJ uitsluitend is voorbehouden aan het federale parlement of de federale regering. Dergelijke

---

⁶² Zie noot 26.

⁶³ Het betreft hoofdstuk 2 van de FRJ-grondwet, hoofdstuk 2 van de Servische grondwet en deel 2 van de Montenegrijnse grondwet.

⁶⁴ Human Rights in Yugoslavia 2001, Belgrade Centre for Human Rights, Belgrado, 2002. De Montenegrijnse grondwet voorziet overigens niet in opschorting van mensenrechten.

⁶⁵ Human Rights in Yugoslavia 2001, Belgrade Centre for Human Rights, Belgrado, 2002.

afbakeningsproblemen doen zich overigens niet voor tussen de federale grondwet en de Montenegrijnse grondwet. In de laatste is vastgelegd dat Montenegro een deel vormt van de FRJ.⁶⁶

De rechten van minderheden zijn in de federale en Montenegrijnse grondwet expliciet vastgelegd in afzonderlijke artikelen; in de Servische grondwet komen deze rechten verspreid over de meer algemene mensenrechtenbepalingen aan bod. De grondwet van de FRJ spreekt over 'nationale minderheden' en geeft hen het recht op 'het behoud, de ontwikkeling en de uiting van hun etnische, culturele, taalkundige en andere afzonderlijke eigenschappen' alsmede het recht op 'het gebruik van hun nationale symbolen'. De Montenegrijnse grondwet, die over 'nationale minderheden' en 'etnische groepen' spreekt, kent een soortgelijke bepaling. De Servische grondwet noemt het bestaan van 'nationaliteiten' en garandeert de 'nationale (...) rechten van mensen en burgers'.⁶⁷

De grondwet van de FRJ geeft aan dat de uitwerking van de rechten van minderheden die in de grondwet worden gegarandeerd via lagere wetgeving kan plaatsvinden. Tot voor kort bestond op federaal niveau dergelijke lagere wetgeving niet. De uitwerking dienaangaande was in het geheel in Servische wetgeving uitgewerkt. Dit tekort op federaal niveau is gerepareerd middels de federale Wet aangaande de Bescherming en Vrijheden van Nationale Minderheden die op 7 maart 2002 in werking is getreden.⁶⁸

Een belangrijk element uit deze wet is de expliciete opname van de Roma als een nationale minderheid. Voorts schrijft de wet de vorming voor van federale en nationale Raden voor Minderheden, die zorg moeten dragen voor het behoud, de bescherming en de bevordering van de belangen van minderheden. De Nationale Raden voor Minderheden zijn tevens bevoegd op eigen initiatief of namens leden van een specifieke minderheid een klacht in te dienen bij het Federale Constitutionele Hof in geval van vermeende schending van grondwettelijke rechten en vrijheden.

---

⁶⁶ *Ibidem.*

⁶⁷ Human Rights in Yugoslavia 2000, Belgrade Centre for Human Rights, Belgrado, 2001. Voor een uitleg van de begrippen natie, nationaliteit en etnische groep voor de context van Joegoslavië zie: 'Detrez, R., De Sloop van Joegoslavië, adewijch, Antwerpen, 1996, p. 126 - 127.

⁶⁸ Het algemene oordeel van de OVSE over de nieuwe wet is positief en luidt als volgt: 'In principle, the Law is quite broad in the protection and liberties granted, and liberal in the sense that it allows for a great deal of cultural expression and participation in education, politics, civil service and other institutions which signal democratic forms of government. The Law also allows for more liberties or protection to be granted at the regional level, while insisting on a particular minimum standard, below which no government body can fall'. (Background Report, OVSE, 12 maart 2002)

3.2 Toezicht

Het bureau van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten van de VN, Sergio Vieira De Mello, beschikt over een kantoor in Belgrado en twee bijkantoren in Podgorica (Montenegro) en Pristina (Kosovo). De speciale VN vertegenwoordiger voor de mensenrechten in voormalig Joegoslavië, onderneemt regelmatig missies naar de FRJ en brengt daarover verslag uit.⁶⁹ Zowel de Servische als de Montenegrijnse autoriteiten verlenen aan dergelijke missies hun medewerking.

De FRJ behoort sinds 10 november 2000 (weer) tot de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE).⁷⁰ De Permanente Raad van de OVSE besloot vervolgens op 11 januari 2001 een vertegenwoordiging in de FRJ te openen, met hoofdkwartier in Belgrado. Dit kantoor is sinds maart 2001 operationeel. Het biedt bijstand en expertise op het gebied van mensenrechten en democratisering aan zowel de Joegoslavische autoriteiten (op alle niveaus) als belanghebbende individuen, groepen en organisaties. Naast het kantoor in Belgrado beschikt de OVSE reeds enige tijd over een kantoor in Montenegro en een missie in Kosovo (op grond van VN-veiligheidsraadsresolutie 1244).

De FRJ is vooralsnog geen lid van de Raad van Europa, maar is sinds 22 januari 2001 ‘speciale gast’ van de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa.⁷¹ In maart 2001 opende de Raad van Europa dan ook een kantoor in Belgrado. Naast dit

---

⁶⁹ Deze functie wordt vervuld door de Portugees José Cutilheiro. Zijn laatste rapport terzake is van 8 januari 2002, waaraan op 20 maart 2002 ten behoeve van de 58e sessie van de VN-mensenrechtencommissie een update is toegevoegd (VN-documenten E/CN.4/2002/41 respectievelijk E/CN.4/2002/41/Add.1).

⁷⁰ De FRJ werd in juli 1992 (wegens de betrokkenheid van de aan Belgrado loyale Joegoslavische strijdkrachten bij de oorlog in Bosnië-Herzegovina) geschorst als lid van de OVSE. De FRJ en de OVSE zijn daarop overeengekomen dat de OVSE een ‘langetermijnmissie’ zou ontplooiën in drie delen van de FRJ (Kosovo, Sandjak en de Vojvodina). Het akkoord gaan - en samenwerken - met deze missie was één van de voorwaarden voor herziening van de schorsing van het OVSE-lidmaatschap van de FRJ. De missie werd operationeel in september 1992, maar de FRJ heeft het mandaat van de missie in 1993 niet verlengd omdat de schorsing van de FRJ in de tussentijd niet ongedaan was gemaakt.

⁷¹ De Parlementaire Assemblee heeft op 22 januari 2001 besloten dat van toetreding van de FRJ tot de Raad van Europa eerst sprake kan zijn, wanneer aan de volgende voorwaarden is voldaan: volledige samenwerking met het Joegoslavië tribunaal (inclusief uitlevering van verdachten, waaronder ex-president Milosevic); afschaffing van de doodstraf in Servië en Montenegro; een vreedzame oplossing voor de gewelddadigheden in de Presevo-vallei; amnestie voor politieke gevangenen; voortzetting van de dialoog tussen Servië en Montenegro. Inmiddels is aan de meeste van deze voorwaarden voldaan. Toetreding zal echter pas kunnen plaatsvinden na aanvaarding van het Constitutionele Handvest. Dit was eind september 2002 nog niet gebeurd.

kantoor beschikt de Raad van Europa reeds enige tijd over een kantoor in Montenegro (sinds juni 2000) en in Kosovo.

De Europese Unie beschikt over een monitoringsmissie in de westelijke Balkan, EUMM (*European Union Monitoring Mission*) geheten. Deze missie, die dagelijks aan de EU-hoofdsteden rapporteert, opereert sinds december 2000 in Servië. In Kosovo en Montenegro is EUMM al langere tijd aanwezig.

De wetgeving van de FRJ, Servië en Montenegro voorziet (nog) niet in de instelling van een Ombudsman die toezicht dient te houden op naleving door de overheid van bepaalde aan de burgers toegekende rechten. In Montenegro is inmiddels een ontwerp-wetsvoorstel opgesteld aangaande de instelling van een Ombudsman. De Montenegrijse grondwet voorziet tevens in een speciale Raad voor de Bescherming van de Rechten van Leden van Nationale en Etnische Groepen. Dit is overigens een politiek orgaan dat wordt voorgezeten door de president van Montenegro, waar minderheidsgroeperingen in vertegenwoordigd zijn.⁷²

Begin juli 2002 meldde de Servische vice premier Dusan Mihajlovic dat het Servische Ministerie van Binnenlandse Zaken een Adviescomité voor Mensenrechten en Vrijheden zal oprichten. Dit Comité moet alle vermeende gevallen van marteling door de politie onderzoeken.

De op 7 maart 2002 in werking getreden federale Wet aangaande de bescherming en Vrijheden van Nationale Minderheden schrijft de oprichting voor van federale alsmede van nationale Raden voor Minderheden, die zorg moeten dragen voor het behoud, de bescherming en de bevordering van de belangen van minderheden. De nationale Raden voor Minderheden zijn tevens bevoegd op eigen initiatief of namens leden van een specifieke minderheid een klacht in te dienen bij het Federale Constitutionele Hof in geval van vermeende schending van grondwettelijke rechten en vrijheden.

In de Wet aangaande Lokaal Zelfbestuur (februari 2002) wordt de oprichting van een Raad voor Inter-etnische Relaties verplicht gesteld in gemeenten waarin een etnische minderheid minimaal 5 procent van de bevolking uitmaakt. Ook kunnen gemeenten een Ombudsman aanwijzen, die de gedragingen van de lokale overheden controleert.

In de gehele FRJ zijn talrijke advocatenkantoren en niet-gouvernementele organisaties actief, die rechtshulp bieden aan personen wier mensenrechten zijn geschonden en/of regelmatig rapporteren en publiceren over (bepaalde aspecten

---

⁷²

Human Rights in Yugoslavia 2001, Belgrade Centre for Human Rights, Belgrade, 2002.

van) de mensenrechtensituatie in de FRJ. Voorbeelden hiervan zijn het 'Belgrade Centre for Human Rights', 'Helsinki Committee for Human Rights in Serbia',⁷³ 'Humanitarian Law Centre' en het 'Lawyers Committee for Human Rights'.

3.3 Naleving en Schendingen

3.3.1 Vrijheid van Meningsuiting

De vrijheid van meningsuiting wordt zowel in de grondwet van de FRJ (artikel 35) als in die van Servië (artikel 45) en Montenegro (artikel 34 lid 2) expliciet gewaarborgd. Daarnaast is ook de persvrijheid in deze grondwetten expliciet gewaarborgd.

3.3.1.1 Servië

Onder het regime-Milosevic stond de persvrijheid in Servië onder grote druk. De onafhankelijke kranten, tijdschriften en televisie- en radiostations konden naar willekeur onderworpen worden aan allerlei belemmeringen. De basis voor vele van deze belemmeringen vormde de Servische Wet op Publieke Informatie, die op 20 oktober 1998 door het Servische parlement was aangenomen.⁷⁴

Bij de geschreven pers hebben de hoge geldboetes die op grond van de Wet op Publieke Informatie onder het regime-Milosevic zijn opgelegd, geleid tot definitieve sluiting van een aantal onafhankelijke kranten en tijdschriften. Daarnaast heeft de Wet op Publieke Informatie geleid tot een grote mate van zelfcensuur bij de geschreven pers. In 2001 heeft de Servische regering 11,4 miljoen dinar van het totale van 31 miljoen dinar aan boetes getourneerd. Ook

---

⁷³ In een verklaring van 25 januari 2002 geeft het Helsinki Comité in Servië aan dat leden van de organisatie worden geconfronteerd met constante bedreigingen per telefoon alsmede met 'hate speech' door politici uit de DOS coalitie. Volgens de verklaring wordt deze 'hate speech' ondersteund door sommige private media en door het officiële regeringsnieuwsblad 'Borba'. Begin 2002 zouden dagelijks artikelen in de media verschenen zijn waarin de directeur van het Helsinki Comité, Sonja Biserko, in een kwaad daglicht gesteld werd. Biserko heeft dit tevens in een brief aan de Servische Minister van Binnenlandse Zaken, Dušan Mihaljović laten weten.

⁷⁴ De Wet op Publieke Informatie verbood (onder andere) de publicatie van informatie die oproep tot de omverwerping van de constitutionele orde, de territoriale integriteit van de Republiek Servië en de Federale Republiek Joegoslavië in gevaar bracht, dan wel aanzette tot nationale, raciale of godsdienstige intolerantie of haat. Ook verbood de wet de verspreiding van valse informatie met de bedoeling onrust te zaaien.

heeft het federale Ministerie van Telecommunicatie tijdens het Milosevic-bewind in beslag genomen materiaal aan enkele tv en radio zenders teruggegeven.⁷⁵

Op 14 februari 2001 heeft het nieuwe Servische parlement wetgeving aangenomen die de repressieve elementen van de Wet op Publieke Informatie afschaft. Enkele meer neutrale onderdelen van de wet blijven gehandhaafd, totdat een nieuwe Wet inzake Informatie van kracht is. Overigens werd de wet sinds de machtswisseling van 5 oktober 2000 in de praktijk al niet meer toegepast.

Een door de Raad van Europa goedgekeurd ontwerp wetsvoorstel voor een nieuwe Wet op Publieke Informatie was reeds eind 2001 gereed. Aanvaarding van deze wet heeft echter nog niet plaatsgevonden. Een belangrijk element uit dit ontwerp wetsvoorstel betreft bronbescherming. Bij gebrek aan mediawetgeving op zowel Servisch als federaal niveau kunnen journalisten zich momenteel niet beroepen op bronbescherming. Als gevolg hiervan zijn er incidentele gevallen bekend waarin journalisten wordt 'gevraagd' hun bronnen prijs te geven.⁷⁶

Een groot probleem ten aanzien van onafhankelijke informatievoorziening betreft de audiovisuele media. Regelgeving dienaangaande is verspreid over talrijke - vaak conflicterende - federale en nationale statuten en lagere wetgeving. Bovendien heeft de Servische regering sinds haar aantreden in oktober 2000 een moratorium ingesteld voor de uitgifte van uitzendlicenties, in afwachting van nieuwe wetgeving. In de praktijk betekent dit dat de radio en televisieorganisaties die tijdens het regime Milosevic licenties hadden verkregen, nog steeds de radio en televisiemarkt bepalen. Zo zendt de onafhankelijke zender 'Radio Televisie B92' nog steeds uit zonder goedgekeurde frequenties, d.w.z. illegaal. Ook heeft dit tot een wildgroei van illegale radio en tv stations geleid.⁷⁷

Op 19 juli 2002 heeft het Servische parlement een nieuwe Wet aangaande Radio en Televisie aangenomen, die voor een belangrijk deel aan deze bezwaren tegemoet moet komen. Belangrijke onderdelen uit de wet zijn de oprichting van een onafhankelijk Radio -en Televisieagentschap en de transformatie van de staatsomroep 'Radio Television Serbia' (RTS) in een brede publieke omroep.⁷⁸

---

⁷⁵ Bron: www.freemedia.at.

⁷⁶ Dergelijke incidenten worden overigens nauwgezet gevolgd door lokale mensenrechtenorganisaties. Na een incident op 12 juli 2002 toen journalisten door de politie werden ondervraagd over de inhoud van hun artikelen, gaven o.a. het 'Belgrade Centre for Human Rights' en ANEM (Association of Independent Media) een persbericht uit waarin deze handelwijze scherp werd veroordeeld. Tevens werd aangedrongen op spoedige aanname van een nieuwe 'Public Information Act'.

⁷⁷ Schattingen gaan uit van 1300 radio en tv-stations in Servië. (Bron: www.medienhilfe.ch).

⁷⁸ Het Radio -en Televisieagentschap zal een belangrijke regulerende rol in de sector gaan spelen. Ook is het agentschap bevoegd uitzendvergunningen af te geven en in te trekken.

In Zuid-Servië werd op 18 januari 2002 de Overeenkomst aangaande Uitgangspunten voor de Reorganisatie van de Gemeentelijke Media in Bujanovac, Presevo and Medvedja getekend. De overeenkomst beoogt de transformatie van de huidige mono-etnische en politiek gecontroleerde media in de regio in een brede publieke dienst waarin alle etniciteiten betrokken zijn en die professionele journalistieke standaarden hanteert. Bujanovac is de eerste gemeente waar de overeenkomst geïmplementeerd wordt.

Op grond van het bovenstaande kan gesteld worden dat de situatie van de media in Servië in de verslagperiode is verbeterd. Volgens waarnemers worden politieke ontwikkelingen in het land in de diverse media redelijk objectief weergegeven.⁷⁹ Wel is het Helsinki Comité van mening dat de media onvoldoende bijdragen aan het confronteren en vormen van de publieke opinie voor wat betreft door de FRJ begane oorlogsmisdaden. Met de nieuwe Radio -en Televisiewet is een belangrijke stap in de richting van vrije informatievoorziening gezet. Een spoedige aanvaarding van een nieuwe Wet op Publieke Informatie is van belang om incidenten o.a. op het gebied van bronbescherming (zie boven) tegen te gaan.

3.3.1.2 Montenegro

De Montenegrijnse kranten, tijdschriften, radio- en televisiezenders staan nog vrijwel alle onder invloed van een politieke partij. Dit is meestal een regeringspartij, maar sommige media staan onder de invloed van een oppositiepartij. De Montenegrijnse burger kan zich op de hoogte stellen van de uiteenlopende standpunten van de beide ‘kampen’ in de Montenegrijnse politiek. Daarnaast kunnen Servische kranten en tijdschriften vrij gekocht worden in Montenegro, en zijn Servische radio- en televisiezenders in Montenegro te ontvangen.

In augustus 2001 is de Montenegrijnse regering in samenwerking met o.a. de Raad van Europa begonnen met het opstellen van een media hervormingspakket. Dit pakket bestaat uit drie wetten die beogen de mediawetgeving in Montenegro conform Europese standaarden aan te passen. Politieke ontwikkelingen in Montenegro hebben echter roet in het eten gegoooid. Terwijl de wetten ter aanvaarding bij het Parlement voorlagen, diende de nieuw gevormde oppositie van de Liberalen en de Samen voor Joegoslavië Coalitie een reeks controversiële amendementen op de mediawetten in (zie 2.2.3.).⁸⁰ De amendementen hebben een

⁷⁹

Bron: *Pressure on Media in Serbia: between black and white*, Media Center, Belgrado, 2002.

⁸⁰

De amendementen schrijven o.a. de omvang van artikelen voor. Tevens wordt voorgesteld hoeveel artikelen er over elke politieke partij gepubliceerd mogen worden. Een ander amendement geeft aan dat journalisten met partijleden dienen te overleggen over de koppen die gebruikt worden in artikelen. Deze amendementen hebben de verontwaardiging

sterk beperkende werking op de journalistieke vrijheid. Op overtreding van deze regels worden flinke boetes voorgesteld: van 2500 tot 15000 euro (!).⁸¹

Internationale bemoeienis van o.a. de EU en OVSE hebben op het moment van schrijven nog niet geleid tot het gewenste resultaat, d.w.z. de verwerping van de amendementen en aanneming van het oorspronkelijke wetsvoorstel.

Het Montenegrijnse strafrecht bevat bepalingen waarin smaad en laster strafbaar worden gesteld. In de verslagperiode is dit verbod op laster een aantal maal misbruikt teneinde kritiek tegen te gaan die door journalisten was geuit.⁸² Smaad en laster ten aanzien van 'de republiek, de vlag, het nationale volkslied of andere nationale symbolen' wordt nog steeds als een misdaad gezien. De strafmaat voor laster is drie jaar, terwijl voor belediging zes maanden geëist kan worden.

Het Helsinki Comité in Montenegro heeft aangedrongen deze wetsbepalingen aan te passen aan de internationale standaarden terzake en derhalve smaad en laster uit de strafrechtelijke hoek te halen en als civielrechtelijk vergrijp te kwalificeren. Hiertoe heeft zij een Handvest opgesteld. Tot op heden is de wetgeving echter nog niet aangepast. Ook de Speciale Vertegenwoordiger van de VN Mensenrechtencommissie dringt aan op een aanpassing van deze wetgeving.⁸³

Een interessante ontwikkeling in de aanloop naar de Montenegrijnse parlementsverkiezingen van 22 april 2001 was de gezamenlijke oprichting door alle Montenegrijnse politieke partijen van de televisiezender *TV Parliament*, die

---

opgeroepen van zowel nationale als internationale actoren, aangezien ze in strijd zijn met Europese en internationale standaarden. Zo hebben o.a. de Raad van Europa en de OVSE alsmede het EU voorzitterschap in officiële verklaringen hun ongenoegen over de situatie geuit.

⁸¹ De Liberalen hebben aangegeven dat hun belangrijkste doel is de huidige regering ten val te brengen en president Djukanovic van zijn macht te ontdoen. De voorgestelde amendementen geven de nieuwe meerderheidscoalitie macht over de (staats)media en leggen strikte regels op aan de private media die een bepalende rol kunnen spelen bij de vervroegde parlementsverkiezingen van 6 oktober 2002.

⁸² Zo werd bijvoorbeeld op 7 december 2001 tegen de uitgever van het dagblad Dan, Vanislav Asanin, een gevangenisstraf van drie maanden uitgesproken wegens laster jegens de Montenegrijnse president. Hij had een artikel geschreven waarin hij Djukanovic beschuldigde van betrokkenheid bij sigarettensmokkel in de Balkan. (Bron: [Human Rights in Yugoslavia 2001](#), Belgrade Centre for Human Rights, Belgrado, 2002)

⁸³ [Human Rights in the OSCE Region: The Balkans; the Caucasus; Europe; Central Asia and North America, Report 2002 \(events of 2001\)](#), International Helsinki Federation for Human Rights, Wenen, 2002. [Report of the Special Representative of the Commission on Human Rights on the situation of Human Rights in Bosnia and Herzegovina and the Federal Republic of Yugoslavia](#), Commission on Human Rights, E/CN.4/2002/41 Add., 20 maart 2002.

dagelijks permanent politiek nieuws uitzendt. De zender functioneert sinds 13 maart 2001 en is inmiddels de meest bekeken nieuwszender.⁸⁴

Concluderend kan gesteld worden dat het nieuwe pakket wetsvoorstellen ter hervorming van de media een belangrijke stap voorwaarts is voor een onafhankelijke pers in Montenegro. Het verwerpen van de beperkende amendementen is dan ook van groot van belang. Aanpassing van de bepalingen ten aanzien van smaad en laster dient nog plaats te vinden.

3.3.2 Vrijheid van Vereniging en Vergadering (inclusief politieke groeperingen)

Vrijheid van Vereniging

De ‘vrijheid van politieke, vakbonds- en andere vormen van vereniging en actie’ is zowel in de grondwet van de FRJ als in die van Servië en Montenegro vastgelegd. De vrijheid van politieke vereniging in de huidige FRJ bestaat overigens sinds 1990; in dat jaar stapte de toenmalige SFRJ over van een eenpartijstelsel op een meerpartijstelsel.

In aparte wetgeving is de vrijheid van vereniging als volgt nader uitgewerkt:

- voor politieke partijen en vakbonden die op het gehele grondgebied van de FRJ opereren geldt de federale Wet inzake de Vereniging van Burgers in Verenigingen, Sociale Organisaties en Politieke Organisaties (een SFRJ-wet uit 1990);
- voor organisaties en verenigingen die slechts in Montenegro actief zijn geldt de Montenegrijnse Wet inzake Niet-Gouvernementele Organisaties uit 1999;
- voor organisaties en verenigingen die slechts in Servië actief zijn geldt de Servische Wet inzake Sociale Organisaties en Burgerverenigingen uit 1982 en de Servische Wet inzake Politieke Organisaties uit 1990.⁸⁵

De FRJ-grondwet kent het recht op lidmaatschap van vakbonden of politieke partijen niet toe aan beroepsmilitairen van de Joegoslavische strijdkrachten en leden van de Joegoslavische politie. Men beroept zich hierbij op het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten, dat staten machtigt om de vrijheid van vereniging voor deze groepen te beperken. Voorts mogen rechters van het federale constitutionele hof, rechters van de federale rechtbank en federale openbare aanklagers geen lid worden van politieke partijen.⁸⁶

---

⁸⁴ Bron: Velizar Sredanovic, *Analysis of the Position of RTCG and other broadcasters in Montenegro*, 2002, op: www.medienhilfe.at.

⁸⁵ *Human Rights in Yugoslavia 2001*, Belgrade Centre for Human Rights, Belgrado, 2002, p. 136.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 145-148.

In de verslagperiode presenteerden de Servische ministeries van Justitie en Lokaal Zelfbestuur diverse voorstellen voor een Wet aangaande Niet-Gouvernementele Organisaties. NGO's die betrokken waren bij het opstellen van de ontwerpwetgeving hadden kritiek op enkele punten uit het voorstel. Van de zijde van de Ministeries is aangegeven dat zij de genoemde bepalingen willen aanpassen. De ontwerpwet is nog niet aangenomen.

Het recht op vereniging wordt in de praktijk nageleefd. Er zijn geen verboden politieke partijen in Servië of Montenegro, noch is dit tijdens het regime-Milosevic het geval geweest. Wel weigerde het federale Ministerie van Justitie onder Milosevic tot tweemaal toe (in mei respectievelijk juni 2000) om de vreedzame politieke protestbeweging *Otpor* ('Verzet'), die in oktober 1998 door studenten was opgericht en wier ledenaantal in de loop van 2000 explosief was gegroeid, door registratie als 'Vereniging van Burgers' te erkennen. Deze beslissingen zijn in december 2000 door het federale gerechtshof ongeldig verklaard.⁸⁷

Vrijheid van Vergadering

Het recht op vrijheid van vreedzame vergadering is in de grondwetten van de FRJ en Servië en Montenegro vastgelegd. In aparte wetgeving wordt dit recht zowel in Servië (Servische Wet inzake Openbare Vergaderingen van Burgers) als in Montenegro (Wet inzake Openbare Bijeenkomsten) nader uitgewerkt. Voor demonstraties hoeft geen toestemming te worden gevraagd, maar deze dienen wel bij de autoriteiten te worden aangemeld.⁸⁸

De FRJ-grondwet en die van Montenegro voorzien beide in tijdelijke beperking van het recht op vreedzame vergadering, indien dit nodig wordt geacht om het algemene welzijn en de zeden, alsmede personen en eigendommen, te beschermen. Deze gronden zijn in overeenstemming met de internationale standaarden terzake.

Tijdens het regime-Milosevic verboden of verhinderden de Joegoslavische en Servische autoriteiten in de praktijk soms demonstraties waarvan zij vonden dat deze een gevaar vormden voor het regime. Zo konden bussen met demonstranten, voordat de plaats van bestemming was bereikt, worden tegengehouden om aan een 'technische inspectie' te worden onderworpen. Daarnaast trad met name de Servische oproerpolitie soms hardhandig op tegen demonstranten.⁸⁹

---

⁸⁷ [Human Rights in Yugoslavia 2000](#), Belgrade Centre for Human Rights, Belgrado, 2001, p. 258-259.

⁸⁸ [Human Rights in Yugoslavia 2001](#), Belgrade Centre for Human Rights, Belgrado, 2002, p. 132-133.

⁸⁹ [Serbia-Montenegro Country Report on Human Rights Practices for 2000](#), U.S. Department of State, februari 2001. [Human Rights in Yugoslavia 2000](#), Belgrade Centre for Human Rights, Belgrado, 2001, p. 256-257.

Sinds het aantreden van de nieuwe federale regering hebben zich in Servië geen schendingen van de vrijheid van vergadering voorgedaan. Bijeenkomsten van SPS aanhangers voor het huis van ex-president Milosevic en hun protestbetogingen door de stad Belgrado hebben zonder tussenkomst van de politie plaatsgevonden.

Op 30 juni 2001 werd voor het eerst in Joegoslavië een 'Gay Parade' georganiseerd, ter ondersteuning van de 'International Gay and Pride Day'. Deze optocht werd verstoord door nationalistische groeperingen die een aantal van de deelnemers molesteerden (zie 3.5.3).

3.3.3 Vrijheid van Godsdienst en Overtuiging

In de FRJ bestaan vele godsdiensten naast elkaar, waaronder het orthodoxe christendom (doorgaans beleden door Serviërs en Montenegrijnen), het katholicisme (etnisch Kroaten, Slovenen en Hongaren), het protestantisme (etnisch Hongaren) en de islam (etnisch Albanezen en Slavische Moslims).

Zowel de grondwet van de FRJ als die van Servië en Montenegro voorzien in vrijheid van godsdienst. Het geloven, het uiting geven aan dat geloof en het uitvoeren van religieuze handelingen wordt in deze grondwetten gegarandeerd. Ook heeft niemand de verplichting om zijn of haar godsdienstige overtuiging bekend te maken. Voorts zijn religieuze gemeenschappen vrij om hun geloof uit te oefenen en hun zaken te beheren zoals zij dat willen. Zij kunnen religieuze scholen en charitatieve organisaties oprichten. De staat kan materiële hulp bieden aan religieuze gemeenschappen.⁹⁰

In de verslagperiode waren ten aanzien van de vrijheid van godsdienst en overtuiging de volgende punten van belang: de positie van de Montenegrijnse Orthodoxe Kerk en de positie van gewetensbezwaarden. Hieronder worden deze achtereenvolgens behandeld.

Religieuze groeperingen zijn verplicht zich aan te melden bij het Federale Ministerie voor Godsdienstzaken teneinde erkenning te verkrijgen. In de verslagperiode heeft het Federale ministerie de Montenegrijnse Orthodoxe kerk geen erkenning verschaft op basis van het feit dat het oecumenische patriarchaat in Istanboel deze kerk niet erkend heeft. De Montenegrijnse Orthodoxe Kerk staat derhalve geregistreerd als een NGO. Hoewel de Montenegrijnse regering getracht heeft zich neutraal in deze kwestie op te stellen, stonden de pro-onafhankelijkheidspartijen in de praktijk de erkenning van de Montenegrijnse

⁹⁰

Human Rights in Yugoslavia 2001, Belgrade Centre for Human Rights, Belgrado, 2002, p. 111-112.

Orthodoxe Kerk voor, terwijl pro-Servische partijen zich uitspraken voor een officiële -Servisch orthodoxe- staatsgodsdienst.

Tijdens de viering van de orthodoxe kerstnacht in Montenegro van 6 op 7 januari 2002 vonden er, evenals in voorgaande jaren, gewelddadige incidenten plaats tussen aanhangers van de Servische Orthodoxe kerk en van de Montenegrijnse Orthodoxe Kerk. Hierbij zijn 16 personen gearresteerd door de Montenegrijnse politie.⁹¹

De huidige wetgeving ten aanzien van de militaire dienstplicht in de FRJ biedt beperkte mogelijkheden voor personen die - al dan niet op grond van hun geloofsovertuiging gewetensbezwaren hebben en een alternatieve diensplicht willen vervullen (zie 3.5.2).

De huidige wetgeving ten aanzien van de militaire dienstplicht in de FRJ biedt volgens lokale mensenrechtenorganisaties (waaronder de in Belgrado gevestigde NGO *Yugoslav Lawyers' Committee for Human Rights*) onvoldoende mogelijkheden voor personen die – al dan niet op grond van hun geloofsovertuiging – gewetensbezwaren hebben en een alternatieve dienstplicht willen vervullen. De Wet inzake de Joegoslavische Strijdkrachten voorziet namelijk in het recht op het aanvragen van een alternatieve dienst op grond van gewetensbezwaren, maar beperkt dit recht tot dienstplichtigen die worden opgeroepen voor de rekrutering (dit gebeurt in het kalenderjaar waarin de leeftijd van 18 jaar wordt bereikt). Personen die in een later stadium gewetensbezwaren krijgen, kunnen derhalve geen alternatieve dienst aanvragen.⁹² (zie 3.5.2)

Samenvattend kan gezegd worden dat het recht op Vrijheid van Godsdienst en Overtuiging over het algemeen in de gehele FRJ wordt nageleefd. Evenwel blijven aandachtspunten bestaan, zoals de erkenning van de Montenegrijnse orthodoxe kerk en de aanpassing van de wetgeving over alternatieve dienstplicht in verband met gewetensbezwaren n.a.v geloofsovertuiging.

3.3.4 Bewegingsvrijheid

De grondwetten van de FRJ, Servië en Montenegro garanderen alle de bewegingsvrijheid in termen die grote overeenkomst vertonen met de terzake

---

⁹¹ Spot Report: 'Incidents between Serbian and Montenegrin Orthodox Church Supporters, OVSE Mission to the Republic of Yugoslavia, Wenen, 9 januari 2002.

⁹² Dit betreft bijvoorbeeld personen die uitstel hebben gekregen voor studie en daarna nog de dienstplicht moeten vervullen of personen die na hun 18e, maar nog voor daadwerkelijke vervulling van de dienstplicht gewetensbezwaren krijgen. De opkomstleeftijd was 21 jaar, maar is recentelijk teruggebracht tot 19 jaar (zie 3.5.2).

relevante bepaling (artikel 12) van het BuPo-verdrag. Beperkingen op de bewegingsvrijheid die in de grondwetten zijn geformuleerd zijn tevens in overeenstemming met internationale standaarden.⁹³ In de verslagperiode wordt melding gemaakt van slechts een zeer gering aantal gevallen van beperking van de bewegingsvrijheid, namelijk de weigering tot toegang tot de FRJ.⁹⁴

De FRJ bestaat thans feitelijk uit drie gebieden met een andere gezagsstructuur: Servië, Montenegro en Kosovo. Mede in verband met de verschillende douaneregimes die in deze drie gebieden van kracht zijn, vinden aan de grenzen tussen deze gebieden controles plaats door KFOR (in Kosovo), de Montenegrijnse politie en de Servische politie. Hierbij kunnen documenten alsmede bezittingen worden onderzocht. Personen die hun identiteit kunnen aantonen en niets ongeoorloofds vervoeren mogen echter hun weg vervolgen.

Om de FRJ op legale wijze te kunnen verlaten dient men in het bezit te zijn van een geldig paspoort. Daarnaast was men tijdens het regime-Milosevic op grond van een regeringsbesluit uit 1993 een speciale uitreisbelasting verschuldigd. Deze werd zowel geheven op personen die staatsburger waren van de FRJ als op motorvoertuigen met een Joegoslavisch kenteken die de FRJ verlieten. Op 7 november 2000 is deze belasting echter door de nieuwe federale regering afgeschaft.⁹⁵

In Zuid-Servië kunnen etnisch Albanezen zich vrijelijk bewegen over de grens met Kosovo en in Servië zelf. Wel rapporteert de VN dat mannen in de dienstplichtige leeftijd worden gecontroleerd en bevestigd door de Servische politie omdat ze uit dorpen komen die geassocieerd worden met het voormalige UÇPMB. Tevens zijn er klachten van boeren die geen toegang tot hun landerijen hebben in verband met de aldaar gelegerde veiligheidstroepen/materiaal.⁹⁶

Op grond van een sanctiemaatregel van de Europese Unie komt een klein aantal – aan het voormalige regime-Milosevic verbonden – staatsburgers van de FRJ niet in aanmerking voor een visum voor een EU-land. De Verenigde Staten hanteren een

---

⁹³ Beperkingen kunnen alleen opgelegd worden op basis van een wet en indien noodzakelijk om een specifiek doel te bereiken. Een van die doelen kan zijn de verdediging van de FRJ. Bron: Human Rights in Yugoslavia 2001, Belgrade Centre for Human Rights, Belgrado, 2002, p.190-191.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 318-319.

⁹⁵ Human Rights in Yugoslavia 2000, Belgrade Centre for Human Rights, Belgrado, 2001, p. 286.

⁹⁶ UN Interagency progress report and recommendations on the situation in Southern Serbia, FRY, UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), 29 januari 2002.

soortgelijke lijst met 81 FRJ-staatsburgers aan wie geen visum mag worden afgegeven.⁹⁷

3.3.5 Rechtsgang

De Servische en Montenegrijnse grondwetten voorzien in een autonome en onafhankelijke rechterlijke macht. Daarnaast onderschrijven beide grondwetten, alsmede de grondwet van de FRJ, het principe van de scheiding der machten. In deze paragraaf wordt stilgestaan bij de rechtsgang in de praktijk in achtereenvolgens Servië en Montenegro.

3.3.5.1 Rechtsgang in Servië

Gedurende het regime Milosevic is de rechtsprekende macht in Servië geleidelijk ondergeschikt gemaakt aan de uitvoerende macht. Hierdoor werd het recht op een eerlijk proces veelvuldig geschonden en waren onjuiste aanklachten gemeengoed. Rechters die zich niet wensten neer te leggen bij de politisering van de rechterlijke macht liepen het risico door het Servische parlement te worden ontslagen.

Als gevolg van deze situatie was de bevolking het vertrouwen in de rechterlijke macht grotendeels kwijtgeraakt. Een van de belangrijkste doelstellingen van de regering die in oktober 2000 aantrad was dan ook het herstel van de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht en daarmee van het vertrouwen van de bevolking in een eerlijke rechtsgang.

In de verslagperiode heeft deze regering verdere vooruitgang geboekt met de hervorming van de rechterlijke macht (zie 2.1.3.2). Belangrijk onderdeel hierin vormt het vijftal wetten dat in november 2001 is aangenomen en waarin o.a. de organisatie van rechtbanken alsmede de benoeming en het ontslag van rechters worden behandeld. Volgens lokale NGO's bevatten de wetten goede waarborgen voor de onafhankelijkheid van rechters.⁹⁸ De implementatie van de wetten moet in de komende periode plaatsvinden.

---

⁹⁷ Country Profile Yugoslavia (Serbia-Montenegro) 2001, Economist Intelligence Unit september 2001, p.16.

⁹⁸ Human Rights in Yugoslavia 2001, Belgrade Centre for Human Rights, Belgrado, 2002. Ook de Speciale Vertegenwoordiger van de VN Mensenrechtencommissie geeft aan dat het hervormingspakket essentieel is voor een structurele verandering naar een onafhankelijke rechterlijke macht. Report of the Special Representative of the Commission on Human rights on the situation of Human Rights in Bosnia and Herzegovina and the Federal Republic of Yugoslavia, Commission on Human Rights, E/CN.4/2002/41, 8 januari 2002.

Tevens ging de regering voort met de personele zuivering van rechtbanken en het openbare ministerie. Hoewel de intentie tot opschoning van het gerechtelijk apparaat door verwijdering van aan het Milosevic-regime gelieerde personen aanbeveling verdient, heeft de manier waarop dit in Servië is en wordt uitgevoerd een laag democratisch gehalte. Zo publiceerde de Servische Minister van Justitie in november 2001 een lijst met rechters die ontslagen zouden moeten worden, zonder hierover in overleg te treden met de hiervoor geëigende instanties en zonder aan te geven welke criteria hiervoor werden gehanteerd.⁹⁹

Andere kritiek op deze opschoning van het gerechtelijk apparaat is dat zij arbitrair en ad hoc plaatsvindt. Bovendien is er in geen van de gevallen waarin ontslag heeft plaatsgevonden gerechtelijke vervolging ingesteld, wat weer de nodige vraagtekens plaatst bij de gehanteerde ontslagcriteria.¹⁰⁰ De nieuwe wetgeving aangaande benoeming en ontslag van rechters biedt meer juridische waarborgen voor deugdelijke procedures hieromtrent. Op 15 augustus 2002 verklaarde de Minister van Justitie, Vladan Batic, dat 200 rechters op basis van deze wetgeving in aanmerking kwamen voor ontslag. De aanklachten lopen uiteen van genoten privileges tijdens het Milosevic regime, deelname aan verkiezingsfraude, tot onvoldoende kwaliteit van het werk.¹⁰¹

Het transformatieproces in Servië tot een goed functionerende en onafhankelijke rechterlijke macht zal nog enige tijd in beslag nemen. Zo heeft het zeer lage salaris van rechters en aanklagers in Servië door de jaren heen geleid tot wijdverbreide corruptie van de rechterlijke macht, hetgeen niet gemakkelijk ongedaan te maken is.¹⁰² Daarnaast bestaat bij veel rechters, aanklagers en advocaten een gebrek aan kennis over – met name – de mensenrechten.

Overigens verlenen de Raad van Europa en de OVSE assistentie aan Joegoslavische en Servische autoriteiten op het gebied van verbetering van de rechtsgang.

---

⁹⁹ Deze maatregel leidde tot hevig protest van rechters. (Bron: [Human Rights in the OSCE Region, Report 2002 \(events of 2001\)](#), International Helsinki Federation for Human Rights, Wenen, 2002).

¹⁰⁰ *Ibidem*.

¹⁰¹ Belgrade Tanjug, 15 augustus 2002.

¹⁰² In de in november 2001 aangenomen Wet inzake Rechters is een hoofdstuk opgenomen over de financiële status van rechters. Hierin wordt een koppeling gemaakt tussen het salaris van een rechtbankpresident en de minister-president. Het salaris van overige rechters wordt hier weer van afgeleid d.m.v. percentages. Dit zorgt voor een hoger salaris van betrokkenen.

3.3.5.2 Rechtsgang in Montenegro

De rechtspraak in Montenegro was tijdens het regime-Milosevic aanzienlijk onafhankelijker (en daardoor eerlijker) dan in Servië. Nu het regime-Milosevic echter is verdwenen, is de rechtsgang in Montenegro vergelijkbaar met de nieuwe situatie in Servië. Er was (en is) in Montenegro over het algemeen geen sprake van inmenging door de uitvoerende dan wel wetgevende macht.¹⁰³ Wel kent de Montenegrijnse rechterlijke macht een achterstand in de afhandeling van rechtszaken en een tekort aan (financiële) middelen. Ook doen zich gevallen van corruptie voor. De Montenegrijnse regering is doende de rechterlijke macht te hervormen.¹⁰⁴ Een nieuwe Wet inzake Rechtbanken is inmiddels aangenomen. De instabiele politieke situatie in Montenegro heeft echter tot vertraging van verdere hervormingen geleid.

De autonomie van Montenegro zorgde in de verslagperiode voor een aantal problemen bij de toepassing van wetgeving die door het federale parlement was aangenomen en waar de Montenegrijnse wetgeving nog niet in voorzag. Dit was met name het geval in het strafrecht, waarbij een aantal bepalingen van de federale wet strijdig waren met de Montenegrijnse Grondwet. Een oplossing voor deze impasse is nog niet gevonden.

Evenals in Servië bestaat bij veel Montenegrijnse rechters, aanklagers en advocaten een gebrek aan kennis over – met name – de mensenrechten. Trainingen op dit gebied worden in Montenegro reeds geruime tijd verzorgd, o.a. door de Raad van Europa en de OVSE.

3.3.6 Arrestaties en detenties

De bepalingen in de grondwetten van de FRJ, Servië en Montenegro inzake het recht op persoonlijke vrijheid, het recht op persoonlijke veiligheid en de behandeling van personen in (voorwaardelijke) detentie vertonen grote overeenkomst met de terzake relevante bepalingen (artikelen 9 en 10) van het BuPo-verdrag.

3.3.6.1 Servië

Het nieuwe federale Wetboek van Strafvordering dat op 28 maart 2002 in werking trad, schrijft voor dat een gedetineerde direct toegang tot een advocaat moet

---

¹⁰³ Serbia-Montenegro Country Report on Human Rights Practices for 2001, U.S. Department of State, 4 maart 2002.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

krijgen. Tevens dient de onderzoeksrechter terstond geïnformeerd te worden over de arrestatie en kan de rechter eisen de gedetineerde persoon meteen te zien. Een andere Servische wet voorziet in een detentieperiode van maximaal 24 uur.¹⁰⁵ Hierna dient de politie de verdachte aan een onderzoeksrechter over te dragen die een verlenging van 30 dagen van de detentieperiode mag verordenen. Onder bepaalde wettelijke voorwaarden kan hierna verlenging tot maximaal 6 maanden plaatsvinden.

In de verslagperiode hadden advocaten voldoende toegang tot de gedetineerden. Tevens stelden rechters verweerders in staat rechtbankdossiers te bestuderen (dit was niet mogelijk tijdens het Milosevic regime).

Kort voor het einde van het Kosovo-conflict, in juni 1999, zijn ruim 2.000 etnisch Albanese gedetineerden door de Servische autoriteiten vanuit Kosovo overgebracht naar gevangenis in Servië. De meeste van hen waren gearresteerd op verdenking van lidmaatschap van dan wel steun aan het UÇK. Het merendeel is vrijgelaten omdat ze hun straffen hadden uitgediend of omdat ze bij gebrek aan bewijs zijn vrijgesproken. Tevens is een groep van circa 175 etnisch Albanese vrijgekomen op grond van een op 26 februari 2001 door het parlement van de FRJ aangenomen amnestiewet.¹⁰⁶ Op 26 maart 2002 zijn na een lang onderhandelingsproces de laatste 145 etnisch Albanese gevangenen overgedragen aan de VN-macht in Kosovo (UNMIK).¹⁰⁷

Ook andere personen die activiteiten ondernamen die door het regime-Milosevic als bedreigend werden ervaren en ten gevolge daarvan werden opgepakt voor een 'informatief gesprek' op het politiebureau of (in een enkel geval) in een politiek proces werden veroordeeld, ondervinden geen problemen meer van de zijde van de autoriteiten.¹⁰⁸

---

¹⁰⁵ Country Report 2001, 2002, US State.

¹⁰⁶ Ook zijn er aanwijzingen dat etnisch Albanese gedetineerden door hun familie in Kosovo zijn 'vrijgekocht' voor bedragen variërend van 15.000 tot 50.000 Duitse mark. De bekende etnisch Albanese kinderarts en mensenrechtenactiviste Flora Brovina, tegen wie nog een rechtszaak liep, is begin november 2000 vrijgelaten op last van de nieuwe FRJ-president Kostunica. Begin december is de bekende studentenleider Albin Kurit vrijgelaten.

¹⁰⁷ In totaal ging het om 158 etnisch Albanese gevangenen. Twee gevangenen hebben aangegeven te willen blijven in Servië, terwijl 11 gevangenen onder medisch toezicht staan en derhalve nog niet overgedragen konden worden. Zodra hun gezondheid het toestaat zullen ook zij aan UNMIK (United Nations Mission in Kosovo) worden overgedragen. Over het precieze aantal gevangenen wordt gestreden.

¹⁰⁸ Naast onafhankelijke journalisten, actieve leden van oppositiepartijen en maatschappelijke activisten (op het gebied van bijvoorbeeld mensenrechten) werden in de laatste maanden van het regime-Milosevic met name leden van de verzetbeweging Otpor opgepakt voor een 'informatief gesprek' (soms alleen al wegens het dragen van een Otpor T-shirt). Na een dergelijk verhoor, waarbij foto's en vingerafdrukken konden worden genomen, werd men doorgaans weer vrijgelaten. De lokale NGO Humanitarian Law Center behartigt via haar

De nieuwe federale en Servische regeringen hebben zich beijverd voor bestraffing van aan het regime-Milosevic gelieerde personen die zich schuldig hebben gemaakt aan mensenrechtenschendingen en andere misdrijven. Dit heeft o.a. geresulteerd in de arrestatie van Milosevic zelf (inmiddels uitgeleverd aan het Joegoslavië-tribunaal) en het voormalige hoofd van de Servische staatsveiligheidsdienst, Rade Markovic (op verdenking van betrokkenheid bij een vermeende aanslag op SPO-leider Draskovic in oktober 1999). In de verslagperiode hebben acht verdachten zich vrijwillig overgeleverd aan het Joegoslavië Tribunaal. Momenteel zouden nog 17 door het Tribunaal aangeklaagde personen in Joegoslavië aanwezig zijn.¹⁰⁹ Het federale parlement heeft op 11 april 2002 een wet aangaande de samenwerking met het Joegoslavië Tribunaal aangenomen. Deze wet zou de uitlevering van door het Joegoslavië Tribunaal aangeklaagde personen vergemakkelijken.¹¹⁰ (zie 1.2.1) Mensenrechtenorganisaties beklagen zich over het feit dat ook sinds de ondertekening van deze wet de federale en Servische autoriteiten zich onvoldoende inspannen de nog vrij rondlopende aangeklaagden te arresteren en uit te leveren. Ook de berechting van oorlogsmisdadigers voor nationale rechtbanken verloopt zeer traag. Tot juli 2002 waren slechts twee oorlogsmisdadigers berecht, terwijl tegen twee anderen een aanklacht is ingediend.¹¹¹

Ten aanzien van de omstandigheden in de gevangenissen en andere detentiecentra kan worden opgemerkt dat deze in de verslagperiode enigszins verbeterd zijn. Begin 2001 verkreeg een NGO (Humanitarian Law Center) voor het eerst in de geschiedenis van de Servische staat toegang tot gevangenissen. Halverwege 2001 mocht ook het Helsinki Comité de gevangenissen en detentiecentra bezoeken. De omstandigheden in de gevangenissen waren wegens jarenlange verwaarlozing slecht, aldus het Comité. Naast gebrek aan verwarming, medicatie en goed voedsel zijn de gevangenissen doorgaans overvol. Tevens noemt het Comité de opleiding van het gevangenispersoneel op het gebied van o.a. mensenrechten een prioriteit.¹¹² Overigens geven het US State rapport alsmede het gezamenlijke rapport van de

---

advocaten de belangen van deze groep. Aan een aantal van hen is inmiddels een schadevergoeding betaald. (zie ook: www.hlc.org.yu)

¹⁰⁹ [Human Rights Concerns in the Federal Republic of Yugoslavia](#), 11 juli 2002, HRW.

¹¹⁰ De complete titel van de wet luidt: 'Law on cooperation with the International Criminal Tribunal for the Criminal Prosecution of Individuals Responsible for Severe Violations of International Humanitarian Law committed in the Former Yugoslavia since 1991'. Belangrijkste kenmerk van de wet is het onderscheid dat gemaakt wordt tussen aangeklaagden door het Tribunaal vóór de wet gepubliceerd was (12 april 2001) en aangeklaagden na publicatie van de wet. De eerste categorie kan worden uitgeleverd (het gaat om ongeveer 20 personen). De tweede categorie is onderworpen aan nationale jurisdictie. Deze verdeling zal wellicht in de toekomst tot problemen leiden, aangezien sommigen beweren dat het primaat van het Tribunaal in beide gevallen zou moeten gelden. Naast de uitlevering van verdachten voorziet de wet in het opheffen van de immuniteit van aangeklaagde politici. Tenslotte stelt de wet het Tribunaal in staat relevante staatsarchieven in de FRJ te raadplegen.

¹¹¹ [Human Rights Concerns in the Federal Republic of Yugoslavia](#), 11 juli 2002, HRW.

¹¹² [Human Rights in the OSCE Region, report 2002](#), International Helsinki Federation.

OVSE/Raad van Europa aan dat de omstandigheden in gevangnissen over het algemeen voldoen aan internationale standaarden.¹¹³ Dit gegeven lijkt op gespannen voet te staan met de bovengenoemde observaties van het Helsinki Comité. Mannen en vrouwen worden gescheiden ondergebracht evenals jeugdige gedetineerden.

3.3.6.2 Montenegro

De bepalingen in de grondwetten van de FRJ en Montenegro inzake het recht op persoonlijke vrijheid, het recht op persoonlijke veiligheid en de behandeling van personen in (voorwaardelijke) detentie worden in Montenegro doorgaans gerespecteerd.

De omstandigheden in gevangnissen voldoen over het algemeen aan internationale standaarden. Evenwel zijn er problemen zoals de verouderde faciliteiten.¹¹⁴

De Speciale Vertegenwoordiger spreekt in zijn rapport zijn zorg uit over de voortdurende vertraging in de berechting van Nebosja Ranisavljevic, die beschuldigd wordt van oorlogsmisdaden. De verdachte bevindt zich sinds oktober 1996 in voorarrest aangezien de rechtbank moeite heeft met het verzamelen van bewijsmateriaal. De Speciale Vertegenwoordiger spreekt van een ongeoorloofd lange periode van voorarrest en roept de autoriteiten met klem op de zaak spoedig af te handelen.¹¹⁵

3.3.7 Mishandeling en Foltering

3.3.7.1 Servië

Zowel de grondwet van de FRJ als die van Servië en Montenegro verbieden foltering. Daarnaast is de FRJ gebonden aan het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (waarvan artikel 7 foltering verbiedt) en het Verdrag tegen Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing. Overigens wordt foltering in het nieuwe Joegoslavische Wetboek van

---

¹¹³ Country Report 2001, US State. De OVSE/Raad van Europa omschrijft het in een gezamenlijk rapport als volgt: 'The inmates' living conditions, accomodation and hygiene were mainly satisfactory, in line with European standards, although they could best be described as 'Spartan'. (OVSE/Raad van Europa in: Report on Assessment of Visit to Serbian Prisons, 5 juli 2001.

¹¹⁴ Country Report 2001, US State.

¹¹⁵ VN Document E/CN.4/2002/41.

Strafrecht niet onder alle omstandigheden als een strafrechtelijke handeling aangemerkt. Het VN Comité tegen foltering heeft hier reeds in 1998 over gerapporteerd. Aanpassing van de wetgeving heeft nog niet plaatsgevonden.¹¹⁶

In het huidige Joegoslavië is geen sprake van systematische foltering of mishandeling door de overheid of niet-statelijke actoren. Wel zijn in de verslagperiode gevallen bekend van mishandeling door de politie.¹¹⁷ In veel van deze gevallen betrof het Roma. Zorgwekkend blijft het geringe aantal gevallen waarin onderzoek werd ingesteld naar aanleiding van deze incidenten.¹¹⁸

In juli 2002 maakte de vicepremier van Servië, Dusan Mihaljovic, bekend dat er een Adviescomité voor Mensenrechten en Vrijheden opgericht zal worden. Dit Comité dient elk geval van mishandeling door de politie te onderzoeken.¹¹⁹

3.3.7.2 Montenegro

In Montenegro is geen sprake van systematische foltering of mishandeling door de overheid of niet-statelijke actoren. Wel zijn in de verslagperiode incidentele gevallen bekend van wangedrag van de politie.¹²⁰

De Speciale vertegenwoordiger merkt in zijn rapport op dat in een aantal gevallen de slachtoffers hun aanklacht tegen politiemensen hebben ingetrokken, naar verluidt na druk die was uitgeoefend door de politie en andere overheidsfunctionarissen. In de meeste gevallen is overigens wel een onderzoek ingesteld.¹²¹

3.3.8 Verdwijningen

In de verslagperiode hebben voor zover bekend noch in Servië noch in Montenegro politieke verdwijningen plaatsgevonden.

Tijdens de Kosovo crisis is een groot aantal personen 'verdwenen'. Volgens UNMIK betreft het circa 3500 etnisch Albanezen en 1500 etnisch Serviërs en andere minderheden.¹²²

---

¹¹⁶ Zie ook: *Human Rights Concerns in the Federal Republic of Yugoslavia*, 11 juli 2002, HRW.

¹¹⁷ Voor een overzicht van deze incidenten zie: www.hlc.org.yu.

¹¹⁸ *Human Rights in Yugoslavia 2001*, 2002, Belgrade Centre for Human Rights.

¹¹⁹ Tanjug, 4 juli 2002.

¹²⁰ Zie noot 118.

¹²¹ VN Rapport E/CN.4/2002/41.

¹²² UNMIK Bureau for Detainees and Missing Persons.

De Speciale Vertegenwoordiger geeft in zijn rapport aan 'diep bezorgd' te zijn over de geringe voortgang bij het oplossen van deze verdwijningen.¹²³

De federale en Servische regeringen zijn inmiddels begonnen samen te werken met internationale organisaties (waaronder het Internationale Rode Kruis) teneinde de voortgang op het gebied van de verdwijningen te versnellen. Bovendien is er sinds het ondertekenen van het Common Document in november 2001 een intensievere samenwerking tussen de FRJ en UNMIK op dit gebied.¹²⁴

Samenhangend met deze verdwijningen is het onderzoek naar massagraven en de hierop volgende identificatie van stoffelijke overschotten. Hoewel in de verslagperiode een aantal nieuwe massagraven in Servië ontdekt is, verloopt het onderzoek naar de verantwoordelijken en de identificatie van de stoffelijke overschotten langzaam.¹²⁵

3.3.9 Buitengerechtelijke executies en moorden

In Kosovo hebben zich tijdens het Kosovo-conflict veelvuldig buitengerechtelijke executies en moorden voorgedaan, vermoedelijk in opdracht van het Milosevic regime. De vervolging van de hiervoor verantwoordelijke politieagenten en soldaten is echter nog niet voltooid, zodat een groot deel van de daders naar alle waarschijnlijkheid nog steeds vrij rondloopt in Servië.¹²⁶ Elders in de FRJ hebben dergelijke praktijken zich voorafgaand en tijdens het Kosovo-conflict niet of nauwelijks voorgedaan.

Wél is in het laatste jaar van het regime-Milosevic (najaar 1999 – najaar 2000) sprake geweest van een opmerkelijke toename van het aantal moorden en moordaanslagen op personen uit het Joegoslavische zakenleven, het criminele circuit en de politiek. Het merendeel van deze gewelddadige incidenten is tot dusverre onopgelost gebleven, ofschoon de huidige federale en Servische autoriteiten het regime-Milosevic (met name de Servische staatsveiligheidsdienst

---

¹²³ VN Rapport E/CN.4/2002/41.

¹²⁴ De FRJ autoriteiten en UNMIK ondertekenden op 5 november 2001 het 'Common Document'. Dit document is een intentieverklaring van beide partijen tot samenwerking op een aantal met name genoemde gebieden, waaronder de vermistenproblematiek.

¹²⁵ In 2001 werden de stoffelijke overschotten van 77 personen gevonden in Petrovo Selo. In een buitenwijk van Belgrado (Batajnica) werden 305 stoffelijke overschotten gevonden. Bij het Perućac meer werden 48 stoffelijke overschotten gevonden. (Bron: [Human Rights 2001](#), Belgrade Centre for Human Rights).

¹²⁶ [Human Rights in Yugoslavia 2001](#), Belgrade Centre for Human Rights, 2002, Belgrado,

SDB) verdenken van verantwoordelijkheid voor ten minste enkele van deze moorden.

3.3.10 Doodstraf

De grondwetten van de FRJ, Servië en Montenegro garanderen de onschendbaarheid van het menselijke leven. De grondwet van de FRJ verbiedt dan ook het opleggen van de doodstraf voor misdrijven die onder de federale jurisdictie vallen. Niettemin voorzien de grondwetten van de deelrepublieken Servië en Montenegro nog steeds in het opleggen van de doodstraf voor ‘de meest ernstige vormen van zware misdrijven’ die onder de jurisdictie van deze deelrepublieken vallen.¹²⁷ In het nieuwe Servische Wetboek van Strafrecht dat in maart 2002 in werking is getreden, is de doodstraf niet meer opgenomen. Het Wetboek vervangt de doodstraf door 40 jaar gevangenisstraf. In het nieuwe Montenegrijnse Wetboek van Strafrecht dat in juni 2002 is aangenomen, is dezelfde wijziging doorgevoerd.¹²⁸

In de praktijk werd de doodstraf in de FRJ al jaren niet voltrokken; de laatste keer dat de doodstraf werd uitgevoerd was in Sombor (Servië) in februari 1992. Sindsdien is de doodstraf nog wel een aantal malen opgelegd in de FRJ. In de periode 1992-1997 zijn 16 personen ter dood veroordeeld wegens moord of ernstige vormen van diefstal.¹²⁹ In 1999 zouden zes personen ter dood zijn veroordeeld, en in 2000 drie personen. In oktober 2001 werd nog 1 persoon ter dood veroordeeld. In totaal zouden zich in de FRJ thans 30 ter dood veroordeelde personen bevinden.¹³⁰ Tot op heden is echter geen van deze vonnissen voltrokken; de betrokkenen zijn in beroep gegaan, hebben gebruik gemaakt van andere hen ter beschikking staande rechtsmiddelen of hebben om gratie gevraagd.¹³¹

---

¹²⁷ [Human Rights in Yugoslavia 2000](#), Belgrade Centre for Human Rights, 2001, p. 57. Hoewel de FRJ in juni 2001 het Tweede Protocol bij het BuPo-Verdrag heeft ondertekend en dit nationale wetgeving die hiermee in strijd is derhalve vervangt, verdient het evenwel aanbeveling de grondwetten van beide republieken overeenkomstig aan te passen.

¹²⁸ De aanpassing van deze bepalingen is een belangrijke voorwaarde voor de toetreding van de FRJ tot de Raad van Europa. Ook het federale wetboek is eind 2001 geamendeerd en vervangt de doodstraf met 40 jaar gevangenisstraf.

¹²⁹ United Nations, International Covenant on Civil and Political Rights, Human Rights Committee, Consideration of reports submitted by states parties under article 40 of the covenant, [Fourth periodic report submitted by the Government of Yugoslavia](#), VN-document CCPR/C/YUG/99/4, 28 juni 1999, p. 25.

¹³⁰ Amnesty International, [Federal Republic of Yugoslavia: Continuing Concerns](#), AI Index EUR 70/57/00, december 2000.

¹³¹ United Nations, International Covenant on Civil and Political Rights, Human Rights Committee, Consideration of reports submitted by states parties under article 40 of the covenant, [Fourth periodic report submitted by the Government of Yugoslavia](#), VN-document CCPR/C/YUG/99/4, 28 juni 1999, p. 25.

3.4 Positie van etnische en andere minderheden

Bijna eenderde van de bevolking van de FRJ behoort tot een etnische minderheid. Alle drie de grondwetten bevatten bepalingen aangaande de rechten van minderheden. (zie 3.1.2)

Van systematische en gerichte onderdrukking van etnische – en andere – minderheden is geen sprake, in Servië noch Montenegro.

De algemene situatie van de minderheden in Servië is sinds de machtswisseling in oktober 2000 verbeterd. De federale regering telt een minister voor minderheden en etnische gemeenschappen, Rasim Ljajic, die zelf tot een minderheid behoort (namelijk die van de Slavische Moslims). Voorts is de etnisch Hongaar Joszef Kasza vice-premier in de Servische regering.

De federale en Servische regeringen hebben enige concrete stappen gezet om de situatie van minderheden te verbeteren. Zo is de federale Wet aangaande de Bescherming en Vrijheden van Nationale Minderheden op 7 maart 2002 in werking getreden.¹³² Een belangrijk element uit deze wet is de expliciete opname van de Roma als een nationale minderheid. Verder is de Servische regering in november 2001 een 'tolerantie campagne' gestart met het doel de bevolking bewust te maken van de rechten van minderheden en heeft het federale Ministerie voor Nationale en Etnische Gemeenschappen een kantoor in zuid-Servië geopend.

Andere positieve stappen in dit verband zijn de ondertekening van een bilaterale overeenkomst inzake de bescherming van de rechten van nationale minderheden met Hongarije en het aangaan van bilaterale besprekingen voor een dergelijke overeenkomst met andere buurlanden, waaronder Roemenië, Macedonië en Kroatië.¹³³

De gewelddadige incidenten in de Presevo-vallei tussen leden van de etnisch Albanese rebellenbeweging UÇPMB en de Servische politie- en veiligheidstroepen zijn op vreedzame wijze beëindigd, mede dankzij de toezegging van de Servische regering maatregelen te treffen die het vertrouwen van de etnisch Albanese

---

¹³² Het algemene oordeel van de OVSE over de nieuwe wet is positief en luidt als volgt: 'In principle, the Law is quite broad in the protection and liberties granted, and liberal in the sense that it allows for a great deal of cultural expression and participation in education, politics, civil service and other institutions which signal democratic forms of government. The Law also allows for more liberties or protection to be granted at the regional level, while insisting on a particular minimum standard, below which no government body can fall'. (Background Report, OVSE, 12 maart 2002)

¹³³ VN document: E/CN.4/2002/41.

bevolking van Servië in de staat moeten doen toenemen (zoals een groter aantal etnisch Albanese politieagenten bij de Servische politie).

In februari 2002 is de zogenaamde 'Omnibus wet' door het Servische parlement aangenomen. Deze wet voorziet in een gedetailleerde uitwerking van de bevoegdheden van de provincie Vojvodina. Dit betreft onder meer herstel van een aantal bevoegdheden die met de aanvaarding van de nieuwe Servische Grondwet in 1990 onder Milosevic beëindigd waren. De in de wet opgenomen bevoegdheden hebben onder meer betrekking op onderwijs, cultuur, taal, media, gezondheid, sport en toerisme.

In Montenegro is reeds enkele jaren (sinds het aantreden van president Djukanovic in 1998) sprake van een actief beleid om de positie van etnische minderheden te verbeteren. Zo kent Montenegro sinds mei 1998 een Ministerie ter Bescherming van de Rechten van Nationale Minderheden. De huidige minister, Gezim Hajdinaga, is een etnisch Albanees, die echter weinig middelen heeft om zijn gezag te doen gelden. Ook is een aantal zetels van het Montenegrijnse parlement gereserveerd voor enkele kiesdistricten waar veel etnisch Albanezen woonachtig zijn, waardoor vertegenwoordiging van deze etnische minderheid in het parlement in de praktijk is gewaarborgd.

In de hiernavolgende paragrafen zal de situatie van de belangrijkste minderheden in Servië en Montenegro separaat worden weergegeven.

3.4.1 Slavische Moslims

Bij de census van 1991 werden in de huidige FRJ 336.025 Slavische Moslims geregistreerd. Hun aantal is sinds deze census met ongeveer 15.000 afgenomen.¹³⁴ De meeste Slavische Moslims wonen in de Sandjak, een gebied dat gedeeltelijk gesitueerd is in het noorden van Montenegro en gedeeltelijk in het zuidwesten van Servië. De Sandjak bestaat niet als territoriale of administratieve eenheid binnen de FRJ. Niettemin wordt de aanduiding 'Sandjak' veelvuldig gebruikt, met name door de Moslims die daarmee het eigen historische, godsdienstige, geografische en culturele karakter van de regio benadrukken (Slavische Moslims onderscheiden zich overigens niet qua taal).

¹³⁴

Reden voor deze afname is het feit dat duizenden Slavische Moslims de FRJ in de jaren negentig hebben verlaten (voornamelijk richting Bosnië-Herzegovina en landen in West-Europa), onder meer uit angst verplicht te worden deel te nemen aan gewapende conflicten maar ook om economische redenen. Ook etnisch Serviërs trekken sinds enige jaren wegens economische redenen uit de Sandjak weg (*Balkan Crisis Report*, IWPR, no.353, 2002).

In Servië omvat de Sandjak zes gemeenten (Novi Pazar, Nova Varos, Priboj, Prijepolje, Sjenica en Tutin) en in Montenegro vijf (Bijelo Polje, Berane, Plav, Pljevlja en Rozaje). Het in Servië gelegen Novi Pazar is de 'hoofdstad' (het culturele en economische centrum) van de Sandjak. Van de inwoners van de Sandjak is iets meer dan 50 procent Moslim. In Novi Pazar, Sjenica, Tutin, Rozaje en Plav vormen Moslims de meerderheid van de bevolking.

3.4.1.1 Politieke situatie

In het Servische deel van de Sandjak zijn - naast de landelijke politieke partijen - enkele lokaal georiënteerde partijen actief, waarvan de twee belangrijkste zijn:

- Partij van Democratische Actie (SDA), geleid door Sulejman Ugljanin. Deze partij benadrukt de moslim-identiteit van de Sandjak en streeft binnen het raamwerk van de FRJ naar een aparte status voor de (gehele) Sandjak, teneinde het eigen historische, godsdienstige, geografische en culturele karakter van de regio te benadrukken.
- De Democratische Partij Sandjak (SDP) geleid door Rasim Ljajic. Ljajic is tevens federaal minister voor minderheden en etnische gemeenschappen. Deze partij benadrukt het multiculturele karakter van de Sandjak en wenst meer autonomie voor de regio, waarbij de grens tussen de deelrepublieken Servië en Montenegro echter dient te worden gerespecteerd. De SDP is aangesloten bij de Democratische Oppositie van Servië (DOS).¹³⁵

In de Constitutionele Commissie die het Handvest opstelt waarin de nieuwe constitutionele relatie tussen Servië en Montenegro haar beslag zal krijgen, zijn vertegenwoordigers van zowel de SDA als de SDP opgenomen. (zie 2.1.3.1)

In het ontwerpvoorstel voor een nieuwe Servische Grondwet, wordt Servië in zes regio's verdeeld. Hierin wordt de Sandjak niet als een afzonderlijke bestuurlijke eenheid opgenomen, waarover grote onvrede bestaat bij lokale partijen in de Sandjak.

De in Montenegro woonachtige Sandjak-Moslims zijn al geruime tijd niet op basis van hun Moslim-identiteit vertegenwoordigd in lokale overheden en het Montenegrijnse parlement; de meeste van hen hebben in 1997 (presidentsverkiezingen) en 1998 (parlementsverkiezingen) gestemd op de Democratische Partij der Socialisten (DPS) van de huidige president Djukanovic. Ook bij de Montenegrijnse parlementsverkiezingen van april 2001 was dit het geval. Er bestaan Moslim politieke partijen in Montenegro, doch deze hebben

¹³⁵

De SDP heeft aangegeven de presidentskandidaat Miroljub Labus te steunen in de presidentsverkiezingen. (Belgrade Tanjug, 24 augustus 2002)

zowel bij de parlementsverkiezingen van 1998 als bij die van 2001 niet genoeg stemmen behaald voor een parlementszetel.

3.4.1.2 Mensenrechtensituatie

Er is in Servië (exclusief Kosovo) en Montenegro geen sprake van ernstige, specifiek op Slavische Moslims betrekking hebbende mensenrechtenschendingen. Ernstige mensenrechtenschendingen als in 1992 en 1993 (tijdens de oorlog in Bosnië-Herzegovina) vinden al geruime tijd niet meer plaats in de Sandjak.¹³⁶ Ook tijdens het Kosovo-conflict is het niet tot ernstige schendingen gekomen in de Sandjak, ondanks de delicate etnische balans in deze regio en de geografische nabijheid tot Kosovo.

Wel is tijdens het regime-Milosevic in het Servische deel van de Sandjak de situatie ontstaan dat Moslims ondervertegenwoordigd zijn in de overheid en de semi-overheid (bv. als schoolhoofd, ziekenhuisdirecteur of directeur van een staatsbedrijf). Dit wordt echter vooral veroorzaakt door het feit dat men in geheel Servië tijdens het regime-Milosevic doorgaans slechts in aanmerking kwam voor een dergelijke functie indien men lid was van één van de Servische regeringspartijen. Van de weinige Moslims in de Sandjak die destijds aangesloten waren bij SPS en JUL, bekleedden sommigen dan ook belangrijke posities binnen de overheid.

In Novi Pazar, waar Moslims de meerderheid vormen, is eind februari 2002 op last van de Servische minister van binnenlandse zaken, Mihaljovic, de lokale politiechef in Novi Pazar vervangen door een Moslim. Mihaljovic heeft tevens toegezegd de etnische samenstelling van de politie in Novi Pazar, waarin Moslims ondervertegenwoordigd zijn, aan te passen. Overigens maken de Moslims 34 procent van de politie uit in geheel Montenegro. De meeste van hen worden ingezet in de Sandjak.¹³⁷

Voorzover de Moslim-gemeenschap in Servië klachten heeft die specifiek met de Moslim-identiteit in verband te brengen zijn, betreft het vooral de status van de

---

¹³⁶ Direct na het uitbreken van de oorlog in Bosnië-Herzegovina zijn in de aangrenzende Sandjak ernstige mensenrechtenschendingen (moorden, ontvoeringen) begaan door paramilitaire eenheden, Bosnisch-Servische legereenheden en in mindere mate ook de Joegoslavische strijdkrachten. De slachtoffers waren voornamelijk Moslims. Medio 1993 kwam er een einde aan deze ernstige mensenrechtenschendingen nadat Milosevic, na langdurige druk van de internationale gemeenschap, afzag van militair ingrijpen in Bosnië-Herzegovina. Overigens geeft het Belgrade Centre aan dat een aantal ernstige mensenrechtenschendingen jegens Moslims nog onopgelost is (*Human Rights in Yugoslavia 2001, 2002*, Belgrade Centre for Human Rights).

¹³⁷ *Country Report 2001*, US Department of State, 2002.

Slavische Moslims in de FRJ en belangrijker nog, in Servië. In de grondwet van 1974 van de voormalige SFRJ werden de Moslims als een apart 'volk' aangeduid. De grondwet van de huidige FRJ voorziet niet in een dergelijke aparte aanduiding voor de Moslims. In deze grondwet wordt slechts gesproken over 'nationale minderheden'. De Moslims werden door de regering van de FRJ echter niet als een nationale minderheid beschouwd. Ook de Servische grondwet, die de term 'nationaliteit' gebruikt, hanteert deze aanduiding niet voor Moslims. De op 7 maart 2002 in werking getreden federale Wet aangaande de Bescherming van Vrijheden van Nationale Minderheden', is ook op de Slavische Moslims van toepassing en maakt een einde aan deze situatie.

In Montenegro hebben de Moslims geen noemenswaardige klachten die betrekking hebben op hun Moslim-identiteit. De grondwet van Montenegro spreekt over nationale minderheden en etnische groepen. In 1996 is de toenmalige Montenegrijnse regering reeds overgegaan tot erkenning van de Moslims als etnische groep.¹³⁸ Het beleid van de huidige Montenegrijnse regering, die mede door Slavische Moslims is gekozen, is er op gericht de positie van de diverse etnische minderheden te verbeteren. Montenegro kent sinds 1998 een Ministerie ter Bescherming van de Rechten van Nationale Minderheden.

3.4.2 Etnisch Hongaren

Etnisch Hongaarse staatsburgers van de FRJ zijn voornamelijk woonachtig in de Vojvodina (Noord-Servië), waar zij de grootste niet-Servische etnische groep vormen. Volgens de census van 1991 waren er 339.491 Hongaren woonachtig in de Vojvodina (circa 17% van de totale bevolking van de provincie). Sinds de census van 1991 hebben echter duizenden etnisch Hongaren de FRJ verlaten (voornamelijk richting Hongarije), onder meer uit angst voor inzet in gewapende conflicten maar ook om economische redenen. Thans zouden ongeveer 300.000 etnisch Hongaren in de FRJ woonachtig zijn. De meeste Hongaren wonen in de gemeenten Subotica, Kanjiza, Backa Topola, Becej, Senta, Novi Sad, Zrenjanin, Ada en Sombor. In zes Servische gemeenten (Ada, Backa Topola, Becej, Kanjiza, Mali Idjos en Senta) vormen etnisch Hongaren de meerderheid van de bevolking.¹³⁹

¹³⁸

Minorities in Serbia, Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, Belgrado, 2000, p. 98.

¹³⁹

Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, Minorities in Serbia, Belgrado, 2000, p. 18.

3.4.2.1 Politieke situatie

De Vojvodina kent een aantal etnisch Hongaarse politieke partijen (zie bijlage II). Deze streven alle meer autonomie voor de Vojvodina na.¹⁴⁰ Gemeenten waar relatief veel etnisch Hongaren wonen, worden doorgaans bestuurd door één van deze partijen. Ook ten tijde van het regime-Milosevic was dit reeds het geval.

De belangrijkste etnisch Hongaarse partij is de Alliantie van Vojvodina-Hongaren (SVM). Bij de federale parlementsverkiezingen van september 2000 behaalde deze partij één zetel in de Tweede Kamer van het federale parlement. Na afloop van de Servische parlementsverkiezingen van december 2000 heeft de SVM zich aangesloten bij de Democratische Oppositie van Servië (DOS). Op grond daarvan bekleedt SVM-leider Kasza thans de functie van vice-premier van Servië.¹⁴¹

In februari 2002 is de zogenaamde 'Omnibus wet' door het Servische parlement aangenomen. Deze wet voorziet in een gedetailleerde uitwerking van de bevoegdheden van de provincie Vojvodina. Daarnaast voorziet de wet in het herstel van een aantal bevoegdheden die met de aanvaarding van de nieuwe Servische Grondwet in 1990 onder Milosevic beëindigd waren. De in de wet opgenomen bevoegdheden hebben onder meer betrekking op onderwijs, cultuur, taal, media, gezondheid, sport en toerisme. Overigens is deze wet door de lokale partijen met weinig enthousiasme ontvangen. Hoewel de Servische regering akkoord ging met een budgettaire bijdrage van circa 145 miljoen euro voor de tenuitvoerlegging van de wet bestaat er grote twijfel of dit ook daadwerkelijk zal plaatsvinden. Bovendien beschuldigen lokale partijen de Servische regering ervan de bevoegdhedenoverdracht naar Vojvodina te beperken, uit vrees voor een daadwerkelijke afscheiding van de provincie van Servië.¹⁴²

3.4.2.2 Mensenrechtensituatie

Er is in de FRJ geen sprake van ernstige, specifiek op etnisch Hongaren betrekking hebbende mensenrechtenschendingen.

---

¹⁴⁰ Onder de SFRJ-grondwet van 1974 kende de Vojvodina een zeer hoge graad van autonomie. De Vojvodina genoot toen bijna alle voorrechten van een deelrepubliek; zo functioneerde ze als één van de acht federale eenheden van de SFRJ. De zogenaamde anti-bureaucratische revolutie van 1989 maakte een einde aan deze autonomie. De nieuwe grondwetten van de FRJ en Servië hebben Vojvodina's autonomie feitelijk afgeschaft.

¹⁴¹ Free B92 News, January 19, 2001.

¹⁴² Radio Free Europe, 15 juli 2002.

Wel heeft de etnisch Hongaarse gemeenschap in de Vojvodina klachten over de uitoefening in de praktijk van de rechten die de etnisch Hongaren als officieel erkende nationale minderheid zijn toegekend. Het gaat met name om het gebruik van het Hongaars in het onderwijs, in de media en als officiële taal in administratieve en gerechtelijke procedures. Tijdens het regime-Milosevic is van uitoefening van deze rechten door de Hongaarse minderheid weinig terecht gekomen. Met het aantreden van de nieuwe federale regering is hier verbetering in opgetreden; zo kunnen in de Vojvodina sinds 21 december 2000 tweetalige uittreksels van de burgerlijke stand worden verkregen (dit geldt slechts voor de grootste minderheidstalen), wordt de Hongaarse taal in veel scholen onderwezen en heeft het federale ministerie van Nationale en Etnische Gemeenschappen een nieuwe curriculum voorgesteld waarin Hongaarse kunst, Hongaarse geschiedenis en Hongaarse muziek zijn opgenomen. Voorts bevat de bovengenoemde Omnibus Wet een aantal bepalingen over cultuur, taal en onderwijs. De uitvoering hiervan moet in de komende periode duidelijk worden.

Uit het feit dat de SVM zich in januari 2001 bij de DOS-regeringscoalitie voor Servië heeft aangesloten, kan tenslotte worden afgeleid dat deze partij het thans mogelijk acht haar doelstellingen te verwezenlijken door in de Servische regering plaats te nemen.

3.4.3 Etnisch Albanen in Servië (exclusief Kosovo)

In Servië (uitgezonderd Kosovo) wonen duizenden etnisch Albanen. Het merendeel van hen woont in een aan Kosovo grenzend gebied in Zuid-Servië, verdeeld over de gemeenten Presevo en Bujanovac (waar etnisch Albanen een absolute meerderheid van de bevolking vormen) alsmede Medvedja. Kleinere aantallen etnisch Albanen wonen elders in Servië, met name in Belgrado en in de Vojvodina.

In 1990-1991 bedroeg het aantal in Servië woonachtige etnisch Albanen circa 72.500 tot 100.000. Dit aantal is tijdens - en in de maanden na afloop van - de Kosovo-crisis sterk gedaald. Circa 25.000 etnisch Albanen hebben in de periode maart tot november 1999 Servië verruild voor Kosovo en - in mindere mate - Macedonië. Een gedeelte is inmiddels teruggekeerd, maar volgens gegevens van de Raad van Europa verbleven in juni 2002 nog circa 10.800 etnisch Albanese ontheemden uit Zuid-Servië in Kosovo, met name in de gemeenten Pristina en Gnjilane.

Het aantal etnisch Albanen in Belgrado bedraagt thans naar schatting 4.000 (was in 1991 circa 10.000). In de gemeente Medvedja, waar etnisch Albanen voorafgaand aan de Kosovo-crisis met 35 procent van de bevolking een belangrijke

minderheid vormden, bedraagt het huidige percentage etnisch Albanese naar schatting 3 procent.¹⁴³ Evenals voor de gemeenten Presevo en Bujanovac geldt voor Medvedja dat met name etnisch Albanese zijn vertrokken die woonachtig waren in kleine dorpjes in of nabij de gedemilitariseerde zone (zie 2.4.1).

3.4.3.1 Politieke situatie

Anders dan de etnisch Albanese in Kosovo hebben de etnisch Albanese in Servië er begin jaren negentig niet voor gekozen zich te organiseren in parallelle etnisch Albanese structuren. Zowel op het terrein van politiek als – bijvoorbeeld – onderwijs bleef men opgenomen in het Servische systeem. Onderwijs in de Albanese taal is onder bepaalde voorwaarden toegestaan, en wordt in gemeenten als Presevo en Bujanovac gegeven op lager en middelbaar schoolniveau.¹⁴⁴ Er is dan ook sinds lange tijd geen sprake meer geweest van noemenswaardige conflicten met de Servische autoriteiten.

Sinds de invoering van het meerpartijstelsel in Joegoslavië in 1990 zijn de etnisch Albanese in Servië vertegenwoordigd in de Servische politiek met twee lokale politieke partijen, de Partij voor Democratische Actie (PVD in het Albanese) en de Albanese Democratische Partij (PDSH in het Albanese).

De zuid-Servische gemeenten Presevo, Bujanovac en Medvedja hebben in april 2002 voor het eerst sinds 1981 deelgenomen aan de landelijke census. Voordien werden deze volkstellingen door hen geboycot. Tevens zijn op 28 juli 2002 in de drie gemeenten gemeenteraadsverkiezingen georganiseerd. (zie 2.3) Deze verkiezingen maakten deel uit van het in mei 2001 aangenomen 'Covic vredesplan' en beoogde een grotere deelname van de etnisch Albanese in gemeentelijke structuren.

3.4.3.2 Mensenrechtensituatie

Van systematische, specifiek op in Servië (exclusief Kosovo) woonachtige etnisch Albanese betrekking hebbende, ernstige mensenrechtenschendingen is nimmer sprake geweest in Servië. Wel is tijdens het regime-Milosevic de situatie ontstaan dat etnisch Albanese ondervertegenwoordigd zijn in de overheid (bijv. politie,

¹⁴³

Minorities in Serbia, Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, Belgrado, 2000.

¹⁴⁴

Wel is er schaarste aan Albanese taal leerboeken en bovenal aan etnisch Albanese leerkrachten. Men was gewoon hiervoor jonge mensen aan te trekken die in Pristina hadden gestudeerd. Thans blijven deze mensen liever in Kosovo, en werken ze daar al dan niet in het onderwijs.

rechterlijke macht) en de semi-overheid (bijv. schoolhoofd, ziekenhuisdirecteur, directeur van een staatsbedrijf).

Voorts heeft het Kosovo-conflict, dat duurde van eind februari 1998 tot medio juni 1999, zijn weerslag gehad op de verhouding tussen de etnisch Albanen in Servië en de etnisch Servische bevolking respectievelijk het Servische regime. Tijdens dit conflict hebben zich in geheel Servië – maar vooral in Zuid-Servië – enkele geïsoleerde incidenten voorgedaan waarbij in totaal circa twintig etnisch Albanen zouden zijn verwond dan wel gedood.

Sinds het einde van het Kosovo-conflict hebben zich in de gemeenten Presevo, Bujanovac en Medvedja met regelmaat gewelddadige incidenten voorgedaan tussen enerzijds de Servische politie en anderzijds leden van de etnisch Albanese gewapende groepering UÇPMB (het 'Bevrijdingsleger van Presevo, Medvedja en Bujanovac'). Dit conflict is eind mei 2001 op vreedzame wijze beëindigd (zie 2.3), waarbij de Servische regering heeft beloofd de UÇPMB-strijders niet te vervolgen voor hun deelname aan deze gewapende groepering. Deze belofte werd over het algemeen in de praktijk nageleefd, echter tegen een 47-tal ex-UÇPMB-strijders die conform de regeling hun wapens hadden ingeleverd, bleven aanklachten gehandhaafd. Begin maart 2002 werden deze aanklachten ingetrokken. Ter bevestiging hiervan nam het Joegoslavische parlement op 4 juni 2002 een amnestiewet voor Zuid-Servië aan (zie 3.4.8).

De Servische regering heeft toegezegd maatregelen te zullen nemen om de terugkeer van ontheemde etnisch Albanen naar de regio te bevorderen, alsmede hun integratie in politieke, economische en sociale structuren. Diploma's die etnisch Albanen uit Kosovo in het parallelle onderwijsstelsel hadden verkregen werden in de verslagperiode voor het eerst door de Servische autoriteiten erkend.

In april 2002 heeft de OVSE een eenheid opgericht die de vrijwillige terugkeer van etnisch Albanen ontheemden in Kosovo naar de Zuid-Servische gemeente Medvedja beoogt. In deze eenheid zijn o.a. de UNHCR en het gemeentebestuur vertegenwoordigd. In de eerste zes weken zijn 6 families teruggekeerd.¹⁴⁵

De samenwerking van de Servische regering en de OVSE op het gebied van de multi-etnische politieteams in Zuid-Servië gaat voort en is succesvol (zie 2.3.1.1).

¹⁴⁵

Uitgangspunt van de eenheid is dat de veiligheidssituatie in Zuid-Servië momenteel stabiel is en terugkeer derhalve mogelijk. Aangezien het gebrek aan toekomstperspectief een belangrijke drempel is voor terugkeer worden de terugkerende families geassisteerd in het verkrijgen van inkomsten, o.a. middels deelname aan het door UNDP ontwikkelde 'Rapid Employment Scheme'.

3.4.4 Etnisch Albanezen in Montenegro

In Montenegro zijn circa 40.000 etnisch Albanezen woonachtig (circa 7 procent van de Montenegrijnse bevolking); voornamelijk in de gebieden die aan Kosovo en Albanië grenzen. In districten als Ulcinj, Tivat, Plav, Podgorica en Rozaje vormen etnisch Albanezen een belangrijke minderheid. Montenegro kent zowel katholieke etnisch Albanezen als etnisch Albanezen die de islam aanhangen.

3.4.4.1 Politieke situatie

De etnisch Albanezen in Montenegro leven in cultureel en sociaal opzicht niet in een van hun Slavische medeburgers gescheiden wereld. Zij hebben dan ook nooit afscheiding van de rest van Montenegro nagestreefd. Veel etnisch Albanezen zijn voorstander van een onafhankelijk Montenegro. De twee in 1990 opgerichte etnisch Albanese politieke partijen in Montenegro, de Democratische Bond in Montenegro (DS) en de Democratische Unie van Albanezen (DUALS), hebben beide deelgenomen aan de eerste vrije verkiezingen in Montenegro in december 1990 aan de gemeenteraadsverkiezingen van november 1996 en aan de gemeenteraadsverkiezingen in mei 2002. Bij laatstgenoemde verkiezingen wonnen zij het merendeel van de zetels in de gemeente Ulcinj, won DS zetels in Bar en in Plav en DUALS in Plav.

De Montenegrijnse kieswet reserveert vijf zetels in het Montenegrijnse parlement voor de kiesdistricten waar etnisch Albanezen een meerderheid vormen. Op basis van deze bepaling hebben de DS en de DUALS bij de parlementsverkiezingen van april 2001 ieder één zetel behaald. De partijen namen met één gezamenlijk benoemde minister (voor minderheden) deel aan de Montenegrijnse minderheidsregering die op basis van deze verkiezingen is gevormd. (zie 2.2.3.) Overigens heeft de oppositie tezamen met de beperkende amendementen op de mediawetgeving (zie 3.3.1.2) amendementen voorgesteld die betrekking hebben op een vermindering van de voor de etnisch Albanezen gereserveerde zetels in het Montenegrijnse parlement. In een 'package deal' is men uiteindelijk akkoord gegaan met 4 in plaats van 5 gereserveerde zetels voor etnische Albanezen.¹⁴⁶ Voor de parlementsverkiezingen van 20 oktober opereerden de drie kleine Albanese partijen onder de noemer 'Democratische Coalitie Albanezen Samen'. Ze hebben twee zetels in het parlement verkregen.

¹⁴⁶

Deze voorstellen van de oppositie waren mogelijk doordat de Liberalen een alliantie aangegaan waren met de oppositie en daardoor een meerderheid hadden verkregen (1 zetel) in het parlement.

3.4.4.2 Mensenrechtensituatie

Er is geen sprake van ernstige, specifiek op etnisch Albanezen in Montenegro betrekking hebbende mensenrechtenschendingen. De etnisch Albanezen zijn – mede dankzij een speciale bepaling terzake in de kieswet – politiek goed vertegenwoordigd, en hebben recht op onderwijs in de eigen taal in die gebieden waar zij in de meerderheid zijn (zoals de gemeenten Ulcinj en Bar).

Sinds mei 1998 kent Montenegro een Ministerie ter Bescherming van de Rechten van Nationale Minderheden. De minister in kwestie is een etnisch Albanees (Gezim Hajdinaga van DUALS).

Wel spreekt de Speciale Vertegenwoordiger van de VN zijn zorg uit over de trage implementatie van de regeringsplannen ter verbetering van de positie van o.a. de etnisch Albanese minderheid. Zo bestaat er nog geen speciaal schoolcurriculum voor etnisch Albanezen, een recht dat wel in de Grondwet van Montenegro (artikel 71) is opgenomen.¹⁴⁷

De Montenegrijnse regering erkent inmiddels universiteitsdiploma's uit Kosovo.

3.4.5 Roma

Volgens de census van 1991 waren er 143.519 Roma woonachtig in Servië en Montenegro, waarvan de overgrote meerderheid (140.237) in Servië. In Centraal-Servië woonden volgens de census 70.126 Roma; de meesten in de regio's Zuid-Morava en Nis, waar zij 4,2% respectievelijk 1,4% van de totale bevolking vormden. In Kosovo waren 45.745 Roma woonachtig en in de Vojvodina 24.366. Het werkelijke aantal Roma in de FRJ ligt vermoedelijk echter veel hoger, doordat veel Roma bij registratie een andere dan de Roma-etniciteit hebben opgegeven. Schattingen gaan uit van circa 500.000 - 600.000 Roma in Servië en Montenegro.¹⁴⁸

De Roma in Servië (exclusief Kosovo) en Montenegro vormen geen homogene groep. Zij kunnen worden onderverdeeld in verschillende groepen, waaronder de Arli Roma (Turkse Roma die sinds de 14e eeuw in het huidige Servië wonen, religie: islam); de Tamarski Roma (voornamelijk woonachtig in de regio Kragujevac, religie: Servisch-orthodox); de Vlahski Roma (Roemeense Roma, Servisch-orthodox); de Barat Roma (Hongaarse Roma, woonachtig in de Vojvodina, katholiek); de Banjashi, de Bulgaarse Roma, de Kalderashi en de

¹⁴⁷

VN document E/CN.4/2002/41/Add.1

¹⁴⁸

Human Rights in Yugoslavia 2001, 2002, Belgrade Centre for Human Rights.

Karavlashi.¹⁴⁹ Ten noorden van de stad Nis zijn de meeste Roma christen (katholiek dan wel orthodox); ten zuiden van Nis hangen de meeste Roma de islam aan. Veel - maar niet alle - Roma spreken afgezien van het Servisch ook hun eigen Roma-dialect (met name in huiselijke kring). De diverse Roma-groepen spreken elk hun eigen dialect.

De Roma hebben met de inwerkingtreding van de federale Wet inzake de Bescherming en de Vrijheden van Nationale Minderheden op 7 maart 2002 de positie van een nationale minderheid gekregen.¹⁵⁰ Dit betekent in de praktijk dat Roma een beroep kunnen doen op de autoriteiten voor bijvoorbeeld onderwijs in de eigen taal, behoud van de eigen cultuur etc.

In sociaal-economisch opzicht vormen de Roma de meest achtergestelde etnische groep van de FRJ. Veel Roma zijn werkloos en analfabeet. Zij leven niet zelden op afgezonderde locaties aan de rand van de stad of het dorp. Bij de andere bevolkingsgroepen in de FRJ bestaat vaak grote aversie jegens Roma.

Roma-kinderen genieten soms geen lager onderwijs (omdat ze bijvoorbeeld te ver weg wonen en er geen vervoer beschikbaar is), of maken de lagere school niet af.¹⁵¹ Een onevenredig hoog aantal Roma-kinderen wordt geplaatst op scholen voor kinderen met een geestelijke achterstand waarbij geen rekening gehouden wordt met de sociaal-economische status, culturele normen en beperkte beheersing van het Servisch van Roma-kinderen. Tachtig procent van het leerlingenbestand van dergelijke bijzondere scholen bestaat uit Roma.

3.4.5.1 Politieke situatie

De Roma zijn politiek minder goed georganiseerd dan andere etnische minderheden in de FRJ. Na de introductie van het meerpartijenstelsel zijn in de FRJ verscheidene Roma-partijen opgericht, maar hun invloed is gering. Er zijn geen Roma-partijen vertegenwoordigd in het federale of Servische parlement. De

---

¹⁴⁹ Bron: Roma Information Centre Kragujevac. De genoemde opsomming is niet uitputtend. Sommige van de genoemde groepen kunnen overigens weer worden onderverdeeld in diverse subgroepen.

¹⁵⁰ Voorheen hadden zij de status van een 'etnische groep'.

¹⁵¹ Gegevens van eind 2001 geven aan dat in Servië circa 50.000 Roma kinderen niet naar school gaan. Rond 30 procent van de Roma was functioneel analfabeet en had alleen de lagere school bezocht en 60 procent was volledig analfabeet. (Human Rights in the OSCE Region 2002, IHFHR. In Montenegro ligt dit getal nog hoger. 60 procent van de kinderen heeft nooit onderwijs genoten, terwijl 80 procent van de Roma analfabeet is. Eind 2001 volgden er in Montenegro slechts drie Roma kinderen voortgezet onderwijs en waren slechts twee Roma in het bezit van een universitaire titel (Human Rights in Yugoslavia 2001, 2002, Belgrade Centre for Human Rights).

meeste Roma stemmen traditiegetrouw op de regeringspartijen omdat ze geloven dat ze beter behandeld worden door de autoriteiten als ze zich als 'loyale burgers' opstellen.

Als een uitvloeisel van de nieuwe federale wet inzake minderheden (zie boven), heeft er op 10 maart 2002 een bijeenkomst plaatsgevonden waarin federale vertegenwoordigers en vertegenwoordigers van de Roma gemeenschap aanwezig waren. De bijeenkomst was de eerste in een reeks van vijf die ten doel hebben te inventariseren hoe de positie van de Roma verbeterd kan worden.¹⁵² Aandachtspunten zijn onder meer werkgelegenheid voor Roma bij de overheid en structurele onderwijs programma's voor Roma kinderen.

3.4.5.2 Mensenrechtensituatie

Er is geen sprake van systematische, specifiek op Roma betrekking hebbende mensenrechtenschendingen van de zijde van de federale, Servische dan wel Montenegrijnse autoriteiten. De maatschappelijke aversie jegens Roma in de FRJ is echter groot. Deze aversie kan zich manifesteren in de vorm van intimidatie en maatschappelijke discriminatie (bijvoorbeeld op de arbeidsmarkt) alsmede – incidenteel – in de vorm van fysiek geweld van de zijde van zowel medeburgers (doorgaans skinheads) als de politie.

Er zijn gevallen bekend van skinhead-agressie jegens Roma, die door de politie onvoldoende zouden zijn onderzocht. Andere gevallen, waarbij aan Roma lichamelijk letsel is toegebracht, hebben echter na aangifte bij de politie geleid tot strafrechtelijke vervolging van de vermeende daders. In deze zaken is evenwel door de rechter nog geen uitspraak gedaan.

Voor de machtswisseling in 2000 besteedden de autoriteiten nauwelijks tot geen aandacht aan de Roma. Heel langzaam begint echter aandacht te komen voor de gemarginaliseerde positie van deze groep in de samenleving, mede onder druk van de internationale gemeenschap en vele maatschappelijke organisaties op dit terrein.¹⁵³

Er zijn diverse mensenrechtenorganisaties in de FRJ die regelmatig rapporteren en publiceren over de positie van de Roma en die bereid en in staat zijn om rechtshulp te bieden aan Roma wier rechten zijn geschonden.

---

¹⁵² [Press Release](#), 12 maart 2002, OVSE.

¹⁵³ Een kleine stap voorwaarts is bijvoorbeeld de dagelijkse radiouitzending in het Roma van 'Radio Belgrade One', die in oktober 2001 gestart is.

3.5 Positie van andere specifieke groepen

3.5.1 Socialistische Partij Servië (SPS) aanhangers

Voor zover dezerzijds bekend ondervinden aanhangers van de partij van de voormalige Servische president en thans voor oorlogsmisdaden aangeklaagde Milosevic geen tegenwerking van de huidige regering. Tevens zijn er dezerzijds geen (gewelddadige) incidenten bekend jegens aanhangers van de SPS.

De SPS is de grootste oppositiepartij van Servië, maar wordt gekenmerkt door interne fragmentatie. Grofweg is er een drietal stromingen te onderscheiden. Een kleine linkervleugel, geleid door Branislav Ivkovic, een rechtervleugel geleid door Milosevic, met als plaatsvervanger Bogoljub Bjelica en een gematigde stroming die wordt aangevoerd door Zoran Andjelkovic.

De fragmentatie binnen de SPS werd ook duidelijk in de aanloop naar de Servische presidentsverkiezingen die op 29 september 2002 plaatsvonden. De aanhangers van Milosevic voeren - op advies van Milosevic- campagne voor de ultra rechtse kandidaat van de Servische Radicale Partij: Vojislav Seselj, terwijl de gematigde stroming hun eigen kandidaat heeft gekozen: Velimir Bata Zivojinovic. Ivkovic heeft zichzelf kandidaat gesteld en wordt hierin gesteund door zijn aanhangers binnen de partij. Circa 75 % binnen de SPS ondersteunde de kandidatuur van de vertegenwoordiger van de gematigde vleugel binnen de SPS. 25 % ondersteunde de kandidatuur van de ultrarechtse Seselj. Het is niet ondenkbeeldig dat (afhankelijk van de uitslag) de Milosevic aanhangers zich afscheiden van de SPS in een eigen beweging.

Regelmatig vinden bijeenkomsten van SPS aanhangers (de rechtse vleugel binnen de SPS) plaats voor het huis van ex-president Milosevic alsmede protestbetogingen door de stad Belgrado. Deze vinden zonder tussenkomst van de politie plaats.

3.5.2 Dienstweigeraars en deserteurs

Ten tijde van de Kosovo-crisis hebben duizenden mannelijke FRJ-staatsburgers geweigerd dienst te nemen in de Joegoslavische strijdkrachten, en zijn vele anderen uit de strijdkrachten gedeserteerd. In de laatste twee jaar van het regime-Milosevic is dan ook tegen naar schatting 28.000 mannen een strafrechtelijke procedure gestart wegens dienstweigering dan wel desertie.¹⁵⁴

---

¹⁵⁴

De nieuwe federale regering heeft vrijwel onmiddellijk na haar aantreden voorbereidingen getroffen voor een amnestiewet, die uiteindelijk op 26 februari 2001 door beide Kamers van het federale parlement is aangenomen. Deze wet verleent onder andere amnestie aan personen die in de periode tot 7 oktober 2000 (de dag dat Kostunica werd beëdigd als president van de FRJ) misdrijven tegen de strijdkrachten hebben begaan – dan wel verdacht worden te hebben begaan – zoals omschreven in artikelen 202, 214, 215, 217, 218 en 219 van het Wetboek van Strafrecht van de FRJ.

Deze opsomming van wetsartikelen is uitputtend, voorzover het amnestie voor misdrijven tegen de strijdkrachten betreft. De amnestiewet is derhalve niet van toepassing op andere wetsartikelen met betrekking tot dienstweigering en desertie, zoals artikel 340 van de Wet inzake de Joegoslavische strijdkrachten en artikel 229 van het Wetboek van Strafrecht van de FRJ (zie het ambtsbericht over de dienstplicht in de FRJ d.d. 17 november 1999). In de praktijk zijn echter geen gevallen bekend van personen die tijdens en na de Kosovo-crisis op grond van deze andere wetsartikelen vervolgd c.q. veroordeeld zijn.

De amnestiewet, die op 3 maart 2001 van kracht is geworden, is daadwerkelijk ten uitvoer gelegd. Er zijn sindsdien geen gevallen bekend van strafrechtelijke vervolging van personen die binnen de voorwaarden van de amnestiewet vallen. Overigens ontslaat deze wet de personen in kwestie niet van de verplichting de militaire dienst (alsnog) te vervullen. Sinds 18 januari 2002 kan dit plaatsvinden tot het dertigste levensjaar.

Alternatieve dienstplicht

Een amendement op de Wet inzake de Joegoslavische Strijdkrachten dat 18 januari 2002 in werking trad, vermeldt dat gewetensbezwaarden verplicht zijn 13 maanden dienstplicht te vervullen in 'niet-strijdende eenheden' van het Joegoslavische leger. Artikel 137 van de grondwet van de FRJ daarentegen geeft aan dat naast bovenstaande mogelijkheid ook alternatieve dienstplichtvervulling mogelijk is. De instellingen waar dit verricht kan worden, worden vervolgens in artikel 297 van de Wet inzake de Joegoslavische Strijdkrachten als volgt gespecificeerd: 'militair-economisch, gezondheidszorg, algemene hulp organisaties of instellingen die het gemeenschapsbelang dienen'.

De huidige wetgeving ten aanzien van de militaire dienstplicht in de FRJ biedt volgens mensenrechtenorganisaties (waaronder de in Belgrado gevestigde NGO *Lawyers' Committee for Human Rights*) onvoldoende mogelijkheden voor personen die – al dan niet op grond van hun geloofsovertuiging – gewetensbezwaren hebben en een alternatieve dienstplicht willen vervullen. De Wet inzake de Joegoslavische strijdkrachten voorziet namelijk in het recht op het aanvragen van een alternatieve dienst op grond van gewetensbezwaren, maar

beperkt dit recht tot dienstplichtigen die worden opgeroepen voor de rekrutering (dit gebeurt in het kalenderjaar waarin de leeftijd van 18 jaar wordt bereikt). Personen die in een later stadium gewetensbezwaren krijgen, kunnen derhalve geen alternatieve dienst aanvragen.

De alternatieve dienstplicht wordt in de praktijk slechts toegekend aan mensen met een bepaalde geloofsovertuiging, zoals Jehova getuigen. Bovendien is de invulling van de alternatieve dienstplicht volgens de *Lawyers' Committee for Human Rights* niet tot nauwelijks ontwikkeld. In de praktijk worden personen aan wie het vervullen van een alternatieve dienstplicht wordt toegekend naar een psychiater doorverwezen, die hen vervolgens ongeschikt voor de vervulling van de dienstplicht verklaart. Het daadwerkelijk vervullen van een alternatieve dienstplicht in burgerlijke instellingen, zoals omschreven in artikel 297 van de Wet inzake de Joegoslavische Strijdkrachten is hierdoor niet mogelijk. Volgens Amnesty International heeft dit zelfs nog nooit plaatsgevonden.¹⁵⁵

De *Lawyers' Committee for Human Rights* voert al een aantal jaren campagne om de bepalingen aangaande de alternatieve dienstplicht in de wet te veranderen. Een van hun doelen was het verkorten van de termijnen voor de vervulling van zowel de reguliere als de alternatieve dienstplicht. In januari 2002 is deze wijziging opgenomen in de Wet inzake de Joegoslavische Strijdkrachten. De termijn van de reguliere oefening is teruggebracht van 19 maanden naar 9 maanden. De termijn voor alternatieve dienstplicht is verkort van 24 naar 13 maanden. Ook zijn de leeftijdsgrenzen waarop dienstplicht vervuld moet worden aangepast. De leeftijd voor de opkomst voor de vervulling van de dienstplicht is gesteld op 19 jaar. Dit was 21 jaar.¹⁵⁶ De maximale leeftijd voor vervulling van de dienstplicht is verhoogd van 27 naar 30 jaar.

Uitstel van dienstplicht kan worden verleend indien men een studie volgt. Dit uitstel kan worden verleend tot het 30e levensjaar.

Er vindt geen dienstplichtvervulling plaats bij politieonderdelen.

Over een afkoopregeling van de dienstplicht is dezerzijds niets bekend.

Voor meer informatie over de militaire dienstplicht in de FRJ zij verwezen naar het thematische ambtsbericht terzake van 17 november 1999. Van dit ambtsbericht

---

¹⁵⁵ [Persbericht](#), 27 augustus 2002, Amnesty International.

¹⁵⁶ In de praktijk echter vervulden de meeste dienstplichtigen hun eerste oefening al op 18 of 19 jarige leeftijd. De Wet inzake de Joegoslavische strijdkrachten bepaalde nl. dat een dienstplichtige op eigen verzoek reeds eerder aan de eerste oefening kon beginnen. De wet is derhalve aangepast aan de actuele praktijk.

zijn de hoofdstukken 2 en 3, alsmede paragraaf 5.1, met inachtneming van bovenstaande aanpassingen voor wat betreft termijnen en leeftijdsgrenzen, nog immer actueel.

Amnestiewet Zuid-Servië

Op 4 juni 2002 heeft het Joegoslavische parlement een amnestiewet voor Zuid-Servië aangenomen. Deze amnestiewet heeft betrekking op personen die zich in de periode tussen 1 januari 1999 en 31 mei 2001, op het grondgebied van de gemeenten Presevo, Medvedja en Bujanovac (Zuid-Servië) schuldig hebben gemaakt aan 'terrorisme' (artikel 125 Wetboek van Strafrecht FRJ) en/of aan 'samenzwering met als doel ontplooiing van vijandige activiteiten' (artikel 136 Wetboek van Strafrecht FRJ). Deze amnestiewet maakt onderdeel uit van het reeds in mei 2001 overeengekomen vredesakkoord voor Zuid-Servië (zie 2.3).¹⁵⁷ De amnestieverlening is daadwerkelijk ten uitvoer gelegd.

3.5.3 Homoseksuelen

Van discriminerende wetgeving in de FRJ ten aanzien van homoseksuelen is geen sprake. Homoseksuele handelingen met minderjarigen zijn strafbaar, maar heteroseksuele handelingen met minderjarigen zijn dat ook. De strafmaat is dezelfde. Overige homoseksuele handelingen zijn in de FRJ niet strafbaar.

Ofschoon homoseksualiteit in de Joegoslavische maatschappij beslist niet algemeen is aanvaard, ondervinden (organisaties van) homoseksuelen geen problemen van de zijde van de overheid. In de verslagperiode is een aantal nieuwe homo-organisaties geregistreerd, zoals Labris, Gayten-LGBT, Queeria LezBiGaz (een groep jonge leden van de Sociaal Democratische Unie (SDU) en DEVE, een cultureel centrum voor homo's en lesbiennes.

In Belgrado wordt sinds 2001 een *Queer Studies Programme* verzorgd aan de Universiteit van Belgrado.

In geheel Joegoslavië zijn slechts twee homoclubs, een in Belgrado en een in Novi Sad (Vojvodina).

Op 30 juni 2001 werd voor het eerst in Joegoslavië een 'Gay Parade' georganiseerd, ter ondersteuning van de 'International Gay and Pride Day'. De demonstratie/optocht was conform de regelgeving van te voren bij de plaatselijke autoriteiten in Belgrado aangemeld. De politie had aangegeven voor de veiligheid van de deelnemers te zullen zorgdragen. Een aantal deelnemers aan de parade werd

¹⁵⁷

Amnesty Act, Official Gazette of the FRY, no. 37/02

echter gemolesteerd door nationalistische groeperingen. Volgens het *Belgrade Centre for Human Rights* was de toegezegde politiebescerming veel te gering en had de politie onvoldoende ondernomen om de veiligheid van de deelnemers te garanderen.¹⁵⁸ Als gevolg van deze gebeurtenis heeft de parade in 2002 niet plaatsgevonden.

3.5.4 Vrouwen

Van discriminerende wetgeving in de FRJ ten aanzien van vrouwen is geen sprake. Vrouwen zijn in de praktijk geen slachtoffer van ernstige vormen van discriminatie. Wel is de vrouw in de FRJ -met name in rurale gebieden- ondergeschikt aan de man.

In de FRJ bestaan geen wettelijke restricties met betrekking tot de deelname van vrouwen in de regering en in de politiek. Vrouwen zijn dan ook actief in politieke organisaties. Evenwel zijn ze ondervetegenwoordigd in partij -en regeringsposities, ze nemen minder dan 10 procent van de ministersposten in de Servische en Federale regering in. In Montenegro is slechts 5,1% van de afgevaardigden in het Montenegrijnse parlement vrouw. Ook in de leiding van de Montenegrijnse politieke partijen DPS (Democratische Partij der Socialisten) en de NS (Volkspartij) is het percentage vrouwen gering, respectievelijk 4 procent en 3,8 procent.¹⁵⁹

Het aandeel vrouwen in de totale werkloosheid in Servië is 60 procent. Vrouwen maken 75 procent uit van de totale werkloosheid onder universitair geschoolden.¹⁶⁰

Er is slechts een klein aantal vrouwen in de gehele FRJ dat hoge posities bekleedt in het bedrijfsleven. In Montenegro bekleedt bijvoorbeeld maar 3 procent een directeurspositie in het bedrijfsleven.¹⁶¹ Het gemiddelde salaris van vrouwen ligt in Servië zo'n 11 procent lager dan het gemiddelde salaris van mannen.¹⁶²

In de gehele FRJ zijn vrouwen in de steden in veel beroepen vertegenwoordigd, o.a. in de juridische en gezondheidssector. Ook bij mensenrechtenorganisaties zijn veel vrouwen werkzaam.

---

¹⁵⁸ Er waren slechts 50 politiemensen aanwezig. Verklaring van het Belgrade Centre for Human Rights d.d. 2 juli 2001 op: www.bgcentar.org.yu.

¹⁵⁹ *Human Rights in Yugoslavia 2001*, Belgrade Centre for Human Rights, 2002.

¹⁶⁰ *Ibidem*.

¹⁶¹ *Ibidem*.

¹⁶² *Country Report 2001*, 2002, US State.

In Servië en Montenegro hebben vrouwen recht op een jaar zwangerschapverlof, met de mogelijkheid dit aan te vullen met maximaal 6 maanden.

Huiselijk geweld komt vaak voor in Joegoslavië. Volgens het *Family Violence Counseling Centre* in Belgrado is 1 op de vijf vrouwen slachtoffer van huiselijk geweld. Het centrum vangt 3000 vrouwen per jaar op.

Er is een aantal lokale organisaties dat zich richt op opvang en ondersteuning van vrouwen die slachtoffer zijn van huiselijk geweld, zoals bijvoorbeeld *Sigurna Ženska kuća* in Podgorica, dat jaarlijks aan circa 200 vrouwelijke slachtoffers van huiselijk geweld tijdelijke opvang biedt. Ook internationale organisaties beogen verbetering van de positie van vrouwen in de Joegoslavische samenleving. Zo heeft de OVSE *gender focal points* opgericht in een vijftiental gemeenten in Servië. Vrouwelijke ontheemden in de FRJ behoren tot de meest kwetsbare groepen in de samenleving.

Tot voor kort was geweld binnen het gezin niet strafbaar in Servië. De in maart 2002 in werking getreden amendementen en aanvullingen op het Servische Wetboek van Strafrecht hebben hierin verandering gebracht. Het toegevoegde artikel 118a stelt huiselijk geweld strafbaar voor een ieder die 'de mentale of lichamelijke integriteit van een ander bedreigt middels het gebruik van geweld of ernstige bedreiging van lijf en leden'.¹⁶³ De strafmaat loopt van drie maanden tot meer dan tien jaar, in geval van overlijden van het slachtoffer.

3.6 Samenvatting

De Federale Republiek heeft de belangrijkste internationale mensenrechtenverdragen, waaronder het BuPo Verdrag en het anti-Folter Verdrag geratificeerd. Ook op nationaal niveau bestaan voldoende juridische waarborgen voor de bescherming van de mensenrechten.

In Servië en Montenegro zijn voldoende toezichtsmechanismen aanwezig voor de naleving van de mensenrechten door de autoriteiten. Naast internationale organisaties als de EUMM en de OVSE, zijn tal van nationale niet-gouvernementele organisaties op dit terrein actief. In Montenegro is bovendien een wet inzake de instelling van een Ombudspersoon in voorbereiding.

Ten aanzien van de vrijheid van meningsuiting is de nieuwe Servische Radio -en TV wet van belang. Tot voor kort waren de onder Milosevic toegekende radio -en

¹⁶³

Law on Amendments and Addenda to the Criminal Code of the Republic of Serbia, Official Gazette of the Republic of Serbia, no. 10, 1 maart 2002.

tv frequenties nog steeds van kracht, wat een onafhankelijke en vrije berichtgeving in de weg stond. De nieuwe wet voorziet o.a. in een hernieuwde toewijzing van radio en tv frequenties, waardoor in een breder spectrum aan informatie voorzien wordt.

In Montenegro heeft de aanname van het media hervormingspakket dat in samenwerking met de Raad van Europa was opgesteld vertraging opgelopen door politieke ontwikkelingen. Internationale bemoeienis is erop gericht de voorgestelde beperkende amendementen te verwerpen. Het oorspronkelijke hervormingspakket schept goede voorwaarden voor een onafhankelijke media. Een punt van aandacht blijft de aanpassing van de bepalingen ten aanzien van smaad en laster in het Wetboek van Strafrecht.

De rechtsgang in Servië is een belangrijk aandachtspunt. Door de politisering van de rechtsspraak ten tijde van het regime Milosevic heeft de Servische bevolking het vertrouwen in de rechtsstaat grotendeels verloren. Het herstellen van dit vertrouwen gold dan ook als een belangrijk doel van de nieuwe regering. Er is op dit gebied een aantal belangrijke stappen gezet, zoals het ontslag van een aantal kopstukken uit het regime in de rechterlijke macht en de verdere 'opschoning' van de rechterlijke macht, hoewel ook dit laatste enigszins ad hoc en arbitrair gebeurde. Tevens is een aantal wetten aangenomen die de onafhankelijkheid van het gerechtelijk apparaat moeten waarborgen. Evenwel is er een groot aantal punten waaraan verdere aandacht besteed dient te worden, zoals de opleiding van rechters, o.a. op het gebied van de mensenrechten en de bestrijding van de corruptie. De basis die de Servische regering nu aan het aanleggen is, zal zich in de komende periode in de praktijk moeten bewijzen.

In de verslagperiode zijn belangrijke stappen gezet op het institutionele vlak om de politie als instituut democratischer te laten functioneren en er middels betere controle een minder gepolitiseerd instituut van te maken. Gezien het feit dat het politieapparaat een van de meest beruchte instituties was ten tijde van het vorige regime, is dit geen gemakkelijke taak. In de praktijk doen zich dan ook nog gevallen voor van mishandeling door de politie. Met name Roma zijn hiervan het slachtoffer. Een punt van zorg is het gering aantal gevallen waarin onderzoek wordt ingesteld naar aanleiding van deze incidenten.

Van systematische en gerichte onderdrukking van etnische - en andere minderheden is geen sprake in Servië noch Montenegro.

In de verslagperiode is een aantal stappen gezet ter verbetering van de algemene situatie van minderheden. Zo is op 7 maart 2002 de federale Wet inzake de Bescherming en Vrijheden van Nationale Minderheden in werking getreden. Deze wet verschaft de Roma voor het eerst de positie van nationale minderheid, hetgeen

hen formeel gelijkstelt met andere nationale minderheden en hen recht geeft op o.a. onderwijs in de eigen taal, het behoud van eigen cultuur, etc. Aangezien de Roma de meest gemarginaliseerde minderheidsgroep in de FRJ vormen, is dit van groot belang voor een verbetering van hun positie.

Ook heeft het Servische parlement in februari 2002 de zgn. Omnibus wet aangenomen. Deze wet decentraliseert een aantal bevoegdheden, zoals onderwijs, cultuur en media naar de provincie Vojvodina, waar veel etnisch Hongaren wonen.

Ten aanzien van de dienstplicht kan worden opgemerkt dat begin 2002 de dienstplichtperiode voor zowel de reguliere als de alternatieve dienstplichtvervulling is verkort. De reguliere dienstplicht is nu 9 maanden, terwijl de alternatieve dienstplicht op 13 maanden is gesteld. Invulling van de alternatieve dienstplicht in burgerlijke instellingen behoeft verdere uitwerking.

De amnestiewet, die op 3 maart 2001 van kracht is geworden, is daadwerkelijk ten uitvoer gelegd. Er zijn sindsdien geen gevallen bekend van strafrechtelijke vervolging van personen die binnen de voorwaarden van de amnestiewet vallen. Op 4 juni 2002 heeft het Joegoslavische parlement eveneens een amnestiewet voor Zuid-Servië aangenomen. Voor zover dezerzijds bekend is deze amnestiewet eveneens ten uitvoer gelegd.

4 Migratie

4.1 Migratiestromen en -oorzaken

Economische motieven hebben altijd in belangrijke mate ten grondslag gelegen aan migratie vanuit de huidige FRJ. Reeds in de zestiger, zeventiger en tachtiger jaren van de twintigste eeuw vormde de huidige FRJ voor tal van landen in West-Europa een belangrijk gebied van herkomst van arbeidsmigranten. Met de dramatische verslechtering van de economische situatie in de FRJ tijdens het regime-Milosevic (zie 2.5) is het gewicht van deze 'push-factor' sindsdien echter verder toegenomen. Volgens de UNDP heeft in de afgelopen tien jaar van één op elke negen Joegoslavische gezinnen ten minste één persoon het land om economische redenen verlaten. Dit betekent bijvoorbeeld dat 260.000 à 300.000 personen in deze periode vanuit de Vojvodina en Centraal-Servië zijn geëmigreerd.¹⁶⁴

Ook de instabiele veiligheidssituatie en de (op een aantal punten) zorgwekkende mensenrechtensituatie hebben tijdens het regime-Milosevic voor veel inwoners van de FRJ (exclusief Kosovo) aanleiding gevormd om – al dan niet tijdelijk – naar het buitenland te vertrekken. Zo zijn duizenden mannelijke staatsburgers van de FRJ voorafgaand, tijdens en na het Kosovo-conflict naar het buitenland uitgeweken uit vrees om opgeroepen te worden voor het Joegoslavische leger en vervolgens ingezet te worden in het gewapende conflict, dan wel omdat zij daadwerkelijk dienst hadden geweigerd of waren gedeserteerd.

Uiteraard kan ook een combinatie van bovenstaande factoren voor individuen aanleiding hebben gevormd om te migreren.

Met het aantreden van de nieuwe federale en Servische regeringen zijn de push-factoren voor migratie afgenomen, met name als gevolg van de stabiele veiligheidssituatie en de verbeterde mensenrechtensituatie. In economisch opzicht is thans sprake van gunstige langetermijnperspectieven, maar gaan de noodzakelijke hervormingen op de korte en middellange termijn gepaard met verder banenverlies. In de verslagperiode werd dan ook veelvuldig gestaakt in de FRJ.

---

¹⁶⁴

Human Rights in Yugoslavia 2000, Belgrade Centre for Human Rights, Belgrado, 2001, p. 290.

4.2 Opvang van binnenlands ontheemden

In de Federale Republiek Joegoslavië verblijft een groot aantal ontheemden: 231.100 (201.700 in Servië en 29.400 in Montenegro).¹⁶⁵ Het betreft met name etnisch Serviërs (68%), Roma (12%) en Montenegrijnen (8%), die sinds juni 1999 (tijdens en na afloop van de Kosovo-crisis) hun woonplaats in Kosovo hebben verlaten uit angst voor wraakacties door de etnisch Albanese bevolking.

Ontheemden uit Kosovo kunnen zich als zodanig laten registreren bij het Servische dan wel Montenegrijnse commissariaat voor vluchtelingen. Men wordt dan in het bezit gesteld van een ontheemdenidentiteitsbewijs, waarin letterlijk vermeld staat dat men ontheemd is en afkomstig uit Kosovo. De Servische Wet inzake Vluchtelingen uit 1992 wordt van toepassing verklaard op binnenlands ontheemden. Echter er is geen enkele bepaling in deze wet die de status van ontheemden definieert. Derhalve is de FRJ conform artikel 10 van de Grondwet verplicht internationaal relevante documenten toe te passen, zoals de Leidende Beginselen inzake Binnenlands Ontheemden.¹⁶⁶ In de praktijk worden deze echter niet volledig toegepast.

Als staatsburgers van de FRJ hebben ontheemden alle bijbehorende rechten en plichten. Het ontheemdenidentiteitsbewijs is van nut voor alle handelingen die een FRJ-staatsburger normaliter in zijn eigen woonplaats moet verrichten: het aanspraak maken op gezondheidszorg, pensioenen en onderwijs, het aanvragen - dan wel verlengen - van een nieuw rijbewijs, het registreren van een auto, enzovoorts.

Ontheemden uit Kosovo kunnen zich wenden tot het Joegoslavische Rode Kruis voor humanitaire hulp; tot het Servische dan wel Montenegrijnse commissariaat voor de vluchtelingen (niet in iedere plaats vertegenwoordigd) voor huisvesting; en tot de plaatselijke politie voor alle andere voorzieningen (gezondheidszorg, onderwijs, pensioenen enzovoorts). Ook hebben ontheemden stemrecht.

De voedselvoorziening aan ontheemden vindt plaats via het Internationale Rode Kruis. Plaatselijke afdelingen van het Joegoslavische Rode Kruis nemen de distributie van de door de internationale organisaties ter beschikking gestelde hulpmiddelen voor hun rekening. De directe humanitaire hulp is sinds het najaar 2001 gestroomlijnd, wat betekent dat alleen bepaalde categorieën nog in aanmerking komen voor deze hulp, te weten: personen in collectieve centra, eenoudergezinnen, kinderen onder de 18 jaar, zwangere vrouwen, vrouwen ouder

---

¹⁶⁵ [Fact Sheet](#), UNHCR BO, Belgrade, 1 juni 2002.

¹⁶⁶ De Leidende Beginselen inzake Binnenlands Ontheemden werden in 1998 aangenomen als een annex bij Resolutie no 1997/39 van de VN Commissie voor de Rechten van de Mens tijdens haar 53e zitting.

dan 60 en mannen ouder dan 65, lichamelijk en geestelijk gehandicapten.¹⁶⁷ Circa 70.000 intern ontheemden maakt momenteel nog gebruik van deze hulp. Daarnaast probeert het Internationale Rode Kruis de afhankelijkheid van binnenlands ontheemden van directe voedselhulp te verminderen door het opzetten van projecten die inkomen genereren, met name op het gebied van de landbouw.¹⁶⁸ De lokale afdeling van het Rode Kruis alsmede het Servische Ministerie van Landbouw zijn hierbij intensief betrokken. Ook integratieprojecten van de ontheemden met de lokale bevolking zijn door het Internationale Rode Kruis opgezet en worden door de lokale Rode Kruis afdeling uitgevoerd.

In sociaal-economisch opzicht behoren de ontheemden in de FRJ samen met de vluchtelingen tot de meest kwetsbare groepen van de maatschappij. Een van de problemen voor ontheemden vormt huisvesting. 7 procent van de ontheemden woont in collectieve centra. 38 procent huurt een appartement en 37 procent verblijft bij familie/vrienden. Bovendien wonen circa 5.000 ontheemden in niet-erkende collectieve centra.¹⁶⁹ Het vinden van een vast inkomen vormt tevens een groot probleem. Van de ontheemden is 52 procent werkloos en het gemiddelde inkomen van de IDP's ligt met 27 euro per hoofd per maand onder de armoedegrens. De onzekerheid over de toekomst vormt bovendien een zware mentale belasting voor deze groep mensen.

Binnen de ontheemden-bevolking vormen de Roma een extra kwetsbare groep. Veel Roma hebben zich niet geregistreerd bij de autoriteiten, waardoor ze geen aanspraak kunnen maken op voorzieningen.¹⁷⁰ Het aantal Roma IDP's (geregistreerd alsmede niet-geregistreerd) wordt geschat tussen de 20.000-100.000. Het grootste deel van de geregistreerde Roma-ontheemden in Servië verblijft in Belgrado alwaar ze verspreid over 150 Roma kampen wonen. Anderen wonen in collectieve centra. Centraal- en Zuid-Servische gemeenten herbergen tevens een groot aantal Roma ontheemden. (Pozaverac, Kragujevac, Nis, Bujanovac en Kursumlija). In Montenegro hebben Roma zich met name gevestigd in de

---

¹⁶⁷ ICRC Activities in the FR of Yugoslavia, update october 2001, ICRC, 19 oktober 2001.

¹⁶⁸ *Ibidem*.

¹⁶⁹ In de FRJ zijn circa 384 erkende collectieve centra, en 116 niet door het Commissariaat voor de Vluchtelingen erkende centra. Dit betekent dat personen die in deze centra verblijven in principe geen aanspraak op voorzieningen kunnen doen. Evenwel voorzien internationale donoren in een groot aantal van deze centra wel -in beperkte mate- in voedsel en gezondheidszorg. Bewoners van een niet-erkend collectief centrum hebben geen bescherming bij verwijdering door de eigenaar uit het centrum. Met name veel Roma wonen in deze niet-erkende collectieve centra.

¹⁷⁰ Vele Roma hebben geen identiteitspapieren zoals een geboortebewijs of paspoort. Ze zijn deze documenten verloren terwijl ze ontheemd waren of hebben ze überhaupt nooit gehad. Zonder identiteitspapieren is het niet mogelijk een ontheemdenidentiteitsbewijs te bemachtigen waardoor aanspraak op basisvoorzieningen niet mogelijk is.

tentenkampen in de buitenwijken van Podgorica en in de gemeenten Niksic, Bar, Tivat en Berane.¹⁷¹

Terugkeer van ontheemden vormt een speerpunt van de huidige Servische en Montenegrijnse regeringen.¹⁷² In mei 2002 presenteerde de Servische regering haar Nationale Strategie voor het Oplossen van de Problemen van Vluchtelingen en Binnenlands Ontheemden. De strategie beschrijft een aantal knelpunten die de terugkeer van ontheemden naar Kosovo belemmeren. Naast de beperkte bewegingsvrijheid van etnisch Serviërs in Kosovo dient de eigendomswetgeving aangepast te worden, zodat ontheemden aanspraak kunnen maken op hun oorspronkelijke woning/grond. Veel van de woningen van de ontheemden zijn bezet, beschadigd of geheel vernietigd. De door de United Nations Mission in Kosovo (UNMIK) in het leven geroepen Housing en Property Directorate (HPD) waarbij claims kunnen worden ingediend door ontheemden heeft tot op heden slechts gering resultaat opgeleverd.¹⁷³ Naast de bevordering van terugkeer beoogt de Servische regering de integratie van ontheemden die niet kunnen of willen terugkeren. (zie 4.3)

Sinds juni 2001 verzorgt de UNHCR voor binnenlands ontheemden zogeheten 'go-and-see visits' naar Kosovo. Later in 2001 zijn ook UNMIK en KFOR begonnen met 'go-and-inform visits', waar zij ontheemden op de hoogte stelden van de situatie in hun oorspronkelijke woonplaatsen in Kosovo.¹⁷⁴

4.3 Opvang van vluchtelingen

In de Federale Republiek Joegoslavië verblijft een groot aantal vluchtelingen uit de andere landen die voorheen deelrepublieken waren van de SFRJ. In totaal zijn het 371.400 personen, waarvan 358.100 in Servië en 13.300 in Montenegro verblijven. De meeste zijn afkomstig uit Kroatië en Bosnië-Herzegovina; veel kleinere aantallen zijn afkomstig uit Slovenië en Macedonië.¹⁷⁵ Het betreft doorgaans

---

¹⁷¹ Humanitarian Situation, Protection and Assistance: Internally Displaced Persons in Serbia and Montenegro, Humanitarian Risk Analysis no. 18, OCHA Belgrade, 26 april 2002.

¹⁷² De ontheemdenbevolking legt een grote druk op o.a. de toch al beperkte capaciteit van de gemeenten waar de ontheemden gevestigd zijn. Dit betreft niet alleen werkgelegenheid, maar ook onderwijs en gezondheidszorg.

¹⁷³ Er zijn sinds kort vestigingen geopend in Servië, in de volgende plaatsen: Vranje, Kursumlija, Nis, Kraljevo en Belgrado. De deadline voor het indienen van claims bij de HPD is met een jaar verlengd tot 1 december 2002.

¹⁷⁴ Voor meer informatie over terugkeer van binnenlands ontheemden naar Kosovo zie het Algemene Ambtsbericht Kosovo, d.d. juni 2002, paragraaf 2.4.

¹⁷⁵ Er zijn 142.500 vluchtelingen uit Bosnië-Herzegovina en 228.100 vluchtelingen uit Kroatië in de FRJ. Voorts verblijven er 150 Macedonische en 650 Sloveense vluchtelingen in Servië. (Bron: Fact Sheet, UNHCR BO, Belgrade, 1 juni 2002)

etnisch Servische personen, ofschoon in het kader van gemengde huwelijken ook personen van andere etnische afkomst als vluchteling in de FRJ verblijven. Van deze vluchtelingen is 9% gepensioneerd, 17% student en 37% werkloos.¹⁷⁶

Het beleid in de FRJ ten aanzien van vluchtelingen is in Servië gebaseerd op de Servische ‘Wet inzake Vluchtelingen’ uit 1992, en in Montenegro op het ‘Besluit inzake Ontheemden’ uit datzelfde jaar. Vluchtelingen hebben recht op gezondheidszorg, onderwijs en arbeid. Daarnaast komt men in aanmerking voor voedselhulp en indien men daar niet zelf voor kan zorgen, onderdak. Vluchtelingen hebben geen stemrecht en mogen formeel geen onroerend goed kopen. Ofschoon de Servische Wet inzake Vluchtelingen bepaalt dat vluchtelingen kunnen worden opgeroepen voor militaire dienst in het Joegoslavische leger, worden vluchtelingen daar in de praktijk niet voor opgeroepen.¹⁷⁷

Het Servische respectievelijk het Montenegrijnse commissariaat voor de vluchtelingen is verantwoordelijk voor de erkenning en registratie van de vluchtelingen in Servië respectievelijk Montenegro. Toen hiermee een begin werd gemaakt, in 1992, werd vrijwel iedereen die om erkenning als vluchteling verzocht als zodanig geregistreerd. In de loop van 1993 veranderde deze praktijk enigszins, in die zin dat met name mannen afkomstig uit door Serviërs gecontroleerde gebieden in Kroatië en Bosnië-Herzegovina doorgaans niet erkend werden als vluchtelingen. Medio 1995 (toen het Kroatische leger de door Serviërs gecontroleerde gebieden in Kroatië heroverde) is deze praktijk weer ongedaan gemaakt, en kwam wederom vrijwel iedereen in aanmerking voor erkenning en registratie, ditmaal echter als ‘verdrevene’. Vluchtelingen en verdrevenen hebben overigens exact dezelfde rechten; in het vervolg van dit ambtsbericht zal dan ook waar mogelijk de verzamelterm ‘vluchteling’ gebruikt worden voor beide categorieën.

Personen die door de FRJ-autoriteiten erkend zijn als vluchteling dan wel verdrevene, zijn in het bezit gesteld van een vluchtelingenidentiteitsbewijs. Dit bewijs geeft recht op (basis-)gezondheidszorg, onderwijs (voor de kinderen) alsmede een voedselpakket. Over het algemeen hebben de vluchtelingen in de FRJ toegang tot de basisvoorzieningen in de gezondheidszorg en het onderwijs. Ook de minimale verzorging met basislevensmiddelen is op dit moment zeker gesteld door internationale humanitaire hulp.¹⁷⁸ Er zijn geen gevallen bekend van ernstige discriminatie bij de toegang tot humanitaire hulp.

---

¹⁷⁶ Human Rights in Yugoslavia 2001, Belgrade Centre for Human Rights, Belgrado, 2002.

¹⁷⁷ De Servische Wet inzake Vluchtelingen is op dit punt dan ook in strijd met de Federale Wet inzake de Joegoslavische Strijdkrachten, die bepaalt dat de militaire dienstplicht slechts van toepassing is op (mannelijke) staatsburgers van de FRJ.

¹⁷⁸ Zie tevens 4.2 over stroomlijning voedselhulp.

In sociaal-economisch opzicht behoren de vluchtelingen in de FRJ tot de meest kwetsbare groepen van de maatschappij. Mede gezien de slechte economische situatie waarin het land verkeert, vinden in de praktijk zeer weinig vluchtelingen een vaste baan, laat staan een baan die overeenkomt met hun kwalificaties. De meeste vluchtelingen kunnen slechts op basis van een tijdelijk contract werken. Vaak werken zij illegaal, (dus zonder sociale zekerheid) en tegen een uiterst laag salaris, en wonen in goedkope privé-accommodatie (20%) of bij gastgezinnen. Ongeveer 5% procent van de vluchtelingen is ondergebracht in collectieve centra verspreid over de gehele FRJ. Circa 105.000 vluchtelingen leven onder het bestaansminimum.¹⁷⁹

Iedere erkende vluchteling komt in aanmerking voor het staatsburgerschap van de FRJ. Hiertoe dient een verzoek te worden ingediend bij het federale Ministerie van Binnenlandse Zaken, dat terzake een discretionaire bevoegdheid heeft. Na ontvangst van een positieve beslissing van de federale autoriteiten dient men zich overigens nog in te schrijven bij de gemeente, alvorens de naturalisatieprocedure als voltooid kan worden beschouwd. Het vluchtelingenidentiteitsbewijs dient ingeleverd te worden. In de praktijk komt het soms voor dat vluchtelingen hun vluchtelingenidentiteitsbewijs niet inleveren, zodat ze nog aanspraak kunnen maken op humanitaire hulp.

In februari 2001 heeft het Joegoslavische Parlement wijzigingen aangenomen op de Wet inzake het Staatsburgerschap, waardoor sindsdien de mogelijkheid bestaat dubbel staatsburgerschap te verkrijgen. Dit betekent voor vluchtelingen dat zij niet hoeven af te zien van hun oorspronkelijke nationaliteit alvorens voor het FRJ staatsburgerschap in aanmerking te komen. Deze wetgeving heeft de mogelijkheden voor lokale integratie van vluchtelingen aanmerkelijk vergroot. Sinds de inwerkingtreding in maart 2001 hebben circa 150.000 personen het staatsburgerschap van de FRJ verkregen, waarbij zij hun oorspronkelijke staatsburgerschap hebben behouden.¹⁸⁰

De in mei 2002 door de Servische regering gepresenteerde Nationale Strategie voor het Oplossen van de Problemen van Vluchtelingen en Intern Ontheemden, zet het beleid van de Servische regering ten aanzien van duurzame oplossingen voor de vluchtelingen en ontheemden uiteen. De regering hanteert daarin een tweesporenbeleid, waarin aandacht is voor zowel terugkeer als lokale integratie. Van de in de FRJ aanwezige vluchtelingen heeft 60% aangegeven voor lokale integratie boven terugkeer te opteren. In de strategie worden de belangrijkste obstakels voor zowel lokale integratie alsmede terugkeer naar Bosnië en Kroatië verwoord en worden oplossingen aangedragen. Belangrijkste elementen hierin zijn huisvesting middels grootschalige bouwprogramma's, aanpassing wetgeving en

¹⁷⁹

Human Rights in Yugoslavia 2001, 2002, Belgrade Centre.

¹⁸⁰

Belgrade Tanjug, 15 augustus 2002.

werkgelegenheidsprojecten. Het ligt in de bedoeling collectieve centra op termijn af te bouwen en er een systeem van sociale woningbouw voor in de plaats te stellen.¹⁸¹

Sinds 1996 zijn tot dusverre 11.595 vluchtelingen met assistentie van UNHCR teruggekeerd naar hun land van herkomst (7.807 naar Kroatië en 3.788 naar Bosnië-Herzegovina); nog eens 62.100 vluchtelingen zijn op eigen gelegenheid teruggekeerd naar deze landen.¹⁸² De terugkeer naar Bosnië verliep tot dusverre met meer succes dan naar Kroatië. Belangrijke oorzaak hiervoor is de aanwezigheid van de Hoge Vertegenwoordiger in Bosnië, die eigendomswetgeving heeft uitgevaardigd waarin de rechten van de vluchtelingen ten aanzien van hun eigendom wordt verzekerd. Hierdoor kunnen de vluchtelingen bij terugkeer direct aanspraak maken op hun bezittingen (woning, land).

In Kroatië daarentegen is het recht van de oorspronkelijke bewoner op zijn/haar bezittingen niet vanzelfsprekend. Zo worden de woonrechten van de oorspronkelijke bewoners van woningen in de steden niet erkend en is terugkeer naar urbane gebieden derhalve vooralsnog erg moeilijk. Tevens kan terugkeer van de oorspronkelijke bewoner naar zijn/haar woning slechts dan plaatsvinden als de huidige bewoner nieuwe opvang heeft gevonden, waarmee diens rechten boven dat van de oorspronkelijke eigenaar geplaatst worden.

Als een repatriant naar Kroatië echter eenmaal het wettelijke recht op zijn woning heeft herregen, dan heeft hij/zij recht op herstel van zijn/haar eigendom. Het Kroatische Ministerie van Publieke Werken heeft nl. - in samenwerking met de UNHCR en de Kroatische Commissaris voor de Vluchtelingen - een grootschalig reconstructieprogramma opzet. Eind 2001 had het Kroatische Ministerie van Publieke Werken reeds 17.000 aanvragen ontvangen.¹⁸³

Gemengd gehuwde vluchtelingen die in vluchtelingencentra verblijven, kunnen problemen ondervinden wegens een gebrek aan acceptatie (bij met name de overige vluchtelingen in het centrum) van hun gemengde huwelijk. In vluchtelingencentra verblijvende kinderen van gemengd gehuwden kunnen bloot staan aan pesterijen en dergelijke.¹⁸⁴

---

¹⁸¹ National Strategy for Resolving the Problems of Refugees and Internally Displaced Persons, Government of the Republic of Serbia, 30 mei 2002, Belgrado.

¹⁸² Fact Sheet, UNHCR BO, Belgrade, 1 juni 2002.

¹⁸³ Voorwaarde voor het ontvangen van deze steun is daadwerkelijke terugkeer en de blijvende vestiging in Kroatië. Is dit niet het geval, dan zal de betreffende persoon hiervoor compensatiekosten moeten betalen.

¹⁸⁴ In het algemeen ondervinden personen die een etnisch gemengd huwelijk zijn aangegaan en personen van gemengde etnische afkomst overigens geen noemenswaardige problemen in de FRJ.

De situatie van vluchtelingen in Montenegro is nagenoeg identiek aan die van vluchtelingen in Servië. Echter de Montenegrijnse regering heeft nog geen Nationale Strategie opgesteld teneinde tot structurele oplossingen te komen voor de vluchtelingen op haar grondgebied. Bovendien kan een vluchteling of binnenlands ontheemde pas na tien jaar verblijf in Montenegro het Montenegrijnse burgerschap verkrijgen. Dit vermindert de kansen op lokale integratie, zeker ook omdat de Montenegrijnse burgerschapswetgeving voorrang geeft boven de Federale staatsburgerschapswetgeving. In de praktijk betekent dit voor veel binnenlands ontheemden dat ze wel het staatsburgerschap van de FRJ bezitten en reeds geruime tijd in Montenegro wonen, zonder het Montenegrijnse burgerschap te bezitten. Gebieden waar dit tot discriminatie kan leiden zijn belastingverplichtingen, werken in overheidsinstellingen en politieke rechten, zoals het recht te stemmen voor lokale politieke organen.¹⁸⁵

4.4 Minderjarigen

Zowel de Federale wetgeving als de wetgeving van beide republieken geven aan dat personen vanaf 18 jaar meerderjarig zijn. De Montenegrijnse wetgeving vermeld geen leeftijd.

Meerderjarigheid geeft o.a. het recht te stemmen en in het huwelijk te treden. De mogelijkheid bestaat vanaf het 16e jaar te trouwen, waarvoor een verklaring van de rechtbank vereist is.

Het Federale Wetboek van Strafrecht bepaald dat in strafrechtelijke zin iemand vanaf 14 jaar berecht kan worden. Kinderen tussen de 14 en 16 jaar mogen slechts straffen opgelegd krijgen met een opvoedkundig doel. Ditzelfde geldt voor kinderen tussen de 16 en 18, alhoewel daar in geval van een extreem ernstige misdaad een uitzondering op kan worden gemaakt.

In Servië waren in 2001 ongeveer 5.000 weeskinderen. 2.000 van deze kinderen verbleven in 17 verschillende staatsinstellingen in Servië.¹⁸⁶ De rest was bij familie of bij een pleeggezin ondergebracht. Als kinderen de leeftijd van 18 jaar hebben bereikt worden ze geacht de staatsinstelling te verlaten en vallen ze onder de jurisdictie van de centra voor maatschappelijk werk. De overgang van de staatsinstellingen naar een onafhankelijk bestaan verloopt vaak niet zonder problemen. Het komt derhalve geregeld voor dat ook personen ouder dan 18

---

¹⁸⁵ *Situation of refugees and internally displaced persons in the FR of Yugoslavia*, Raad van Europa, doc.9479, 4 juni 2002.

¹⁸⁶ Hiervan waren 458 kinderen tussen 14 en de 18 jaar en 123 tussen de 19 en de 24 jaar. De rest was onder de 14. *The Situation of Children in Institutions of Social Care in Serbia*, Yugoslav Child Rights Centre, Belgrade, 2001.

(illegaal) in de instellingen blijven. Hoewel er onvoldoende harde data beschikbaar zijn wordt aangenomen dat een niet onaanzienlijk deel van deze kinderen in aanraking komt met drugs, prostitutie en criminaliteit.¹⁸⁷

De staatsinstellingen zijn vaak afhankelijk van humanitaire hulp voor voedsel en verwarming. In zowel Servië als Montenegro is de regering, in samenwerking met UNICEF, bezig met het opstellen van hervormingsplannen voor de opvang van o.a. weeskinderen. Uitgangspunt hierbij is de-institutionalisering van de opvang en integratie van deze kinderen in de samenleving. Pleegzorg vormt hierbij een belangrijk speerpunt, terwijl het plaatsen in instituties als een laatste middel ingezet zal worden.

De voorwaarden voor adoptie alsmede pleegzorg zijn wettelijk vastgelegd. Adoptie van kinderen is geoorloofd indien dit vereist is voor het belang van het kind, terwijl kinderen in pleeggezinnen geplaatst mogen worden als aangetoond is dat zij de juiste verzorging kunnen bieden (art. 202 Servische Wet inzake het Huwelijk en Familierelaties; art. 217 Montenegrijnse Familiewet).

4.5 Activiteiten van internationale organisaties

In de gehele FRJ zijn vele internationale organisaties aanwezig. Naast VN-organisaties als UNHCR, WFP, UNICEF, UNDP, OCHA en FAO ontplooiën ook het ICRC, de WHO, de OVSE en IOM een breed scala aan activiteiten in de FRJ.

Ten algemene kan gesteld worden dat de donorinspanningen in de FRJ afnemen. Tevens richten de donorinspanningen zich in afnemende mate op directe voedselhulp en in toenemende mate op steun bij capaciteitsopbouw. Het betreft hier zowel institutionele capaciteit als de opbouw van bijvoorbeeld de landbouw - en energiesector.

De UNHCR ondersteunt vluchtelingen in de FRJ die willen terugkeren naar Kroatië of Bosnië. Hoewel de mogelijkheden voor terugkeer naar Kosovo van de binnenlands ontheemden gering zijn, zal zij deze eveneens ondersteunen. De UNHCR richt zich binnen de vluchtelingen- en binnenlands ontheemden populatie op de meest kwetsbare groepen, waaronder mensen in collectieve centra, bejaarden, zwangere vrouwen etc. Concrete hulp biedt de UNHCR op het gebied van voedselvoorziening (een maaltijd per dag voor 22.000 kwetsbare personen en 11.000 binnenlands ontheemden in collectieve centra), onderdak, gezondheidszorg en onderwijs.

¹⁸⁷

The Situation of Children in Institutions of Social Care in Serbia, Yugoslav Child Rights Centre, Belgrade, 2001.

De voedselvoorziening en de voorziening van hygiënische hulpmiddelen aan ontheemden vindt plaats via het Internationale Rode Kruis. Plaatselijke afdelingen van het Joegoslavische Rode Kruis nemen de distributie van de door de internationale organisaties ter beschikking gestelde hulpmiddelen voor hun rekening. De directe humanitaire hulp is sinds het najaar 2001 gestroomlijnd, wat betekent dat alleen bepaalde categorieën nog in aanmerking komen voor deze hulp, te weten: personen in collectieve centra, eenoudergezinnen, kinderen onder de 18 jaar, zwangere vrouwen, vrouwen ouder dan 60 en mannen ouder dan 65, lichamelijk en geestelijk gehandicapten.¹⁸⁸ Circa 70.000 intern ontheemden maakt momenteel nog gebruik van deze hulp. Daarnaast probeert het Internationale Rode Kruis de afhankelijkheid van binnenlands ontheemden van directe voedselhulp te verminderen door het opzetten van projecten die inkomen genereren, met name op het gebied van de landbouw.¹⁸⁹ De lokale afdeling van het Rode Kruis alsmede het Servische Ministerie van Landbouw zijn hierbij intensief betrokken. Ook integratieprojecten van de ontheemden met de lokale bevolking zijn door het Internationale Rode Kruis opgezet en worden door de lokale Rode Kruis afdeling uitgevoerd.

Het World Food Programme (WFP) voorziet in voedselvoorziening aan de meest kwetsbaren in de FRJ onder de noemer van een *Protracted Relief and Recovery Operation (PRRO)* in samenwerking met de UNHCR. Net als het ICRC heeft ook het WFP nieuwe selectiecriteria opgesteld. Van juli-december 2002 zullen nog 174.000 vluchtelingen voedselhulp ontvangen. In de eerste helft van 2003 zal dit 123.000 zijn en aan het einde van 2003 zal dit aantal teruggebracht zijn tot 62.000.¹⁹⁰

4.6   Beleid andere Europese landen

Ten algemene kan opgemerkt worden dat alle landen instroomcijfers hanteren van staatsburgers uit de gehele FRJ, dus inclusief Kosovo. Hierdoor is geen goed beeld te krijgen van het aantal staatsburgers uit alleen Servië en Montenegro dat asiel aanvraagt in de respectievelijke landen.¹⁹¹

---

¹⁸⁸ ICRC Activities in the FR of Yugoslavia, update oktober 2001, ICRC, 19 oktober 2001.

¹⁸⁹ *Ibidem*.

¹⁹⁰ Humanitarian Situation Report 1 feb - 31 may 2002, OCHA, Belgrado, 31 mei 2002.

¹⁹¹ Voor een overzicht van het aantal asielaanvragen van burgers uit de FRJ in o.a. de in onderstaande paragrafen behandelde landen, zie bijlage II.

4.6.1 Duitsland

In 2001 hebben 7.758 staatsburgers uit de FRJ (inclusief Kosovo) asiel aangevraagd in Duitsland. In de eerste acht maanden van 2002 waren dit er 5.136. Duitsland heeft de afgelopen jaren de grootste groep asielaanvragen uit de FRJ ontvangen en nog steeds vragen in Duitsland de meeste Joegoslaven asiel aan. In 2001 werd op 11.267 asielaanvragen van FRJ staatsburgers beslist, waarbij 55 FRJ aanvragers een vluchtelingenstatus voor onbepaalde tijd kregen. 230 aanvragers kregen een status op humanitaire gronden. Voor het overige geldt dat ieder asielverzoek op zijn individuele merites wordt beoordeeld en het behoren tot een bepaalde categorie er niet toe leidt dat de verzoeker automatisch in aanmerking komt voor de vluchtelingenstatus.

Duitsland verwijdert – om technische redenen – nog immer geen afgewezen asielzoekers naar de FRJ (met uitzondering van Kosovo). Sinds 1997 is een terug- en overnameovereenkomst met de FRJ van kracht, die overigens uitsluitend voorziet in vervoer in toestellen van de Joegoslavische luchtvaartmaatschappij JAT. De toepassing van deze overeenkomst is eind 1998 door het regime-Milosevic opgeschort, als reactie op het in werking treden van het EU-luchtvaartembargo jegens de FRJ. Recentelijk heeft de FRJ Duitsland echter laten weten in principe wederom bereid te zijn personen in het kader van de overeenkomst terug te nemen. Mogelijk zal dan ook op niet al te lange termijn (vermoedelijk eind 2002) met verwijderingen naar de FRJ kunnen worden begonnen.

4.6.2 Zwitserland

Zwitserland telde in 2001 3.425 nieuwe asielzoekers uit de FRJ (inclusief inwoners van Kosovo). De eerste acht maanden van 2002 telde Zwitserland 2.770 nieuwe asielzoekers uit de FRJ.

Asielaanvragen van FRJ-staatsburgers worden normaal in behandeling genomen. Etnische minderheden uit Kosovo met een tijdelijke verblijfsvergunning hebben tot 31 april 2003 om vrijwillig te vertrekken. Dit betreft circa 3300 personen.

Ieder asielverzoek wordt op zijn individuele merites beoordeeld en het behoren tot een bepaalde categorie leidt er niet automatisch toe dat de verzoeker in aanmerking komt voor de vluchtelingenstatus. In 2001 werd op 5.574 aanvragen beslist. 266 aanvragers uit de FRJ werd een verblijfsvergunning toegekend op grond van vluchtelingschap of humanitaire gronden.¹⁹²

---

¹⁹²

Dit aantal is inclusief

De Zwitserse autoriteiten achten terugkeer van afgewezen asielzoekers naar de FRJ verantwoord. Zwitserland heeft dan ook sinds juli 1997 een terug- en overnameovereenkomst met de FRJ. In de praktijk wordt deze echter niet nageleefd door de Joegoslavische autoriteiten, zodat verwijderingen naar Servië en Montenegro niet mogelijk zijn. In juni 2001 heeft hierover overleg tussen de Zwitserse en Joegoslavische autoriteiten plaatsgevonden. Zwitserland repatrieert afgewezen Kosovaarse asielzoekers naar Kosovo. In 2001 waren dit er ruim 27.000.

4.6.3 Zweden

In 2001 hebben 3.102 staatsburgers uit de FRJ (inclusief Kosovo) asiel aangevraagd in Zweden. In de eerste acht maanden van 2002 waren dit er 4.166. Dit is een zeer sterke toename sinds 2000, toen er in het gehele jaar 1.880 asielaanvragen van burgers uit de FRJ waren. In 2001 was Zweden dan ook de derde ontvanger van asielaanvragen van burgers uit de FRJ.

Alle asielverzoeken van FRJ-staatsburgers worden op normale wijze in behandeling genomen en op alle aanvragen wordt beslist.

Er zijn geen categorieën asielzoekers uit de FRJ die onder het huidige Zweedse beleid automatisch in aanmerking komen voor de vluchtelingenstatus. In 2001 werd er op 2.219 asielaanvragen van staatsburgers uit de FRJ beslist. 543 aanvragers werd een status op humanitaire gronden verleend.

De Zweedse autoriteiten achten (gedwongen) terugkeer van afgewezen asielzoekers naar de FRJ (exclusief Kosovo) verantwoord. Een op 16 januari 1998 ondertekende terug- en overnameovereenkomst met de FRJ is echter nooit door de FRJ geratificeerd, waardoor verwijdering van afgewezen asielzoekers in de praktijk tot dusverre zeer moeizaam is verlopen. Desalniettemin zal Zweden naar verluidt geen verdere pogingen meer ondernemen de overeenkomst door de FRJ te laten ratificeren, omdat de samenwerking met het nieuwe regime in Belgrado dusdanig goed is dat hiertoe geen noodzaak meer bestaat. In 2000 werden 1.687 FRJ burgers gerepatrieerd. In 2001 waren dit er 684.

4.6.4 Verenigd Koninkrijk

Het Verenigd Koninkrijk telde in 2001 2.865 nieuwe asielaanvragen van personen afkomstig uit de FRJ (inclusief inwoners van Kosovo). Dit is een halvering van het aantal in 2000. In 2001 was het VK de vierde ontvanger van asielaanvragen van

burgers uit de FRJ. In de eerste zes maanden van 2002 waren het er 1.265. Een asielaanvraag in het VK heeft betrekking op één of meerdere personen.

Alle asielverzoeken van FRJ-staatsburgers worden op normale wijze in behandeling genomen en op alle asielaanvragen wordt inmiddels beslist. Ofschoon elk asielverzoek op zijn individuele merites wordt beoordeeld, is het gelet op de recente ontwikkelingen in de FRJ waarschijnlijk dat op de meeste verzoeken negatief zal worden beslist. In 2001 werd op 10.791 asielaanvragen van staatsburgers uit de FRJ beslist. 328 personen kregen een vluchtelingenstatus. 1.962 personen werden kregen een status op humanitaire gronden.

Terugkeer van afgewezen asielzoekers wordt verantwoord geacht. De Britse autoriteiten zijn nog in onderhandeling met de FRJ autoriteiten over een terug- en overnameovereenkomst. Evenwel vindt gedwongen terugkeer plaats op individuele basis na afspraken met de FRJ autoriteiten.

4.6.5 Frankrijk

Frankrijk telde over het jaar 2001 in totaal 1.570 nieuwe asielzoekers uit de FRJ. In de eerste acht maanden van 2002 waren dit er 1.133.

In 2001 werd op 2.429 asielaanvragen van burgers uit de FRJ beslist. Hiervan verkregen 461 aanvragers een vluchtelingenstatus.

De Franse autoriteiten achten uitzetting van uitgeprocedeerde (en dus illegaal in Frankrijk verblijvende) asielzoekers naar de FRJ verantwoord.

4.6.6 België

In 2001 hebben 1.932 staatsburgers uit de FRJ (inclusief Kosovo) asiel aangevraagd in België. Dit is meer dan een halvering van het aantal dat in 2000 asiel aanvraag in België. In de eerste acht maanden van 2002 hebben in totaal 1.145 FRJ staatsburgers asiel in België aangevraagd. Alle asielaanvragen worden in behandeling genomen, maar op asielaanvragen van etnisch Albanezen uit Presevo werd recentelijk (juli 2002) nog niet beslist. De Belgische autoriteiten hebben de uitvaardiging van de amnestiewet voor Zuid-Servië afgewacht. Deze wet is overigens in juni 2002 door het Joegoslavische parlement aangenomen, zodat naar verwachting zeer binnenkort ook op deze aanvragen beslist zal worden.

In de praktijk komen moslims uit de Sandjak regio eerder in aanmerking voor de vluchtelingenstatus, maar daarbij dient te worden aangetekend dat er weinig asielzoekers van deze categorie in België zijn.

België acht terugkeer van afgewezen asielzoekers naar de FRJ verantwoord. Verwijdering van afgewezen asielzoekers naar de FRJ (uitgezonderd Kosovo) was echter niet mogelijk omdat de autoriteiten van de FRJ niet meewerken aan het verstrekken van reisdocumenten. Samen met de partners in de Benelux heeft België inmiddels (juli 2002) een (gezamenlijke) terug- en overnameovereenkomst met de FRJ afgesloten, waardoor verwijdering van afgewezen asielzoekers minder problemen op zou moeten leveren.

4.7 Samenvatting

In de Federale Republiek Joegoslavië verblijft een groot aantal ontheemden (circa 230.000) uit Kosovo. Als staatsburgers van de FRJ hebben deze ontheemden alle bijbehorende rechten en plichten. In sociaal-economisch opzicht behoren de ontheemden echter samen met de vluchtelingen tot de meest kwetsbare groepen van de maatschappij. De werkloosheid is hoog. De ontheemden hebben echter wel toegang tot de basisvoorzieningen in de gezondheidszorg en het onderwijs. Ook de minimale verzorging met basislevensmiddelen is op dit moment zeker gesteld door internationale humanitaire hulp, alhoewel deze noodhulp wordt afgebouwd. Initiatieven van internationale organisaties richten zich in toenemende mate op projecten die de onafhankelijkheid van deze groep vergroten, zoals kleinschalige werkgelegenheidsprojecten. Er zijn geen gevallen bekend van ernstige discriminatie bij de toegang tot humanitaire hulp.

Tevens verblijven er in de Federale Republiek Joegoslavië circa 370.000 vluchtelingen, voornamelijk uit Kroatië en Bosnië-Herzegovina. In sociaal-economisch opzicht behoren de vluchtelingen in de FRJ tot de meest kwetsbare groepen van de maatschappij. Slechts enkelen van hen hebben werk. De vluchtelingen in de FRJ hebben toegang tot basisvoorzieningen als gezondheidszorg en het onderwijs. De minimale verzorging met basislevensmiddelen wordt nog steeds zeker gesteld door internationale humanitaire hulp, echter deze hulp wordt afgebouwd, waardoor de noodzaak voor een follow-up door de Servische regering extra dringend wordt. Ook voor vluchtelingen geldt dat initiatieven van internationale organisaties zich in toenemende mate richten op projecten die de onafhankelijkheid van deze groep vergroten, zoals kleinschalige werkgelegenheidsprojecten. Er zijn geen gevallen bekend van ernstige discriminatie in de toegang tot humanitaire hulp.

De aanwezigheid van deze vele vluchtelingen en ontheemden vormt een zware belasting voor de FRJ, dat een zeer hoge werkloosheid kent en beperkte middelen beschikbaar heeft voor gezondheidszorg en onderwijs. De Servische regering ziet het belang in van het vinden van duurzame oplossingen voor de vele vluchtelingen en binnenlands ontheemden binnen haar grenzen. Hiertoe heeft zij een Nationale Strategie voor het Oplossen van de Problemen van Vluchtelingen en Intern Ontheemden opgesteld dat knelpunten en oplossingen bevat voor zowel lokale integratie alsmede terugkeer. Naast het creëren van werkgelegenheid is ook aanpassing van de regelgeving van belang, zoals het recent mogelijk geworden dubbele staatsburgerschap, waardoor de mogelijkheden van vluchtelingen voor lokale integratie aanmerkelijk vergroot zijn.

Economische motieven hebben altijd in belangrijke mate ten grondslag gelegen aan migratie vanuit de huidige FRJ. Met de dramatische verslechtering van de economische situatie in de FRJ tijdens het regime-Milosevic is het gewicht van deze 'push-factor' sindsdien echter verder toegenomen. In de afgelopen tien jaar zijn dan ook 260.000 à 300.000 personen vanuit de Vojvodina en Centraal-Servië geëmigreerd. Ook de instabiele veiligheidssituatie en de (op een aantal punten) zorgwekkende mensenrechtensituatie hebben tijdens het regime-Milosevic voor veel inwoners van de FRJ (exclusief Kosovo) aanleiding gevormd om – al dan niet tijdelijk – naar het buitenland te vertrekken.

Asielverzoeken van staatsburgers van de FRJ worden in de ons omringende landen in behandeling genomen. Op alle aanvragen van asielzoekers uit de FRJ wordt in de ons omringende landen beslist, of gaat dit zeer spoedig gebeuren. Ofschoon de asielverzoeken uiteraard op hun individuele merites worden beoordeeld, kan voor de ons omringende landen gesteld worden dat specifieke gronden voor toewijzing van asielverzoeken van FRJ-staatsburgers ontbreken. Alle landen achten terugkeer van afgewezen asielzoekers naar de FRJ verantwoord. Gedwongen terugkeer heeft in de verslagperiode dan ook regelmatig plaatsgevonden dan in de voorgaande periode. De implementatie van terug- en overnameovereenkomsten met de FRJ verloopt echter nog niet geheel vlekkeloos, waardoor gedwongen terugkeer nog beperkt is.

5 Samenvatting

De Federale Republiek Joegoslavië verkeert momenteel in vele opzichten in een transitiefase. Onder meer kent de FRJ een transitie van een geleide economie naar een markteconomie en een transitie naar een volwaardige rechtsstaat en democratie. Ook op staatkundig gebied is sprake van een transitie van een - uitgekleden- federale staat, naar een losse statenunie tussen Servië en Montenegro. Deze transities verlopen niet zonder problemen, maar de federale, Servische en Montenegrijnse regeringen hebben in de verslagperiode belangrijke stappen voorwaarts gezet.

Zowel op federaal niveau als op het niveau van beide republieken speelt zich een machtsstrijd af die een verlamme werking heeft op het functioneren van de respectievelijke regeringen. De machtsstrijd tussen Djindjic en Kostunica heeft zich in de verslagperiode verscherpt. Ook in Montenegro speelde zich een politieke strijd af tussen president Djukanovic en zijn opposenten, verenigd in de 'Samen voor Joegoslavië' coalitie. De onafhankelijkheidskwestie die al jaren de Montenegrijnse politiek beheerst, was aanleiding voor een kabinetscrisis die uiteindelijk geresulteerd heeft in het uitschrijven van vervroegde verkiezingen voor oktober 2002.¹⁹³

Toch is in de verslagperiode een aantal belangrijke hervormingen doorgevoerd ter bevordering van de rechtsstaat. De Servische regering heeft in november 2001 een vijftal wetten aangenomen waarin o.a. de organisatie van rechtbanken alsmede de benoeming en het ontslag van rechters worden behandeld. Het oogmerk van deze wetten is versterking van de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht, die zich ten tijde van het Milosevic regime de reputatie heeft verworven regelmatig arbitraire beslissingen te nemen, beïnvloed door corruptie en politieke belangen. Veel rechters die zich hieraan schuldig zouden hebben gemaakt, zijn inmiddels ontslagen.

Onder het vorige regime gold de politie als een sterk gepolitiseerde en beruchte instelling. Zowel in Servië als in Montenegro zijn de regeringen daarom doende de politie te hervormen. In de verslagperiode zijn de eerste stappen gezet naar betere interne controle, duidelijker scheiding van verantwoordelijkheden, institutionele hervormingen en nieuwe opleidingen, waardoor de politie beter en onafhankelijker zal kunnen opereren. Internationale actoren ondersteunen de regeringen hierbij.

¹⁹³

Noot tijdens conceptfase: De uitslag van de verkiezingen in oktober 2002 zal hier nog vermeld worden.

Ondanks de hervormingen is er nog steeds sprake van incidentele gevallen van wangedrag van de politie.

De veiligheids situatie in de FRJ geeft geen reden tot zorgen. Hoewel in de periode van medio 1999 tot en met mei 2001 enkele geïsoleerde incidenten in Zuid-Servië hebben plaatsgevonden, neemt met de voortschrijdende integratie van etnisch Albanezen in politieke, bestuurlijke en sociale structuren de kans op oplaaiend extremisme af.

De sociaal-economische situatie in de FRJ is nog steeds slecht als gevolg van langdurig economisch wanbeleid en gewapende conflicten, in combinatie met de door de internationale gemeenschap opgelegde sancties. De werkloosheid is groot en slechts zeer beperkte middelen zijn beschikbaar voor sociale voorzieningen. In de verslagperiode is echter op veel terreinen vooruitgang geboekt, mede dankzij steun van internationale financiële instellingen en donoren.

Over het algemeen kan worden opgemerkt dat er geen groepen in de FRJ woonachtig zijn, die op basis van hun etniciteit of andere gronden vervolging te vrezen hebben. Tijdens de verslagperiode is een aantal concrete stappen gezet teneinde de positie van minderheden in Joegoslavië verder te verbeteren en de mogelijkheden te verruimen voor eigen onderwijs, taal, media, cultuur etc.. Op 7 maart 2002 is de federale Wet aangaande de Bescherming en Vrijheden van Nationale Minderheden in werking getreden. Een belangrijk element uit deze wet vormt de expliciete opname van de Roma als nationale minderheid. Gezien de gemarginaliseerde positie van de Roma binnen de Joegoslavische samenleving kan dit als een belangrijke stap tot de integratie van deze groep gezien worden. Ondanks de geboekte vooruitgang, kan maatschappelijke discriminatie in de praktijk nog voorkomen.

Begin 2002 is de dienstplichtperiode verkort. De reguliere dienstplicht duurt nu 9 maanden, terwijl de duur van de alternatieve dienstplicht op 13 maanden is gesteld. De mogelijkheid de alternatieve dienstplicht bij burgerlijke instellingen te vervullen, behoeft verdere uitwerking. De amnestiewet, die op 3 maart 2001 van kracht is geworden, is daadwerkelijk ten uitvoer gelegd. Er zijn geen gevallen bekend van strafrechtelijke vervolging van personen die binnen de voorwaarden van de amnestiewet vallen. Op 4 juni 2002 heeft het Joegoslavische parlement eveneens een amnestiewet voor Zuid-Servië aangenomen. Ook deze amnestiewet is ten uitvoer gelegd.

Nog steeds bevinden zich honderdduizenden binnenlands ontheemden en vluchtelingen op het grondgebied van de FRJ. De vluchtelingen komen met name uit Bosnië en Kroatië en de binnenlands ontheemden zijn afkomstig uit Kosovo. Het merendeel van deze vluchtelingen en binnenlands ontheemden verblijft in

Servië. In sociaal-economisch opzicht behoort deze groep tot één van de meest kwetsbare in de maatschappij. Inmiddels heeft de Servische regering een nationale strategie opgesteld waarin alle knelpunten worden beschreven en oplossingen worden aangedragen voor de opties lokale integratie of terugkeer.

Andere West-Europese landen achten de terugkeer van afgewezen asielzoekers naar de FRJ verantwoord. Gedwongen terugkeer vindt evenwel op kleine schaal plaats, wat mede wordt veroorzaakt door de nog niet geheel vlekkeloos verlopende implementatie van terug- en overnameovereenkomsten met de FRJ.

Bijlage(n)

I Lijst van politieke partijen, bewegingen en allianties

In de FRJ zijn circa 200 partijen geregistreerd.

Servië

De volgende 17 partijen vormen samen de Democratische Oppositie van Servië (DOS), die thans deelneemt in de federale regering (als grootste partij) en in de Servische regering (als enige partij):

- Beweging voor een Democratisch Servië (PDS). Leider: Momcilo Perisic;
- Coalitie Vojvodina. Leider: Dragan Veselinov;
- Burger Alliantie van Servië (GSS). Leider: Goran Svilanovic;
- Coalitie Sumadija. Leider: Branislav Kovacevic;
- Democratisch Alternatief (DA). Leider: Nebojsa Covic;
- Democratisch Centrum (DC). Leider: Dragoljub Micunovic;
- Democratische Partij (DS). Leider: Zoran Djindjic;
- Democratische Partij Servië (DSS). Leider: Vojislav Kostunica; (in augustus 2001 uit de regering gestapt en in juni 2002 een schaduwregering gevormd)
- Nieuwe Democratie (ND). Leider: Dusan Mihajlovic;
- Nieuw Servië. Leaders: Velimir Ilic en Mihajlo Markovic;
- Servische Christen-Democratische Partij (DHSS). Leider: Vladan Batic;
- Sociaal-Democraten. Leider: Vuk Obradovic;
- Sociaal Democratische Unie (SDU). Leider: Zarko Korac;
- Sandjak-Coalitie. Leider: Rasim Ljajic;

- Alliantie van Vojvodina-Hongaren (SVM). Leider: Jozsef Kasza;
- Hervormingsgezinde Democratische Partij Vojvodina (RDSV). Leider: Miodrag Isakov;
- Sociaal-Democratische Bond Vojvodina (LSV). Leider: Nenad Canak.0

Enkele andere in (een deel van) Servië opererende partijen zijn:

- Socialistische Partij Servië (SPS). Leider: Slobodan Milosevic. Oppositiepartij in het federale en Servische parlement; (In september 2002 is met als plaatsvervanger Bogoljub Bjelica
- Servische Radicale Partij (SRS). Leider: Vojislav Seselj. Oppositiepartij in het federale en Servische parlement;
- Servische Vernieuwingspartij (SPO; Srpski Pokret Obnove). Leider: Vuk Draskovic. Heeft thans slechts één zetel in de Eerste Kamer van het federale parlement;
- Joegoslavisch Verenigd Links (JUL). Leider: Mirjana Markovic (echtgenote van Milosevic). Oppositiepartij in het federale parlement;
- Partij van Servische Eenheid (SSJ). Extreem-rechtse oppositiepartij in het Servische parlement;
- Bosniak Nationale Raad van de Sandjak (BNVS). Leider: Sulejman Ugljanin. Moslim-partij uit de Sandjak;
- Liberale Bosniak Organisatie van de Sandjak. Leider: Kasim Zoranic. Moslim-partij uit de Sandjak;
- Democratische Alliantie van Vojvodina-Hongaren (DZVM). Leider: Sandor Pal;
- Democratische Partij van Vojvodina-Hongaren (DSVM). Leider: Andras Agoston;
- Burgerbeweging van Vojvodina-Hongaren (GPVM; partij uit Senta). Leider: Jozsef Boroetz;

- Democratisch Christelijke Beweging van Vojvodina-Hongaren (DPVM; partij uit Novi Sad). Leider: Ferenc Papp;

- Democratisch Christelijk Blok (etnisch Hongaarse partij uit Senta). Leider: Gabor Toth Horti.

- Democratische Bond van Kroaten in de Vojvodina (DSHV). Leider: Bela Tonkovic;

Montenegro

- Democratische Partij der Socialisten (DPS). Leider: Milo Djukanovic. Regeringspartij in Montenegro;

- Sociaal-Democratische Partij Montenegro (SDP). Leider: Zarko Rakcevic. Regeringspartij Montenegro;

- Socialistische Volkspartij (SNP). Leider: Predrag Bulatovic. Oppositiepartij in Montenegro, maar regeringspartij in de FRJ;

- Volkspartij (NS). Leider: Dragan Soc. Oppositiepartij in Montenegro;

- Servische Volkspartij (SNS). Leider: Bozidar Bojovic. Oppositiepartij in Montenegro;

- Liberale Alliantie Montenegro (LSCG; Liberalni Savez Crna Gora). Leider: Miodrag Zivkovic. Oppositiepartij in Montenegro. Voornaamste doelstelling: onafhankelijkheid Montenegro. Heeft thans slechts zes zetels in Montenegrijns parlement;

- Democratische Unie van Albanezen (UDSh). Etnisch Albanese partij, opgericht in 1990. Oppositiepartij in Montenegro;

- Democratische Bond in Montenegro (LDMZ). Etnisch Albanese partij, opgericht in 1990. Oppositiepartij in Montenegro;

- Partij van Democratische Actie (SDA). Politieke Moslim-partij, heeft thans geen zetels in Montenegrijns parlement.

II Asielaanvragen door staatsburgers uit de FRJ (incl.Kosovo) per maand in 2001 en 2002 (tot en met juni)

Country	Jan	Feb	Mar	Apr	May	Jun	Jul	Aug	Sep	Oct	Nov	Dec	Total
Austria	100	102	125	95	137	137	133	150	157	216	180	117	1,649
Belgium	222	131	162	123	144	171	113	186	157	216	172	135	1,932
Canada	23	15	7	17	16	11	26	21	7	8	13	17	181
Denmark	76	46	65	84	67	92	93	160	138	112	132	99	1,164
Finland	0	1	28	30	16	10	3	7	14	22	12	25	168
France	96	135	134	136	124	162	116	90	79	189	168	141	1,570
Germany	690	640	614	632	630	578	648	770	700	710	753	477	7,758
Ireland	6	27	20	6	26	14	28	21	10	13	6	12	189
Italy	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2,092
Netherlands	106	59	106	81	102	52	84	58	84	91	42	43	908
Norway	38	24	22	51	97	64	81	108	79	119	136	109	928
Spain	2	3	14	0	1	2	4	0	4	0	1	1	32
Sweden	159	75	110	112	169	130	132	287	429	532	389	578	3,102
Switzerland	290	235	184	230	337	269	276	280	337	410	365	257	3,425
UK	271	376	332	373	199	159	154	283	174	234	186	124	2,865
US	42	37	63	52	52	96	39	53	32	33	36	41	576
Totals	2,124	1,912	1,987	2,025	2,125	1,951	1,931	2,477	2,403	2,906	2,592	2,177	28,573

Country	Jan	Feb	Mar	Apr	May	Jun	Total
Austria	162	206	252	300	306	368	1,594
Belgium	111	93	101	146	121	130	702
Canada	4	6	8	10	8	6	42
Denmark	127	99	111	109	57	61	564
Finland	15	13	14	16	21	2	81
France	127	124	149	98	119	147	764
Germany	685	561	605	613	578	507	3,549
Ireland	8	7	10	10	12	9	56
Netherlands	56	41	58	47	29	40	271
Norway	83	139	220	162	162	222	988
Spain	4	6	0	2	0	0	12
Sweden	369	416	417	435	317	429	2,383
Switzerland	271	229	311	328	353	239	1,731
UK	168	201	210	0	0	0	579
US	61	41	35	39	41	19	236
Totals	2,253	2,183	2,505	2,316	2,127	2,180	13,564

III Lijst van gebruikte afkortingen

BBP	Bruto Binnenlands Product
BNVS	Bosniak Nationale Raad van de Sandjak (politieke partij)
BuPo-verdrag	Internationaal Verdrag inzake Burger- en Politieke Rechten
DA	Democratisch Alternatief (politieke partij)
DOS	Democratische Oppositie van Servië (politieke partij)
DS	Democratische Partij (politieke partij)
DSS	Democratische Partij Servië (politieke partij)
DPS	Democratische Partij der Socialisten (politieke partij)
DS	Democratische Bond (politieke partij)
DUALS	Democratische Unie van Albanezen (politieke partij)
EIU	Economist Intelligence Unit
EU	Europese Unie
EUMM	European Union Monitoring Mission
EVRM	Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en Fundamentele Vrijheden
FAO	Food and Agriculture Organization
FRJ	Federale Republiek Joegoslavië
GSS	Burger Alliantie van Servië (politieke partij)
HPD	Housing and Property Directorate
ICRC	International Committee of the Red Cross
IDP	Internally Displaced Persons

OCHA	Organisation for the Coordination of Humanitarian Affairs
IOM	International Organisation for Migration
JAT	Jugoslavensko Aero Transport (Joegoslavische staatsluchtvaartmaatschappij)
JUL	Joegoslavisch Verenigd Links (politieke partij)
KFOR	Kosovo Force (internationale troepenmacht in Kosovo)
LSCG	Liberale Alliantie Montenegro (politieke partij)
MUP	Ministarstvo Unutrasnjih Poslova (Servische Ministerie van Binnenlandse Zaken)
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
ND	Nieuwe Democratie (politieke partij)
NGO	Non-gouvernementele Organisatie
NS	Volkspartij (politieke partij)
OVSE	Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa
PDSH	Albanese Democratische Partij (politieke partij)
PVD	Partij voor Democratische Actie (politieke partij)
SAJ	Specijalne Anti teroristicke Jedinice (speciale anti-terroristische eenheden in Servië)
SDA	Partij van Democratische Actie (politieke partij)
SDB	Sluzba Drzavne Bezbednosti (staatsveiligheidsdienst)
SDS	Sociaal-Democratische Partij (politieke partij)
SFRJ	Socialistische Federatieve Republiek Joegoslavië
SNP	Socialistische Volkspartij (politieke partij)
SPO	Servische Vernieuwingspartij (politieke partij)

SPS	Socialistische Partij Servië (politieke partij)
SRS	Servische Radicale Partij (politieke partij)
SSJ	Partij van Servische Eenheid (politieke partij)
SVM	Alliantie van Vojvodina-Hongaren (politieke partij)
UÇK	Ushtria Çlirimtare e Kosovës (Kosovo Bevrijdingsleger)
UÇPMB	Bevrijdingsleger van Presevo, Medvedja en Bujanovac
UNDP	United Nations Development Programme
UNHCHR	United Nations High Commissioner for Human Rights
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
UNICEF	United Nations Children's Fund
UNMIK	United Nations Interim Administration Mission in Kosovo
USD	Amerikaanse dollar
VJ	Vojska Jugoslavije (de Joegoslavische strijdkrachten)
VK	Verenigd Koninkrijk
VN	Verenigde Naties
WFP	World Food Programme
WHO	World Health Organization

Literatuurlijst

Amnesty International, Federal Republic of Yugoslavia, Report 2002;

Amnesty International, Persbericht, 27 augustus 2002;

Auswärtiges Amt, Ad Hoc Bericht über die asyl-und abschiebungsrelevante Lage in der Bundesrepublik Jugoslawien (Serbien und Montenegro), Berlijn, 6 februari 2002;

Belgrade Centre for Human Rights, Human Rights in Yugoslavia 2001, Belgrado, 2002;

European Bank for Reconstruction and Development (EBRD), Strategy for the Federal Republic of Yugoslavia, 11 juni 2002;

Economist Intelligence Unit, Country Profile Yugoslavia (Serbia-Montenegro) 2001, 21 september 2001;

Economist Intelligence Unit, Country Report Yugoslavia (Serbia-Montenegro), augustus 2001- juli 2002;

Franklin de Vrieze, Montenegro op de Internationale Agenda: Referendum of een Nieuw Joegoslavië? In: Oost-Europa Verkenningen, maart 2002;

Government of the Republic of Serbia, National Strategy for Resolving the Problems of Refugees and Internally Displaced Persons, Belgrado, 30 mei 2002;

Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, Human Rights in Transition - Serbia 2001, Belgrado, 2002;

Humanitarian Law Centre, Written Comments concerning FR of Yugoslavia; for consideration by the UN Committee against Torture at its 27th session, 12-23 November 2001, 6 november 2001;

Human Rights Watch, World Report 2001 Federal Republic of Yugoslavia, 2002;

Human Rights Watch, Human Rights Concerns in the Federal Republic of Yugoslavia, augustus 2002;

International Crisis Group (ICG), Serbia's Transition: Reforms under Siege, Balkans Report no. 117, 21 september 2001;

ICG, Belgrade's Lagging Reform: Cause for International Concern, Balkans Report no. 126, 7 maart 2002;

ICG, Fighting to Control Yugoslavia's Military, Balkans Briefing, 15 juli 2002;

ICG, Serbia: Military Intervention Threatens Democratic Reform, Balkans Briefing, 28 maart 2002;

ICG, Still Bying Time: Montenegro, Serbia and the European Union, Balkans Report no. 129, 7 mei 2002;

International Committee of the Red Cross (ICRC), ICRC activities in the FR of Yugoslavia update Jan 2002, 8 februari 2002;

ICRC, ICRC activities in the FR of Yugoslavia update Oct 2002, 19 oktober 2002;

International Helsinki Federation for Human Rights, Human Rights in the OSCE Region Report 2002, juni 2002;.

Norwegian Refugee Council, Profile of Internal Displacement: Federal Republic of Yugoslavia as of March 2002, maart 2002;

UN Office for the Coordination of Humanitarian affairs (OCHA), Humanitarian Situation Report Oct - Nov 2001, Belgrado, 9 november 2001;

OCHA, Humanitarian Situation Report Dec 2001 - Jan 2002, Belgrado, 31 januari 2002;

OCHA, Humanitarian Situation Report Feb - May 2002, Belgrado, 31 mei 2002;

OCHA, Humanitarian Risk Analysis No. 17: Assessing the Needs of the Roma Community in the Federal Republic of Yugoslavia, 26 september 2001;.

OCHA, Humanitarian Risk Analysis No. 18: Humanitarian Situation, Protection and Assistance: Internally Displaced Persons in Serbia and Montenegro, 26 april 2002;

OVSE, Study on Policing in the Federal Republic of Yugoslavia, oktober 2001;

OVSE, OSCE Mission to the FRY (OMiFRY) - 2001 Activities Report, januari 2002;

OVSE, Police Reform in Serbia; a strategic paper for the sponsorship conference 5 june 2002, juni 2002;

OVSE/ODIHR Election Observation Mission Report of Municipal Elections in the Republic of Montenegro 15 mei 2002, Warschau, 21 juni 2002;

OVSE/ODIHR Assessment of Amendments to the Legislative Framework for Elections, Warschau, 9 augustus 2002;

Raad van Europa, Situation of Refugees and Internally Displaced Persons in the FR of Yugoslavia, 4 juni 2002;

Reporters Without Borders, Federal Republic of Yugoslavia - Annual report 2002, 30 april 2002;

UK Country Information and Policy Unit, Country Assessment, Federal Republic of Yugoslavia, april 2002;

UN, Consolidated Inter-Agency Appeal 2002, NY/Geneve, januari 2002;

UNHCHR, Report of Mr. José Cutilheiro, Special Representative of the Commission of Human Rights on the Situation of Human Rights in Bosnia and Herzegovina and the Federal Republic of Yugoslavia, E/CN.4/2002/41, 8 januari 2002;

UNHCHR, Report of Mr. José Cutilheiro, Special Representative of the Commission of Human Rights on the Situation of Human Rights in Bosnia and Herzegovina and the Federal Republic of Yugoslavia addendum, E/CN.4/2002/41, Add.1, 20 maart 2002;

UNSC, Council terminates prohibition on arms sales to Yugoslavia unanimously adopts resolution 1367 (2001), SC/7138, 4366th meeting, 10 september 2001;

UNSC, FR of Yugoslavia: Letter from the Secretary-General to the President of the Security Council, S/2001/849, 6 september 2001;

US AID, Field Report Serbia and Montenegro Jan 2002, 31 januari 2002;

US AID, Field Report Serbia and Montenegro Nov 2001, 30 november 2001;

US AID, Field Report Serbia and Montenegro Sep 2001, 30 september 2001;

U.S. Department of State, Federal Republic of Yugoslavia Country Report on Human Rights Practices for 2001, maart 2002;

U.S. Department of State, Federal Republic of Yugoslavia International Religious Freedom Report, 26 oktober 2001;

WHO, Health Action in the Federal Republic of Yugoslavia; Newsletter on Emergency Preparedness and Response Jan 2002, 30 januari 2002;